

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

خوشه های خورشید

با زائران

در سوریه

نویسنده: سید محمد طاهر منزلی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خوشه های خورشید در سوره

نویسنده:

محمد طاهر مدرسی

ناشر چاپی:

ولایت

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۹	خوشه های خورشید در سوریه
۱۹	مشخصات کتاب
۱۹	اشاره
۲۲	توجه!
۲۴	فهرست مطالب
۵۰	پیشگفتار:
۵۹	فصل اول آشنایی با سوریه
۵۹	اشاره
۶۰	۱/۱- جغرافیای طبیعی سوریه
۶۱	۲/۱- مساحت سوریه:
۶۱	۳/۱- جمعیت سوریه
۶۱	۴/۱- همسایگان سوریه
۶۲	۵/۱- وضعیت آب و هوای سوریه
۶۲	۶/۱- رود های سوریه
۶۲	۷/۱- صنایع ، معادن و منابع سوریه
۶۳	۸/۱- نظام سیاسی سوریه
۶۳	۹/۱- اطلاعات عمومی کشور سوریه
۶۴	۱۰/۱- نام گذاری شام
۶۴	۱۱/۱- نام گذاری سوریه
۶۵	۱۲/۱- سوریه در آئینه تاریخ
۶۶	۱۳/۱- سوریه پس از اسلام
۶۶	اشاره

- ۶۷ ..... جنگ موته
- ۶۸ ..... جنگ تبوک
- ۷۰ ..... سپاه اسامه
- ۷۱ ..... ۱۴/۱- فتح شامات و جنگ یرموک
- ۷۲ ..... ۱۵/۱- نخستین حاکم شام
- ۷۲ ..... ۱۶/۱- تحولات مهم سیاسی سوریه
- ۷۴ ..... ۱۷/۱- حافظ اسد و سوریه
- ۷۵ ..... ۱۸/۱- سرزمین شام و روایات
- ۷۵ ..... اشاره
- ۷۵ ..... فرهنگ سوزی
- ۷۶ ..... ۱۹/۱- واژه دمشق و نام های آن
- ۷۶ ..... ۲۰/۱- دمشق در آینه تاریخ
- ۷۷ ..... ۲۱/۱- نخستین بنیان گذار دمشق
- ۷۸ ..... ۲۲/۱- باغ ارم و بهشت شدادا!
- ۷۹ ..... ۲۳/۱- درهای تاریخی دمشق
- ۸۰ ..... ۲۴/۱- دمشق در پنجه حوادث تلخ پس از فتح
- ۸۰ ..... اشاره
- ۸۰ ..... الف - نخستین جنایت یزید
- ۸۰ ..... ب - دومین جنایت یزید، یورش به مدینه منوره
- ۸۱ ..... ج - یزید و به آتش کشیدن خانه توحید
- ۸۱ ..... اشاره
- ۸۱ ..... قربانی خلافت خیالی
- ۸۲ ..... ۲۵/۱- سرآغاز حکومت آل مروان
- ۸۳ ..... ۲۶/۱- سرآغاز حکومت بنی عباس

- ۲۷/۱- دمشق و سردمداران آن ۸۳
- ۲۸/۱- درخشش روز افزون حقیقت ۸۴
- فصل دوم: سیمای حضرت زینب علیها السلام ۸۶
- اشاره ۸۶
- ۱/۲- طلوع خوشه‌خورشید ۸۷
- ۲/۲- نام گذاری حضرت زینب علیها السلام ۸۸
- ۳/۲- لقب های حضرت زینب علیها السلام ۸۹
- ۴/۲- کنیه های حضرت زینب علیها السلام ۹۰
- ۵/۲- زینب علیها السلام و ریشه خانوادگی ۹۰
- ۶/۲- زینب علیها السلام در دوران کودکی ۹۲
- ۷/۲- زینب علیها السلام و پرورشگاه وحی ۹۳
- ۸/۲- پرتوی از دانش زینب علیها السلام ۹۳
- ۹/۲- زینب علیها السلام در سوگ خورشید ۹۴
- ۱۰/۲- حضرت زینب علیها السلام و ازدواج ۹۵
- ۱۱/۲- زینب علیها السلام مادر شهدا ۹۶
- ۱۲/۲- حضرت زینب علیها السلام چند فرزند داشت ؟ ۹۷
- ۱۳/۲- زینب علیها السلام جانشین مادر ۹۸
- ۱۴/۲- زینب علیها السلام در دانشسرای تفسیر ۹۹
- ۱۵/۲- جایگاه زینب در علم رجال ۱۰۰
- ۱۶/۲- زینب علیها السلام و رسالت عاشورا ۱۰۰
- ۱۷/۲- درخشش زینب علیها السلام در خطبه های آتشین ۱۰۲
- ۱۸/۲- زینب علیها السلام و حفظ جان امام سجاد علیه السلام ۱۰۳
- ۱۹/۲- زینب علیها السلام در محراب عبادت ۱۰۵
- اشاره ۱۰۵

- ۱۰۷ ..... روش خواندن نمازهای نافله
- ۱۰۸ ..... ۲۰/۲- زینب علیها السلام ، ذریه ی طیبه
- ۱۰۸ ..... اشاره
- ۱۱۱ ..... نتیجه ی مهم
- ۱۱۲ ..... ۲۱/۲- عمران کیست؟
- ۱۱۲ ..... اشاره
- ۱۱۳ ..... برگزیدگان آل ابراهیم و آل عمران علیهم السلام
- ۱۱۴ ..... ۲۲/۲- تحقیق در مدفن حضرت زینب علیها السلام
- ۱۱۴ ..... اشاره
- ۱۱۴ ..... الف - مدفن حضرت زینب علیها السلام در مدینه
- ۱۱۵ ..... ب- زینب در مصر- قاهره «قنطره السباع» در «حمراء القصوی»
- ۱۱۵ ..... اشاره
- ۱۱۶ ..... ارزیابی نظریه یحیی بن الحسن عبیدلی
- ۱۱۷ ..... اسامی برخی از مورخان مهم مصری
- ۱۱۹ ..... چند نکته مهم و قابل توجه
- ۱۲۰ ..... نتیجه ی نظریه ی دوم
- ۱۲۱ ..... حرم و بارگاه مصر از کدام زینب است ؟
- ۱۲۱ ..... منشاء اشتباه
- ۱۲۲ ..... ۲۳/۲- خوشه خورشید در دمشق (زینب در زینبیه)
- ۱۲۳ ..... ۲۴/۲- ویژگی های حرم حضرت زینب علیها السلام
- ۱۲۳ ..... اشاره
- ۱۲۴ ..... نکته جالب و قابل توجه
- ۱۲۵ ..... خلاصه نظریات درباره فرزندان علی علیه السلام:
- ۱۲۶ ..... ۲۵/۲- حضرت زینب علیها السلام و سفر دوم به شام

- ۱۲۸ ..... زیارت حضرت زینب علیها السلام - ۲۶/۲
- ۱۳۰ ..... در شعاع خوشه خورشید (مراقده مهم کنار حرم) - ۲۷/۲
- ۱۳۲ ..... فصل سوم : سیمای حضرت رقیه علیها السلام -
- ۱۳۲ ..... اشاره -
- ۱۳۳ ..... ۱/۳ - دمشق و دومین زیارتگاه -
- ۱۳۳ ..... اشاره -
- ۱۳۴ ..... تذکر قاطع و جدی -
- ۱۳۵ ..... ۲/۳ - تحقیق درباره حضرت رقیه علیها السلام -
- ۱۳۸ ..... ۳/۳ - حضرت رقیه علیها السلام = زینب بنت الحسین علیه السلام -
- ۱۳۹ ..... ۴/۳ - برخی از کتب قدیم و نام رقیه علیها السلام -
- ۱۴۰ ..... ۵/۳ - نام رقیه علیها السلام در بیان امام حسین علیه السلام -
- ۱۴۲ ..... ۶/۳ - زیارت حضرت رقیه علیها السلام -
- ۱۴۳ ..... ۷/۳ - ارتحال جانسوز حضرت رقیه علیها السلام -
- ۱۴۳ ..... اشاره -
- ۱۴۵ ..... حضرت رقیه علیها السلام را چند ساله گفته اند؟ -
- ۱۴۶ ..... ۸/۳ - حرم حضرت رقیه علیها السلام در آینه تاریخ -
- ۱۴۸ ..... ۹/۳ - مرقد حضرت رقیه علیها السلام در نگاه عامه -
- ۱۴۹ ..... ۱۰/۳ - مرقد حضرت رقیه علیها السلام و امر عجیب -
- ۱۵۱ ..... ۱۱/۳ - داستانی عجیب تر -
- ۱۵۲ ..... ۱۲/۳ - باز اعجاب انگیز -
- ۱۵۳ ..... ۱۳/۳ - حضرت رقیه علیها السلام و کرامات اعجاب انگیز -
- ۱۵۳ ..... اشاره -
- ۱۵۳ ..... الف - نجات زن و فرزند یک مرد یهودی -
- ۱۵۴ ..... ب - شفا یافتن یک زن مسلمان -

- ج - گاهواره کوچک ۱۵۵
- فصل چهارم - زیارتگاه های باب الصغیر ۱۵۸
- اشاره ۱۵۸
- قبرستان باب الصغیر ۱۵۹
- اشاره ۱۵۹
- الف - تعداد شهدای کربلا ۱۶۰
- ب- سرهای شهدا در سفر کوفه و شام ۱۶۱
- ج- جدا کردن سرهای شهدای کربلا ۱۶۱
- د - تقسیم کردن سرهای مبارک شهدا علیهم السلام ۱۶۱
- ه- آیا سر «حر بن یزید ریاحی» را از بدن جدا کردند؟ ۱۶۲
- و - وارد کردن سرهای شهدا به کوفه ۱۶۳
- ز- اهل بیت علیهم السلام در کوفه ۱۶۵
- ح- ورود سرهای شهدا و اسرا به شام ۱۶۶
- ط - سرهای شهدا در شام ۱۶۷
- ی- مدفن مطهر سرهای شهدای کربلا ۱۶۸
- ۱/۴- مرقد مطهر سرهای شهدا ۱۷۱
- ۲/۴- مرقد حضرت سکینه دختر امام حسین علیهما السلام ۱۷۱
- ۳/۴- مرقد ام کلثوم صغری دختر امام علی علیه السلام ۱۷۳
- ۴/۴- مرقد عبدالله بن امام سجاد علیهما السلام ۱۷۴
- اشاره ۱۷۴
- الف - زندگانی فاطمه صغری دختر امام حسین علیهما السلام ۱۷۴
- ب - جایگاه فاطمه صغری علیها السلام از نظر دینی و علمی ۱۷۴
- ج - فاطمه صغری علیها السلام در مدینه ۱۷۶
- ۵/۴- حرم منسوب به فاطمه صغری علیها السلام ۱۷۷

- ۱۷۷ ..... اشاره
- ۱۷۷ ..... مدفن فاطمه صغری علیها السلام در کجاست؟
- ۱۷۸ ..... ۶/۴- مرقد عبدالله بن امام صادق علیهما السلام
- ۱۷۹ ..... ۷/۴- قبر منسوب به عبدالله ابن جعفر طیار علیهما السلام
- ۱۷۹ ..... اشاره
- ۱۸۰ ..... مدفن عبدالله بن جعفر طیار علیهما السلام در کجاست؟
- ۱۸۰ ..... ۸ و ۹ و ۱۰/۴- مرقد های حمیده، اسماء و میمونه علیهما السلام
- ۱۸۱ ..... ۱۱/۴ - مرقد فضه، خادمه حضرت زهرا علیها السلام
- ۱۸۱ ..... اشاره
- ۱۸۱ ..... ویژگی های فضه، کنیز حضرت زهرا علیها السلام
- ۱۸۳ ..... ۱۲ و ۱۳/۴- مرقد های ام سلمه و ام حبیبه همسران پیامبر صل الله علیه و آله و سلم
- ۱۸۳ ..... ۱۴/۴- مقبره باب الصغیر ومدفن برخی از دودمان رسالت
- ۱۸۵ ..... ۱۵/۴- زیارت مرقد های مؤمنان
- ۱۸۵ ..... ۱۶/۴- مدفن سر مبارک محمد بن ابی بکر
- ۱۸۶ ..... ۱۷/۴- قبر منسوب به بلال مؤذن
- ۱۸۷ ..... ۱۸/۴- سایر قبرهای معروف
- ۱۸۸ ..... فصل پنجم: مسجد جامع اموی
- ۱۸۸ ..... اشاره
- ۱۸۹ ..... ۱/۵- جایگاه محل مسجد اموی در ادیان پیش از اسلام
- ۱۹۰ ..... ۲/۵- مسجد جامع اموی در تاریخ اسلام
- ۱۹۱ ..... ۳/۵- مهمترین بنای مسجد در زمان ولید
- ۱۹۱ ..... اشاره
- ۱۹۲ ..... نکته های قابل توجه
- ۱۹۳ ..... ۴/۵- فهرست گونه ای از توسعه و بازسازی مسجد

- ۱۹۴ ..... ۵/۵- آتش سوزی های مسجد
- ۱۹۶ ..... ۶/۵- قبه ها (گنبدها) ی مسجد اموی
- ۱۹۶ ..... اشاره
- ۱۹۶ ..... ۱- قبه المال
- ۱۹۷ ..... ۲- قبه الفواره یا صخره قربان
- ۱۹۷ ..... ۳- قبه الساعات
- ۱۹۷ ..... ۴- قبه النسر یا عقاب
- ۱۹۸ ..... ۷/۵- منار های مسجد جامع اموی
- ۱۹۸ ..... اشاره
- ۱۹۸ ..... ۱- مناره البیضاء = مناره سفید
- ۱۹۸ ..... ۲- مناره و مأذنة العروس
- ۱۹۹ ..... ۳- مأذنة الغربی
- ۱۹۹ ..... ۸/۵- درهای مسجد اموی
- ۱۹۹ ..... اشاره
- ۲۰۰ ..... درهای فعلی مسجد جامع
- ۲۰۰ ..... ۹/۵- شبستان مسجد جامع اموی
- ۲۰۱ ..... ۱۰/۵- محراب های چهارگانه شبستان مسجد
- ۲۰۲ ..... ۱۱/۵- منبر مسجد جامع
- ۲۰۲ ..... ۱۲/۵- مشاهد چهارگانه خلفا
- ۲۰۳ ..... ۱۳/۵- مصحف عثمانی
- ۲۰۳ ..... ۱۴/۵- مسجد اموی و مقام های پیامبران علیهم السلام
- ۲۰۳ ..... اشاره
- ۲۰۴ ..... ۱- مرقد و مقام حضرت هود علیه السلام
- ۲۰۵ ..... ۲- مقام حضرت خضر علیه السلام

- ۳- مکان نزول حضرت عیسی علیه السلام ۲۰۵
- ۴- محل غسل تعمید مسیحیان ۲۰۶
- ۵- مقام و مرقد حضرت یحیی علیه السلام ۲۰۶
- اشاره ۲۰۶
- داستان شگفت آور ۲۰۷
- ۶- مرقد مبارک سر حضرت یحیی علیه السلام ۲۰۸
- ۱۵/۵- مقام رأس الحسین علیه السلام ۲۰۸
- اشاره ۲۰۸
- مرقد مطهر رأس الحسین علیه السلام ۲۰۹
- ۱۶/۵- محل استقرار اسیران خاندان پیامبر صل الله علیه و آله و سلم ۲۱۱
- ۱۷/۵- مقام و محراب امام سجاد علیه السلام ۲۱۱
- فصل ششم - زیارتگاه های کوه قاسیون و ۲۱۳
- اشاره ۲۱۳
- کوه قاسیون ۲۱۴
- ویژگی های کوه قاسیون (صالحیه) ۲۱۵
- اشاره ۲۱۵
- ۱/۶- قاسیون و سکونت حضرت آدم علیه السلام ۲۱۵
- ۲/۶- محل سکونت مادر حضرت مریم علیها السلام ۲۱۵
- ۳/۶- پناهگاه حضرت عیسی و مادرش علیهما السلام ۲۱۶
- ۴/۶- محل کشته شدن حضرت هابیل علیه السلام (مغاره الدم) ۲۱۶
- ۵/۶- قبر حضرت هابیل علیه السلام ۲۱۷
- ۶/۶- جامع القدم ۲۱۸
- ۷/۶- مقبره منسوب به حضرت موسی علیه السلام ۲۱۹
- ۸/۶- محل ولادت حضرت ابراهیم علیه السلام ۲۱۹

- ۲۲۰ ..... ۹/۶- ویژگی های «مسجد جامع ابراهیم علیه السلام»
- ۲۲۱ ..... ۱۰/۶- مغاره الجوع (جوعیه) و مغاره الدم
- ۲۲۲ ..... ۱۱/۶- جایگاه عبادت و نماز پیامبران
- ۲۲۲ ..... ۱۲/۶- ربوه و محل سکونت حضرت عیسی و مادرش علیهما السلام در ربوه
- ۲۲۴ ..... ۱۳/۶- کوه قاسیون و غار منسوب به اصحاب کهف
- ۲۲۴ ..... اشاره
- ۲۲۵ ..... غار «اصحاب کهف» در کجاست؟
- ۲۲۷ ..... ۱۴/۶- مرقد دحیه کلبی
- ۲۲۸ ..... ۱۵ و ۱۶/۶- مرقد محمد بن حسن و ابوالقاسم بن محمد بن حسن علیهم السلام
- ۲۲۸ ..... ۱۷/۶- مقبره فرمانده والامقام اسامه بن زید رحمه الله
- ۲۲۹ ..... ۱۸/۶- قبر منسوب به سعد بن ابی وقاص
- ۲۲۹ ..... ۱۹/۶- ضریح حزقیل
- ۲۳۰ ..... ۲۰/۶- قبر منسوب به سکینه بنت علی علیه السلام
- ۲۳۱ ..... ۲۱/۶- قبر مؤذن پیامبر صل الله علیه و آله و سلم حضرت بلال حبشی رحمه الله
- ۲۳۲ ..... ۲۲/۶- قبر سعد بن عباده
- ۲۳۳ ..... ۲۳/۶- زیارتگاه مهم- مرقد حُجْر بن عُدی و یارانش(ره)
- ۲۳۴ ..... ۲۴/۶- ویژگی های شخصیتی حُجر بن عُدی
- ۲۳۶ ..... ۲۵/۶- دستگیری و شهادت حُجر بن عُدی
- ۲۳۹ ..... ۲۶/۶- یاران حُجر بن عُدی
- ۲۳۹ ..... اشاره
- ۲۳۹ ..... داستانی از صیفی رحمه الله
- ۲۴۰ ..... ۲۷/۶- مقبره ابی مسلم خولانی
- ۲۴۱ ..... ۲۸/۶- مقبره ابی مرثد کتاز
- ۲۴۱ ..... ۲۹/۶- مقبره تمیم الداری انصاری

- ۲۴۱ ..... دیر صیدنا یا یا مقام حضرت مریم علیها السلام
- ۲۴۲ ..... فصل هفتم- اماکن زیارتی برخی از استان های سوریه
- ۲۴۲ ..... اشاره
- ۲۴۳ ..... الف- استان حلب
- ۲۴۳ ..... اشاره
- ۲۴۴ ..... نام گذاری حلب
- ۲۴۴ ..... بنیان گذار حلب و نام های آن
- ۲۴۵ ..... اهمیت فتح حلب
- ۲۴۶ ..... اماکن زیارتی شهر حلب
- ۲۴۶ ..... اشاره
- ۲۴۶ ..... (۱) مشهد الحسین علیه السلام یا مسجد التَّقَطَه
- ۲۴۶ ..... اشاره
- ۲۴۸ ..... سه نکته شگفت آور:
- ۲۴۹ ..... امواج قطره خون
- ۲۵۰ ..... سرآغاز مسجد النقطه
- ۲۵۱ ..... (۲) مشهد المحسن بن الحسین علیهما السلام
- ۲۵۱ ..... اشاره
- ۲۵۲ ..... پیدایش معجزه آسای مشهد المحسن علیه السلام
- ۲۵۳ ..... ساختار مشهد المحسن بن الحسین علیه السلام
- ۲۵۳ ..... کتیبه های پیرامون مشهد المحسن علیه السلام
- ۲۵۴ ..... (۳) مرقد حضرت زکرتای پیامبر علیه السلام
- ۲۵۵ ..... (۴) مرقد امام زاده شهید، معروف بن جُمَر
- ۲۵۵ ..... (۵) محل مقام سر مبارک حضرت یحیی علیه السلام
- ۲۵۶ ..... (۶) مقام حضرت ابراهیم و حضرت خضر علیهما السلام

- ۲۵۶ ..... (۷) مشهد علی بن ابیطالب علیه السلام
- ۲۵۷ ..... (۸) مرقد ابن شهر آشوب رحمه الله
- ۲۵۷ ..... (۹) مقابر علمای بنی زهره
- ۲۵۸ ..... (۱۰) مرقد شهید شیخ اشراق
- ۲۵۹ ..... ب استان رقه = صفین
- ۲۵۹ ..... اشاره
- ۲۵۹ ..... (۱) باب علی علیه السلام
- ۲۶۰ ..... (۲) مرقد مطهر شهید عمار بن یاسر رحمه الله
- ۲۶۰ ..... اشاره
- ۲۶۱ ..... ویژگی های عمار بن یاسر
- ۲۶۴ ..... هنگامه شهادت عمار بن یاسر
- ۲۶۵ ..... (۳) مرقد و بارگاه اویس قرنی
- ۲۶۷ ..... (۴) محل دفن شهدای صفین
- ۲۶۷ ..... (۵) مقبره منسوب به اُبی بن کعب
- ۲۶۸ ..... ج- استان حمص
- ۲۶۸ ..... اشاره
- ۲۶۸ ..... (۱) مرقد قنبر غلام امیرالمؤمنین علی علیه السلام
- ۲۶۹ ..... (۲) ابو حمراء هلال بن حرث
- ۲۷۰ ..... (۳) مقبره ثوبان
- ۲۷۰ ..... (۴) مسجد و مقبره خالد بن ولید
- ۲۷۱ ..... (۵) سفینه، مهران بن فروخ
- ۲۷۱ ..... (۶) مرقد فرزندان جعفر طیار رحمه الله
- ۲۷۲ ..... (۷) مسجد و مقبره عمر بن عبدالعزیز
- ۲۷۲ ..... اشاره

- ۲۷۲ ..... نیم نگاهی به کارنامه عمر بن عبدالعزیز
- ۲۷۴ ..... (۸) مقبره تعدادی از صحابه
- ۲۷۵ ..... د- استان سویدا
- ۲۷۵ ..... اشاره
- ۲۷۵ ..... شهر بصری در تاریخ اسلام
- ۲۷۵ ..... کلیسای بچیرای راهب «محل ورود پیامبر صل الله علیه و آله و سلم»
- ۲۷۶ ..... مسجد میرک یا ناقه «محل نشستن شتر پیامبر صل الله علیه و آله و سلم»
- ۲۷۸ ..... خاتمه
- ۲۷۸ ..... اشاره
- ۲۷۸ ..... الف- یادآوری های مناسب و شایسته
- ۲۸۲ ..... ب- برخی از اشعار و سروده ها
- ۲۹۴ ..... ج- برخی از زیارت نامه ها :
- ۲۹۴ ..... اشاره
- ۲۹۷ ..... إذن دخول حرم حضرت زینب علیها السلام
- ۲۹۸ ..... زیارت نامه مخصوص حضرت زینب (سلام الله علیها)
- ۳۰۴ ..... متن زیارت نامه امام زادگان علیهم السلام
- ۳۰۵ ..... زیارت نامه حضرت رقیه علیها السلام (باضمائر مؤنث)
- ۳۰۶ ..... زیارت نامه دیگری برای امام زادگان علیهم السلام
- ۳۰۷ ..... زیارت نامه مقام رأس الحسین علیه السلام
- ۳۰۹ ..... زیارت نامه حضرت سکینه دختر امیرالمؤمنین علیه السلام
- ۳۱۰ ..... زیارت نامه حضرت ام کلثوم دختر امیرالمؤمنین علیه السلام
- ۳۱۱ ..... زیارت نامه حضرت سکینه دختر امام حسین علیه السلام
- ۳۱۲ ..... زیارت نامه سرهای مطهر شهدا علیهم السلام
- ۳۱۳ ..... زیارت نامه شهدا علیهم السلام

- ۳۱۴ ..... زیارت نامه پیامبران علیهم السلام
- ۳۱۵ ..... زیارت نامه همسران رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم که جز خدیجه همه در بقیع اند.
- ۳۱۶ ..... زیارت نامه حضرت هابیل فرزند حضرت آدم علیهما السلام
- ۳۱۷ ..... زیارت نامه عمار یاسر رحمه الله
- ۳۱۸ ..... زیارت نامه اُویس قرنی رحمه الله
- ۳۱۹ ..... زیارت نامه حجر بن عدی و یارانش
- ۳۲۱ ..... زیارت نامه بلال حبشی مؤذن پیامبر صل الله علیه و آله و سلم
- ۳۲۲ ..... زیارت نامه فضّه، کنیز حضرت زهرا علیها السلام
- ۳۲۳ ..... زیارت نامه اسماء بنت عمیس، حمیده و میمونه
- ۳۲۴ ..... زیارت نامه اهل قبور
- ۳۲۶ ..... چند پیشنهاد مهم:
- ۳۲۹ ..... منابع عمده ی تحقیق:
- ۳۴۰ ..... درباره مرکز

خوشه های خورشید در سوریه

مشخصات کتاب

سرشناسه: مدرسی، سیدمحمدطاهر، ۱۳۳۷

عنوان و نام پدیدآور: خوشه های خورشید در سوریه / سیدمحمدطاهر مدرسی.

مشخصات نشر: مشهد: ولایت، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری: ۳۰۴ ص.

شابک: ۹۷۸ ۹۶۴ ۶۱۷۲ ۰۶۷

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: عنوان دیگر: خوشه های خورشید: با زائران در سوریه.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۹۹؛ ۳۰۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.

عنوان دیگر: خوشه های خورشید: با زائران در سوریه.

موضوع: زیارتگاههای اسلامی سوریه.

موضوع: زیارتنامه ها.

رده بندی کنگره: ۱۳۹۱ خ ۳۶/م ۲۶۳/۶ BP

رده بندی دیویی: ۷۶۵/۲۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۲۷۳۴۱۵۲

ص: ۱

اشاره

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

ص: ۲

کلیه حقوق محفوظ می باشد

مرکز پخش: خیابان خسروی نو بازار بزرگ فرش انتشارات ولایت

تلفن: ۰۹۱۵۱۵۷۶۰۰۳۲۲۲۱۳۱۷

ص: ۳

هدیه به ساحت قدس پیامبر رحمت صلی الله علیه و آله و سلم

و اهل بیت علیهم السلام و والدین و حق داران.

نویسنده: سید محمد طاهر مدرّسی

ص: ۴

توجه!

خواهران و برادران فرهنگ پرور ما، در انتظار سه جلد کتاب:

۱- ارمغان خانواده (ارمغان ۲)

۲- ارمغان تربیت (ارمغان ۳)

۳- همگام با فرشتگان در عتبات (کتاب مهم و تحقیقی)

از مطالعه :

۱- زمزم نور ... (برای مشاوره و راهنمایی در خدمت خواهم بود)

۲- ارمغان ازدواج (ارمغان ۱) برای انتخاب همسر، داماد و عروس و نیز برنامه های ازدواج و نامزدی مفید است.

۳- دستور و وصیت ... (وصیت در امور واجبه واجب است).

۴- خوشه های خورشید در سوره (کتاب حاضر)

غفلت نشود، لطفا یکبار مطالعه فرمایید (فهرست را نگاه کنید)

با قرآن مجید و کتاب بایست انس گرفت.

ص: ۵

در این کتاب می خوانید:

پیشگفتار : درباره جایگاه اهل بیت و ذریه پیامبر صل الله علیه و آله و سلم

فصل اول : شناخت و ارزیابی سرزمین سوریه

فصل دوم : سیمای عقیده بنی هاشم حضرت زینب علیها السلام

فصل سوم : سیمای حضرت رقیه علیها السلام و...

فصل چهارم : زیارتگاه های باب الصغیر

فصل پنجم : مسجد جامع اموی و زیارتگاه های آن

فصل ششم : زیارتگاه های کوه قاسیون (صالحیه)

فصل هفتم : سایر زیارتگاه های سرزمین سوریه

خاتمه: یادآوری های شایسته ، برخی از اشعار

و زیارت نامه ها و ...

ص: ۶

فهرست مطالب

پیشگفتار:	۱۹
چشم انداز نتیجه	۲۶
فصل اول: آشنایی با سوریه	۲۸
- جغرافیای طبیعی سوریه	۲۹
- مساحت سوریه	۳۰
- جمعیت سوریه	۳۰
- همسایگان سوریه	۳۰
- وضعیت آب و هوای سوریه	۳۱
- رود های سوریه	۳۱
- صنایع، معادن و منابع سوریه	۳۱
- نظام سیاسی سوریه	۳۲
- اطلاعات عمومی کشور سوریه	۳۲
- نام گذاری شام	۳۳
- نام گذاری سوریه	۳۳
- سوریه در آینه تاریخ	۳۴
- سوریه پس از اسلام	۳۵
جنگ موته	۳۶
جنگ تبوک	۳۷
سپاه اسامه	۳۹

ص: ۷

- ۴۰ فتح شامات و جنگ یرموک
- ۴۱ - نخستین حاکم شام
- ۴۱ - تحولات مهم سیاسی سوریه
- ۴۳ - حافظ اسد و سوریه
- ۴۴ - سرزمین شام و روایات
- ۴۴ فرهنگ سوزی
- ۴۵ - واژه دمشق و نام های آن
- ۴۵ - دمشق در آینه تاریخ
- ۴۶ - نخستین بنیان گذار دمشق
- ۴۷ - باغ ارم و بهشت شداد!
- ۴۸ - درهای تاریخی دمشق
- ۴۹ - دمشق در پنجه حوادث تلخ پس از فتح
- ۴۹ - نخستین جنایت یزید
- ۴۹ - دومین جنایت یزید، یورش به مدینه منوره
- ۵۰ - یزید و به آتش کشیدن خانه توحید
- ۵۰ قربانی خلافت خیالی
- ۵۱ - سرآغاز حکومت آل مروان
- ۵۲ - سرآغاز حکومت بنی عباس
- ۵۲ - دمشق و سردمداران آن
- ۵۳ - درخشش روز افزون حقیقت

ص: ۸

- فصل دوم: سیمای حضرت زینب علیها السلام ۵۵
- طلوع خورشید ۵۶
- نام گذاری حضرت زینب علیها السلام ۵۷
- لقب های حضرت زینب علیها السلام ۵۸
- کنیه های حضرت زینب علیها السلام ۵۹
- زینب علیها السلام و ریشه خانوادگی ۵۹
- زینب علیها السلام در دوران کودکی ۶۱
- زینب علیها السلام و پرورشگاه وحی ۶۲
- پرتوی از دانش زینب علیها السلام ۶۲
- زینب علیها السلام در سوگ خورشید ۶۳
- حضرت زینب علیها السلام و ازدواج ۶۴
- زینب علیها السلام مادر شهدا ۶۵
- حضرت زینب علیها السلام چند فرزند داشت؟ ۶۶
- زینب علیها السلام جانشین مادر ۶۷
- زینب علیها السلام در دانشسرای تفسیر ۶۸
- جایگاه زینب علیها السلام در علم رجال ۶۹
- زینب علیها السلام و رسالت عاشورا ۷۰
- درخشش زینب علیها السلام در خطبه های آتشین ۷۱
- زینب علیها السلام و حفظ جان امام سجاد علیه السلام ۷۲
- زینب علیها السلام در محراب عبادت ۷۴

ص: ۹

- ۷۶ روش خواندن نمازهای نافله
- ۷۷ - زینب ذریه طیه
- ۸۰ نتیجه مهم
- ۸۱ - عمران کیست؟
- ۸۲ برگزیدگان آل ابراهیم و آل عمران
- ۸۳ - تحقیق در مدفن حضرت زینب علیها السلام
- ۸۳ مدفن حضرت زینب علیها السلام در مدینه
- ۸۴ زینب در مصر - قاهره «قنطره السباع» «حمراء القصوی»
- ۸۵ ارزیابی نظریه یحیی بن الحسن عبیدلی
- ۸۶ اسامی برخی از مورخان مهم مصری
- ۸۸ چند نکته مهم و قابل توجه
- ۸۹ نتیجه نظریه دوم
- ۹۰ - حرم و بارگاه مصر از کدام زینب است؟
- ۹۰ منشاء اشتباه
- ۹۱ - خوشه خورشید در دمشق (زینب علیها السلام در زینبیه)
- ۹۲ - ویژگی های حرم حضرت زینب علیها السلام
- ۹۳ - نکته جالب و قابل توجه
- ۹۴ - خلاصه نظریات درباره فرزندان علی علیه السلام
- ۹۵ - حضرت زینب علیها السلام و سفر دوم به شام
- ۹۷ - زیارت حضرت زینب علیها السلام

- در شعاع خوشه خورشید (مراقده مهم کنار حرم) ۹۹

ص: ۱۰

- فصل سوم: سیمای حضرت رقیه علیها السلام ۱۰۱
- دمشق و دوّمین زیارتگاه ۱۰۲
- تذکر قاطع و جدی ۱۰۳
- تحقیق درباره حضرت رقیه علیها السلام ۱۰۴
- حضرت رقیه علیها السلام = زینب بنت الحسین علیه السلام ۱۰۷
- برخی از کتب قدیم و نام رقیه علیها السلام ۱۰۸
- نام رقیه در بیان امام حسین علیه السلام ۱۰۹
- زیارت حضرت رقیه علیها السلام ۱۱۱
- ارتحال جانسوز حضرت رقیه علیها السلام ۱۱۲
- حضرت رقیه علیها السلام را چند ساله گفته اند؟ ۱۱۴
- حرم حضرت رقیه علیها السلام در آینه تاریخ ۱۱۵
- مرقد حضرت رقیه علیها السلام در نگاه عامه ۱۱۷
- مرقد حضرت رقیه علیها السلام و امر عجیب ۱۱۸
- داستانی عجیب تر ۱۲۰
- باز اعجاب انگیز ۱۲۱
- حضرت رقیه علیها السلام و کرامات اعجاب انگیز ۱۲۲
- نجات زن و فرزند یک مرد یهودی ... ۱۲۲
- شفا یافتن یک زن مسلمان ۱۲۳
- گاهواره کوچک ۱۲۴
- فصل چهارم - زیارتگاه های باب الصغیر ۱۲۷

ص: ۱۱

- ۱۲۸ - قبرستان باب الصغیر
- ۱۲۹ - تعداد شهدای کربلا
- ۱۳۰ - سرهای شهدا در سفر کوفه و شام
- ۱۳۰ - جدا کردن سرهای شهدای کربلا علیهم السلام
- ۱۳۰ - تقسیم کردن سرهای مبارک شهدا علیهم السلام
- ۱۳۱ - آیا سر حَزَّ بن یزید ریاحی رحمه الله را از بدن جدا کردند؟
- ۱۳۲ - وارد کردن سرهای شهدا به کوفه
- ۱۳۴ - اهل بیت علیهم السلام در کوفه
- ۱۳۵ - ورود سرهای شهدا و اُسرا به شام
- ۱۳۶ - سرهای شهدا در شام
- ۱۳۷ - مدفن مطهر سرهای شهدای کربلا
- ۱۴۰ - مرقد مطهر سرهای شهدا
- ۱۴۰ - مرقد حضرت سکینه دختر امام حسین علیهما السلام
- ۱۴۲ - مرقد ام کلثوم صغری دختر علی علیه السلام
- ۱۴۳ - مرقد عبدالله بن امام سجاد علیه السلام
- ۱۴۳ - زندگانی فاطمه صغری دختر امام حسین علیه السلام
- ۱۴۳ - جایگاه فاطمه صغری علیها السلام از نظر دینی و علمی
- ۱۴۵ - فاطمه صغری علیها السلام در مدینه
- ۱۴۶ - حرم منسوب به فاطمه صغری علیها السلام
- ۱۴۶ - مدفن فاطمه صغری علیها السلام در کجاست؟

- مرقد عبدالله بن امام صادق علیه السلام

۱۴۷

ص: ۱۲

- ۱۴۸ - قبر منسوب به عبدالله ابن جعفر طیار
- ۱۴۹ - مدفن عبدالله بن جعفر طیار در کجاست؟
- ۱۴۹ - مرقد های: حمیده، أسماء و میمونه
- ۱۵۰ - مرقد فضه، خادمه حضرت زهرا علیها السلام
- ۱۵۰ ویژگی های فضه
- ۱۵۲ - مرقد های أم سلمه و أم حبیبه همسران پیامبر صل الله علیه و آله و سلم
- ۱۵۲ - مقبره باب الصغیر ومدفن برخی از دودمان رسالت
- ۱۵۴ - زیارت مرقد های مؤمنان
- ۱۵۴ - مدفن سرمبارک محمد بن ابی بکر
- ۱۵۵ - قبر مسوب به بلال مؤذن
- ۱۵۶ - سایر قبر های معروف
- ۱۵۷ فصل پنجم: مسجد جامع اموی
- ۱۵۸ - جایگاه محل مسجد اموی در ادیان پیش از اسلام
- ۱۵۹ - مسجد جامع اموی در تاریخ اسلام
- ۱۶۰ - مهمترین بنای مسجد در زمان ولید
- ۱۶۱ - نکته های قابل توجه
- ۱۶۲ - فهرست گونه ای از توسعه و بازسازی مسجد
- ۱۶۳ - آتش سوزی های مسجد
- ۱۶۵ - قبه ها (گنبد ها) ی مسجد اموی
- ۱۶۵ قبه المال

ص: ۱۳

۱۶۶	قبة الفواره یا صخره قربان
۱۶۶	قبة الساعات
۱۶۶	قبة النسر یا عقاب
۱۶۷	- مناره های مسجد جامع اموی
۱۶۷	مناره البیضاء = مناره سفید
۱۶۷	مناره و مأذنه العروس
۱۶۸	مأذنه الغربی
۱۶۸	- درهای مسجد اموی
۱۶۹	درهای فعلی مسجد جامع
۱۶۹	- شبستان مسجد جامع اموی
۱۷۰	- محراب های چهارگانه شبستان مسجد
۱۷۱	- منبر مسجد جامع
۱۷۱	- مشاهد چهارگانه خلفا
۱۷۲	مصحف عثمانی
۱۷۲	- مسجد اموی و مقام های پیامبران علیهم السلام
۱۷۳	مرقد و مقام حضرت هود علیه السلام
۱۷۴	مقام حضرت خضر علیه السلام
۱۷۴	مکان نزول حضرت عیسی علیه السلام
۱۷۵	محل غسل تعمید مسیحیان
۱۷۵	مقام و مرقد حضرت یحیی علیه السلام

داستان شگفت آور

۱۷۶

ص: ۱۴

- ۱۷۷ مرقد مبارک سر حضرت یحیی علیه السلام
- ۱۷۷ - مقام رأس الحسین علیه السلام
- ۱۷۸ مرقد مطهر رأس الحسین علیه السلام و نتیجه
- ۱۸۰ محل استقرار اسیران خاندان پیامبر صل الله علیه و آله و سلم
- ۱۸۰ مقام و محراب امام سجاد علیه السلام
- ۱۸۲ فصل ششم - زیارتگاه های کوه قاسیون و...
- ۱۸۳ کوه قاسیون
- ۱۸۴ ویژگی های کوه قاسیون (صالحیه)
- ۱۸۴ - قاسیون و سکونت حضرت آدم علیه السلام
- ۱۸۴ - محل سکونت مادر حضرت مریم علیها السلام
- ۱۸۵ - پناهگاه حضرت عیسی و مادرش علیهما السلام
- ۱۸۵ - محل کشته شدن حضرت هابیل علیه السلام (مغاره الدم)
- ۱۸۶ - قبر حضرت هابیل علیه السلام
- ۱۸۷ - جامع القدم
- ۱۸۸ - مقبره منسوب به حضرت موسی علیه السلام
- ۱۸۸ - محل ولادت حضرت ابراهیم علیه السلام
- ۱۸۹ - ویژگی های «مسجد جامع ابراهیم علیه السلام»
- ۱۹۰ - مغاره الجوع (جوعیه) و مغاره الدم
- ۱۹۱ - جایگاه عبادت و نماز پیامبران
- ۱۹۱ - ربوه و محل سکونت حضرت عیسی و مادرش علیهما السلام

ص: ۱۵

- ۱۹۳ - کوه قاسیون و غار منسوب به اصحاب کهف
- ۱۹۴ - غار اصحاب کهف در کجاست؟
- ۱۹۶ - مرقد دحیه کلبی رحمه الله
- ۱۹۷ - مرقد محمد بن حسن و ابوالقاسم بن محمد بن الحسن
- ۱۹۷ - مقبره فرمانده والامقام اسامه بن زید رحمه الله
- ۱۹۸ - قبر منسوب به سعد بن ابی وقاص
- ۱۹۸ - ضریح حزقیل
- ۱۹۹ - قبر منسوب به سکینه بنت علی علیه السلام
- ۲۰۰ - قبر مؤذن پیامبر صل الله علیه و آله و سلم حضرت بلال حبشی رحمه الله
- ۲۰۱ - قبر سعد بن عباد
- ۲۰۲ - زیارتگاه مهم - مرقد حُجر بن عَدی رحمه الله و یارانش
- ۲۰۳ - ویژگی های شخصیتی حُجر بن عَدی رحمه الله
- ۲۰۵ - دستگیری و شهادت حُجر بن عَدی رحمه الله
- ۲۰۸ - یاران حُجر بن عَدی رحمه الله
- ۲۰۸ - داستانی از صیفی رحمه الله
- ۲۰۹ - مقبره ابی مسلم خولانی
- ۲۱۰ - مقبره ابی مرثد کَنَاز
- ۲۱۰ - مقبره تمیم الداری انصاری
- ۲۱۰ - دیر صیدنا یا یا مقام حضرت مریم علیها السلام
- ۲۱۱ - فصل هفتم - اماکن زیارتی برخی از استان های سوریه

ص: ۱۶

- الف- استان حلب ۲۱۲
- نام گذاری حلب ۲۱۳
- بنیان گذار حلب و نام های آن ۲۱۳
- اهمیت فتح حلب ۲۱۴
- اماکن زیارتی شهر حلب ۲۱۵
- ۲۱۵ - مشهد الحسین علیه السلام؛ یا مسجد النقطه
- سه نکته شگفت آور ۲۱۷
- امواج قطره خون ۲۱۸
- سر آغاز مسجد النقطه ۲۱۹
- مشهد المحسن بن الحسین علیه السلام ۲۲۰
- پیدایش معجز آسای مشهد المحسن علیه السلام ۲۲۱
- ساختار مشهد المحسن بن الحسین علیه السلام ۲۲۲
- کتیبه های پیرامون مشهد المحسن ۲۲۲
- مرقد حضرت زکریای پیامبر علیه السلام ۲۲۳
- مرقد امام زاده شهید، معروف بن جُمر رحمه الله ۲۲۴
- محل مقام سر مبارک حضرت یحیی علیه السلام ۲۲۴
- مقام حضرت ابراهیم و حضرت خضر علیهما السلام ۲۲۵
- مشهد علی بن ابیطالب علیهما السلام ۲۲۵
- مرقد ابن شهر آشوب رحمه الله ۲۲۶
- مقابر علمای بنی زهره ۲۲۶

۲۲۷ - مرقد شهید شیخ اشراق

۲۲۸ ب استان رقه = صنفین

۲۲۸ - باب علی علیه السلام

ص: ۱۷

- ۲۲۹ - مرقد مطهر شهید عمار بن یاسر رحمه الله
- ۲۳۰ - ویژگی های عمار بن یاسر رحمه الله
- ۲۳۳ - شهادت عمار بن یاسر رحمه الله
- ۲۲۴ - مرقد و بارگاه اویس قرنی رحمه الله
- ۲۳۶ - محل دفن شهدای صفین
- ۲۳۶ - مقبره منسوب به اُبی بن کعب
- ج- استان حمص ۲۳۷
- ۲۳۷ - مرقد قنبر رحمه الله غلام امیرالمؤمنین علی علیه السلام
- ۲۳۸ - ابو حمراء هلال بن حرث
- ۲۳۹ - مقبره ثوبان
- ۲۳۹ - مسجد و مقبره خالد بن ولید
- ۲۴۰ - سفینه، مهران بن فروخ
- ۲۴۰ - مرقد فرزندان جعفر طیار علیه السلام
- ۲۴۱ - مسجد و مقبره عمر بن عبدالعزیز
- ۲۴۱ - نیم نگاهی به کارنامه عمر بن عبدالعزیز
- ۲۴۳ - مقبره تعدادی از صحابه
- د- استان سویدا ۲۴۴
- ۲۴۴ - شهر بُصری در تاریخ اسلام
- ۲۴۴ - کلیسای بُحیرای راهب «محل ورود پیامبر صل الله علیه و آله و سلم»
- ۲۴۵ - مسجد مبرک یا ناقه «محل نشستن شتر پیامبر صل الله علیه و آله و سلم»

خاتمه

۲۴۷

الف- یاد آوری های مناسب و شایسته

۲۴۷

ب- برخی از اشعار و سروده ها

۲۵۱-۲۶۲

ص: ۱۸

- ج- برخی از زیارت نامه ها: ۲۶۳
- إذن دخول به روضه های مقدسه ۲۶۶
- زیارت نامه مخصوص حضرت زینب (سلام الله علیها) ۲۶۷
- متن زیارت نامه امام زادگان علیهم السلام ۲۷۳
- زیارت نامه حضرت رقیه علیها السلام ۲۷۴
- زیارت نامه دیگری برای امام زادگان علیهم السلام ۲۷۵
- زیارت نامه مقام رأس الحسین علیه السلام ۲۷۶
- زیارت نامه حضرت سکینه دختر امیرالمؤمنین علیه السلام ۲۷۸
- زیارت نامه حضرت ام کلثوم دختر امیرالمؤمنین علیه السلام ۲۷۹
- زیارت نامه حضرت سکینه دختر امام حسین علیه السلام ۲۸۰
- زیارت نامه سرهای مطهر شهدا علیهم السلام ۲۸۱
- زیارت نامه شهدا علیهم السلام ۲۸۲
- زیارت نامه پیامبران علیهم السلام ۲۸۳
- زیارت نامه همسران رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم ۲۸۴
- زیارت نامه حضرت هابیل فرزند حضرت آدم علیهما السلام ۲۸۵
- زیارت نامه عمار یاسر رحمه الله ۲۸۶
- زیارت نامه اویس قرنی رحمه الله ۲۸۷
- زیارت نامه حجر بن عدی و یارانش ۲۸۸
- زیارت نامه بلال حبشی مؤذن پیامبر صل الله علیه و آله و سلم ۲۹۰
- زیارت نامه فضه، کنیز حضرت زهرا علیها السلام ۲۹۱

۲۹۲	زیارت نامه اسماء بنت عمیس، حمیده و میمونه
۲۹۳	زیارت نامه اهل قبور
۲۹۵	چند پیشنهاد مهم
۲۹۸	منابع عمده ی تحقیق

ص: ۱۹

پیشگفتار:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا بِمُحَمَّدٍ الْمُخْتَارِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِ الْأَبْرَارِ وَآلِهِ الْأَطْهَارِ وَذُرِّيَّتِهِ الْأَخْيَارِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَلَعَنَهُ اللَّهُ عَلَى أَعْدَائِهِمُ الْغَاصِبِينَ وَالْأَشْرَارِ.

حمد و سپاس خدای را که کائنات را در شعاع وجود خورشید نبوت، پیامبر رحمت و ختم رسالت ۹ آفرید. (لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ) و افتخار خلافت الهی را به بشر عنایت فرمود زیرا منصب خلافت و امامت جز از ناحیه او نخواهد بود «إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً» (۱)

و برای رسیدن به اوج کمال لایق بشری و هدایت آنان پیامبرانی را فرستاد که از حضرت آدم تا محمد مصطفی ۹ پرچمداران وحی

ص: ۲۰

بوده اند و بر بلندای سیر تکاملی این خط، کامل ترین دین (اسلام) و جامع ترین کتاب (قرآن) را به وسیله آخرین سفیر سرافرازش سید و سرور انبیاء ۹ فرستاد که تا رستاخیز برای جهان و جهانیان پایدار باشد.

(وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ) (۱)

آن گاهی که به حکمت بالغه حق، خط رسالت و نبوت پایان پذیرفت پاکانی از دودمان ختم رسولان ۹ را تحت عنوان ولایت و امامت مقرر داشت که بدون تردید امامت، همسان نبوت امری است الهی و جز ذات هستی بخش آن را نتوان انتخاب کرد، آن گونه که به خلیلش فرمود: (إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا...) (۲)

آری انتخاب رسولان و امامان از جانب اوست (اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ) (۳)

و چه ارزنده است این انتخاب و چه اهداف والایی در این انتخاب مورد نظر است. انتخاب معصومان شایسته از ذریه طیبه (ذُرِّيَّةَ بَعْضِهِمْ مِّن بَعْضٍ) به منظور پاسداری از مکتب وحی، حراست از آرمان های پیامبر رحمت صلی الله علیه و آله و سلم، رهبری جامعه، حفظ ارزش ها، اجرای

۱- - الانبیاء / ۱۰۷

۲- - البقره: ۱۳۳

۳- - آل عمران: ۳۴

ص: ۲۱

مقررات الهی، تفسیر کتاب آسمانی، برقراری حکومت عدل نبوی و... خواهد بود؛ زیرا پس از پیامبر صل الله علیه و آله و سلم تنها آنان مقام والای مرجعیت دینی را خواهند داشت که اگر خداوند خورشید آسمان رسالت را به سوی خود فراخواند، اشعه تابناک خورشید منظومه عصمت در دوازده برج هستی با ولایت تکوینی جهان شمول و در عمق باورهای باورمندان ولایت تشریحی سعادت گستر را فروزان ساخت تا برای بشریت بل کائنات نه تنها راهنما که راهگشا، راهبر، نورافکن و میزان حق مدار باشند.

«وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ» (۱) خداوند، آسمان وجود پیامبر صل الله علیه و آله و سلم را به بلندای جوار قرب خود بالا برد و میزان وجود امیرالمؤمنین علی علیه السلام (و فرزندانش) را جایگزین کرد.

از این روست که استوانه های دوازده گانه اشعه هدایت گر خورشید نبوت و ولایت که از سرچشمه جوشان پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله و سلم و زهرای اطهر علیها السلام الگو گرفته اند (لَقَدْ كَانَتْ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ) (۲)، سرآورده دین و دین مداران را استوار نگه داشته و از پرتو آن، هاله های نور افشان، جهان را در آغوش گرفته اند، زیرا تنها از اهل او، ذریه او و دودمان او هستند که خداوند آنان را پاک و بی آلایش قرار داده است (إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ

۱- - الرحمن: ۶

۲- - الاحزاب: ۲۱

ص: ۲۲

وَيُطَهِّرُكُمْ تَطْهِيراً^(۱) تا بی نقص و بی آرایش در پناه دین، قرآن، علم لدنی، عصمت و ولایت، جهان را اداره و جهانیان را رهبری کنند و خدا جویان مکتب قرآن نیز موظفند تا به شهر دانش نبوی از در علوی گام نهند و حکمت های نبوی را از زبان علوی که جانشین بحق اوست بشنوند! (أَنَا مِيزَانُ الْحِكْمَةِ وَعَلِيٌّ لِسَانُهُ) (أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بَابُهَا)^(۲) و بحق امانت دار دو امانت بزرگ نبی خاتم صلی الله علیه و آله و سلم باشند که تا ورودی چشمه زلال کوثر هم از یک دیگر جدا نخواهند شد.

! (إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللَّهِ وَعِترَتِي أَهْلَ بَيْتِي وَإِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ)^(۳)

دستور خلل ناپذیر خداوند این است که دین و قرآن را از اهل آن (پیامبر صل الله علیه و آله و سلم و اهل بیتش علیهم السلام) باید فرا گرفت (فَاسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لِتَعْلَمُونَ)^(۴) و (أَهْلَ الْبَيْتِ أَدْرَى بِمَا فِي الْبَيْتِ) و مسلم است که اهل بیت علیهم السلام بسان استوانه های اشعه خورشید نبوت اند که خود و خوشه های آن ها جهان را در چشم انداز شان تابناک ساخته اند، آری همان خوشه های خورشید نبوت و امامت (امام زادگان شایسته و ذریه و نسل نبوی و علوی) اند که در هر سرزمینی، در هر

۱- الاحزاب: ۳۳

۲- کنز العمال: ۳۲۹

۳- مستدرک الصحیحین: جلد ۳/۱۴۸.

۴- النحل: ۴۳

ص: ۲۳

افقی و در هر مرقد و مضجعی با جلوه خدایی تاییده اند تا نور افشان های فرا راه دین مداران خداجو و دل‌باختگان مکتب آسمانی و اسلام ناب محمدی صلی الله علیه و آله و سلم باشند. و تا باورمندان، شیعیان و پیروان شان از نور بیان، از سیره سعادت گستر و از زیارت مراقد درخشان آنان بهره ها ببرند و درس ها بگیرند.

زیرا آنان انوار خدائی اند که نه تنها خاموش نشده اند بلکه درخشش روز افزون داشته اند (وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ) (۱) و نه تنها فراموش نشده اند که پرچم های حق مظهر و مناره های عدالت محور و حرم های حقیقت منظرشان از هر کوی و برزنی استوانه هایی از نور شده اند که از خاک تا به افلاک و فراتر از منظومه شمسی رفته اند (فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ)

(۲)

و نه تنها حرم امن الهی و حرم مطهر نبوی صلی الله علیه و آله و سلم ، که نجف، کربلا، کاظمین، سامرا و خراسان از نظر فیزیکی مطلع خورشید نبوت و امامت شده اند، و شعاع آنان زمین و زمان را در هم نوردیده است. آنگاه خوشه های خورشید، افق های عراق، ایران، مصر، افغانستان، سرزمین شام، سرزمین های عربی، آسیای مرکزی و شبه قاره هند و... را در بر گرفته و مایه هدایت، سعادت و برکت شده اند.

«خورشید یکی و نور او هر طرف است.»

۱- - الصف: ۸

۲- - النور: ۳۶

ص: ۲۴

چشم انداز کتاب حاضر خوشه های خورشیدی است که در سرزمین شامات «سوریه» یا «دمشق» پرتو افکنده اند، همان ها که غروب فیزیکی و طلوع معنوی داشته اند و بدون تردید این خوشه ها از همان شاخه های شجره طیبه طوبی و عطیه ویژه از کوثر خداوندی است (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ...) (۱) آری، از نسل او و مصادیق ذوی القربی هستند که مودت به آنان مزد رسالت و کمال دیانت معرفی شده است. (قُلْ لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى) (۲)

مودتی که به شعار بسنده نخواهد شد و مرحله تکاملی محبت عملی آن از عمق جان و باور سالم در ابعاد زندگانی متبلور و ثمر آفرین باشد. و بایست از پلکان معرفت، عقیده، ایمان، اطاعت، عشق ورزی، و زیارت آنان (در زندگی و پس از ارتحال شان) صعود کرد تا به این باور رسید که نتایج پربار مودت خاندان رسالت از آن امت و اوج کمال آنان خواهد بود. آن گاه به هدف نهایی که همان رسیدن به خدا باشد از راه این مودت ناب خواهد بود. (قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا) (۳)

۱- - الکوثر: ۱

۲- - الشوری ۲۳/

۳- - الفرقان ۵۷/

که آنان نه هدف بلکه وسیله اند و راهگشا به سوی خالق یکتا. (وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ) (۱)

آری رفتن به حرم های آنان، زیارت آنان، دعای آنان، شفاعت شان، فراگرفتن دانش و حکمت آنان، شناختن حرم ها و مراقد آنان، زنده کردن فرامین آنان، رونق دادن آثارشان، توسعه فرهنگ آنان، بار سفر بستن برای دیدار و زیارت آنان و زنده کردن سیره و سنت آنان همه و همه وسیله هایی هستند برای به دست آوردن رضای خدا و رسیدن به کمال لایق انسانی که همه چیز از آن خداوند است و ما بنده او...

آری منظور اوست، معبود اوست، (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ) و پرستش جز او شرک و گناه نابخشودنی است (وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا) (۲)

و به یقین مسلمانان خداجو از راه اطاعت و پیروی از پیام آور وحی به او خواهند رسید، (قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ ...) (۳) طرح محبت و عشق ورزی بنده به خدا و پیامبر صل الله علیه و آله و سلم، مخروطی است حیات آفرین و سعادت گستر که در تداوم آن پیشوایان معصوم و امامان برحق و فراتر از آن دودمان رسالت و اهل بیت عصمت علیهم السلام

۱ - المائده / ۳۵

۲ - الاسراء / ۲۳.

۳ - ال عمران / ۳۱.

ص: ۲۶

را نیز در بر خواهد داشت و همه به امر خدا و برای رسیدن به خداوند است. کلیه امور عبادی واجب (نماز، روزه، حج، جهاد، خمس، زکات و...) و امور عبادی مستحب (ذکر، دعا، صدقه، عیادت مریض، زیارت کعبه، زیارت پیامبر صل الله علیه و آله و سلم، زیارت امامان، زیارت ذریه پیامبر صل الله علیه و آله و سلم و زیارت اصحاب متدین و اخلاصمند رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم، همه و همه قُرْبَهُ إِلَى اللَّهِ و برای کسب رضای خداوند است. (قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ...) (۱)

چشم انداز نتیجه

در نتیجه این که اگر ما به زیارت حضرت زینب علیها السلام می رویم، اگر مرقد رقیه، ام کلثوم، سرهای شهدا و امام زادگان علیهم السلام و برخی از اصحاب رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم را زیارت می کنیم برای رضای خداوند است؛ زیرا آنان لایق و خدمت گزاران دین بوده اند و زیارت مؤمنان از سنت حسنه رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم است که در بقیع رفته و در حق مؤمنین دعا می فرمود و افزون بر آن امام زاده های متدین همانند حضرت زینب علیها السلام حق ویژه ای بر مسلمانان عالم دارند. و درباره زیارت ذریه پیامبر صل الله علیه و آله و سلم روایاتی آمده است که در این جا به ذکر یک روایت بسنده می شود:

-۱ - الانعام/ ۱۶۲.

ص: ۲۷

! عن رسول الله ۹: «مَنْ زَارَنِي أَوْ زَارَ أَحَدًا مِنْ ذُرِّيَّتِي زُرْتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَنْقَذْتُهُ مِنْ أَهْوَالِهَا»

- پیامبر خدا صل الله علیه و آله و سلم: « هر کس مرا یا یکی از ذرّیه و فرزندان مرا زیارت کند روز قیامت او را زیارت می کنم و از هول و هراس آن روز نجاتش می دهم.»

ص: ۲۸

فصل اول آشنایی با سوریه

اشاره

ص: ۲۹

فصل اول آشنایی با سوریه

در این فصل بر اساس نیاز و تقاضای زائران به معرفی اجمالی سرزمین سوریه پرداخته شده است تا راهگشایی برای زائران و پژوهشگران باشد.

۱/۱- جغرافیای طبیعی سوریه

سوریه آن گونه که در جنگ‌های خانمان برانداز صلیبی در خطّ مقدّم جبهه بوده است، بعد از آن نیز همواره در برابر رژیم غاصب و اشغالگر صهیونیستی در خطّ مقدّم جبهه قرار داشته و دارد و مبارزات شجاعانه این ملت رشید برای مسلمانان جهان به ویژه اعراب مایه افتخار و سربلندی است.

ص: ۳۰

۲/۱- مساحت سوریه:

کشور سوریه با ۱۸۰/۱۸۵ کیلومتر مربع مساحت، هشتاد و سومین کشور جهان است و در کنار دریای مدیترانه در جنوب غربی قاره آسیا قرار دارد. (۱)

۳/۱- جمعیت سوریه

طبق آخرین آمار، کشور سوریه دارای ۴۸۵/۱۷۸/۲۰ نفر به عنوان شصت و سومین کشور جهان و از مهم ترین کشورهای اسلامی عربی در خاورمیانه به شمار می آید.

مردم سوریه ۵۰٪ در شهرها زندگی می کنند. ملت سوریه حدوداً ۹۱٪ مسلمان و ۹٪ غیر مسلمان می باشند و از نظر نژادی از قومیت های ترک، عرب، کُرد و مهاجر تشکیل شده اند. دین رسمی این کشور اسلام است و نیز مردم سوریه ۷۰٪ اهل سنت، ۱۵٪ علوی ۶٪ شیعه، ۵٪ مسیحی و بقیه یهودی، دروژی و غیره می باشند.

۴/۱- همسایگان سوریه

در سابق سوریه، فلسطین، اردن و لبنان به نام شام یا شامات یاد می شد؛ اما فعلاً با نام های جغرافیایی سیاسی خاص خوانده می شوند. از این لحاظ همسایگان سوریه عبارتند از: ترکیه (در شمال)، اردن (در

ص: ۳۱

جنوب)، عراق (در شرق و جنوب شرقی)، لبنان (در غرب) و فلسطین اشغالی (در جنوب غربی).

۵/۱- وضعیت آب و هوای سوریه

سوریه در کناره های جنوب غربی خود آب و هوایی معتدل و مرطوب (مدیترانه ای) دارد و در سایر نقاط، گرم و خشک است. بلندترین ارتفاع این سرزمین از سطح دریا ۲۸۱۴ متر است.

۶/۱- رود های سوریه

رود های فرات، عفرین، عاصی، خابور و دجله از مهم ترین رودهای سوریه به حساب می آیند و رود فرات با ۶۹۶/۲ کیلومتر طولانی ترین رود سوریه است که نیمی از آن در عراق و نیمی در ترکیه جاری می باشد.

۷/۱- صنایع، معادن و منابع سوریه

از مهم ترین صنایع این کشور، پالایش نفت، نساجی، سیمان، پوشاک، صنایع دستی و مواد غذایی است. معادن و منابع آن عبارتند از: نفت، گاز طبیعی، منگنز، سرب، فسفات، گچ و ... .

ص: ۳۲

۸/۱- نظام سیاسی سوریه

کشور سوریه با عنوان رسمی (جمهوری عربی سوریه) توسط آقای بشار أسد به عنوان رئیس جمهور اداره می شود. این کشور در سال ۱۹۲۰م با رأی «جامعه ملل» تحت قیمومیت فرانسه قرار گرفت و در جنگ جهانی دوم توسط نیروهای مشترک انگلیسی و فرانسوی اشغال شد و در سال ۱۹۴۲م به استقلال رسید و در سال ۱۹۷۰م حافظ أسد با کودتا در این کشور به قدرت رسید و به عنوان رئیس جمهور مادام العمر انتخاب گردید. در سال ۲۰۰۰م حافظ أسد رحلت کرد و فرزندش بشار أسد زمام امور را در دست گرفت .

۹/۱- اطلاعات عمومی کشور سوریه

دین رسمی: اسلام.

نظام سیاسی: جمهوری.

رئیس جمهور: بشار أسد.

زبان رسمی: عربی.

واحد پول: لیر سوری.

مساحت: ۱۸۵۱۸۰ کیلومتر مربع.

جمعیت: ۴۸۵/۱۷۸/۲۰ نفر .

۱۰/۱- نام گذاری شام

جغرافی دانان عرب نام شام را بر این سرزمین گذاشته اند درباره دلیل و وجه نام گذاری آن چهار توجیه مطرح شده است:

۱- بعضی بر این باورند که قومی از کنعان در این سرزمین ساکن شده اند (فَتَشَاءُوا إِلَيْهَا) لذا شام گفته شده است .

۲- عده ای می گویند که اهل یمن به آن سرزمین رو آوردند (تشاءم) لذا شام نامیده شده است.

۳- یک عده گفته اند که به علت زیاد بودن قریه ها و روستاها در نزدیک یکدیگر، این سرزمین، « شام » نام گذاری شده است.

۴- برخی بر این عقیده اند که در شام مردم به رنگ های مختلفی بوده اند مثل سیاه، سفید، زرد و سرخ. این منطقه شام خوانده شده است؛ چون خال بدن انسان را شام می گویند. (۱)

۱۱/۱- نام گذاری سوریه

سرزمین شام در دوران های سابق به نام سوریه خوانده می شد که فعلاً این نام فراگیر و رسمی شده است.

دلیل نام گذاری شام به سوریه یا ریشه تاریخی و ملی دارد و یا ریشه دینی. اما ریشه تاریخی این است که در هنگام تسلط آشوریان بر این سرزمین اطلاق شده است و در زبان «سامی» سین و شین به طور

۱- - احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم: ۱۴۰، و اماکن زیارتی سیاحتی: ۲۶

ص: ۳۴

یکسان به کار می رفته است (آشوری = آسوری) « که در اثر کثرت استعمال توسط اعراب حرف « آ » حذف شده و حرف « ه » تلفظ شده است.»

نام سوریه برای نخستین بار در اثر « هرودوت » استعمال شده است که بر لبنان شرقی اطلاق می شده است. (۱) و از دوران یونانی ها به بعد برای تمام منطقه این نام نهاده شد. (۲) و امّا ریشه دینی این که گاهی به پیروان کنیسه قدیم، سوریه یا کنیسه سریانیه (کاتولیک) گفته می شده است. (و این نام از کنیسه به منطقه استعمال شده است) که نام خاص بر عام در اثر کثرت توجه و کثرت استعمال اطلاق گردیده است.

۱۲/۱- سوریه در آئینه تاریخ

سوریه با پیشینه ۵۰۰۰ ساله و تحولات مهم تاریخی و سیاسی یکی از کشورهای تمدن خیزی است که همواره در تحولات جهانی و منطقوی دستخوش حوادث حیرت انگیزی بوده است.

۱- خطط الشام : ۱/۴۷ ، الشام الحضاره: ۲۲ و ۲۳.

۲- الشام فی صدر الاسلام : ۴۰

ص: ۳۵

این سرزمین پیش از میلاد بارها به تصرف مصریان، آشوریان، بابلیان و ایرانیان درآمد. (۱) و پس از آن سلوکی‌ها، ساسانی‌ها و رومی‌ها (بیزانس) در آن سرزمین حکومت کردند. (۲)

در قرن هفتم میلادی (قرن اول هجری) با نور تابناک اسلام این خطه روشن گردید و به دست مسلمین فتح شد.

۱۳/۱- سوره پس از اسلام

اشاره

از آن جایی که سوره جزء قلمرو روم شرقی (بیزانس) شده بود. پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم می‌خواست روم را از فیض اسلام بهره‌مند سازد، لذا در زمان حیات خویش تصمیم گرفت که آن سرزمین را بدون جنگ و درگیری در قلمرو اسلام درآورد؛ لذا دو طرح عملی را روی دست گرفت: (و این در زمانی بود که سرزمین حجاز در پناه اسلام از صلح و صفا و آرامش بهره‌مند شده بود).

۱- پیامبرگرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم نامه تبلیغی را برای فرمانروای مرزی شام که دست‌نشانده قیصر بود فرستاد تا زمینه رشد اسلام فراهم شود. اما متأسفانه وقتی سفیر پیامبر رحمت صلی الله علیه و آله و سلم به دهکده «موته» رسید یکی از مأموران مرزی او را دستگیر و از هدفش آگاه شد و بیرحمانه او را به

۱- تاریخ بلاد الشام: ص ۵۰. الشام الحضاره ۱۲۰ و ۱۴۰.

۲- المعجم القطر العربی السوری: ج ۱۰/ ص ۲۴.

ص: ۳۶

شهادت رسانید. این اولین شهید مرز شامات بود و بسیار برای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم ناگوار بود لذا مسلمانان را برای انتقام خون او دعوت فرمود.

۲- نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و سلم گروهی از معلّمان قرآن را برای تبلیغ اسلام و آموزش قرآن به سرزمینی در همان منطقه اعزام کرد. سپاه تبلیغ با مخالفت ناگهانی مواجه شدند و متأسفانه در مقابله با مهاجمان به شهادت رسیدند جز یک نفر که با تن مجروح، جان به سلامت برد و خبر را به پیامبر صل الله علیه و آله و سلم رسانید. (۱) این دو حادثه جانگداز و تحرّکات مرزی رومیان علیه مسلمانان، پیامبر صل الله علیه و آله و سلم را بر آن وا داشت تا با جهاد مقدّس و نشان دادن قدرت اسلام، آنان را مواجه با شکست کند و انسان‌های در بند و سرزمین‌های تاریخی را با قدرت اسلام نجات بخشد، از این رو طرح جنگ موته و تبوک را شخصاً پی ریزی کرد و... (۲)

جنگ موته

به منظور سرکوبی مزاحمان تبلیغ اسلام و قرآن و برای نجات انسان‌های زیر سلطه امپراطوری روم، پیامبر خدا صل الله علیه و آله و سلم فرمان جهاد را صادر کرد و سه هزار سپاه رزمنده را تحت فرماندهی جعفر بن ابی طالب علیهما السلام و معاونان او زید بن حارثه و عبدالله بن رواحه، سامان

۱- طبقات ابن سعد: ۲/۹۲ و تاریخ اسلام ۲۷۸/

۲- تاریخ اسلام ۲۷۸/

ص: ۳۷

بخشید و فرامین بسیار ارزنده را در بیانیه خویش ایراد فرمود و تا منطقه «ثَبَّيْهُ الْوَدَاعِ» سپاه را مشایعت کرد. (۱)

در این جنگ نابرابر سپاه اسلام در منطقه «موتَه» فداکاری فوق العاده کردند و حضرت جعفر طیار علیه السلام به شهادت رسید. سپس معاونانش به ترتیب جام شهادت را سرکشیدند، اما توانستند که فرمانده سپاه روم و عده ای کثیری از سربازان دشمن را به خاک هلاکت بباندازند، گرچه سپاه اسلام نتوانست به پیروزی چشم گیری نایل آید اما این غزوه زمینه نفوذ به سرزمین شام را برای مسلمانان فراهم ساخت و سپاه صد هزار نفری قیصر روم، شجاعت، ایثار و شهادت طلبی لشکر اسلام را به نظاره نشستند و دانستند که روزی سپاه اسلام این سرزمین را فتح خواهند کرد.

جنگ تبوک

تلخی جنگ «موتَه» و شهادت جعفر طیار علیه السلام، پیامبر صل الله علیه و آله و سلم و مسلمانان را بیشتر مصمم به جهاد علیه رومیان کرد. این بار پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم با یک بسیج عمومی و نمایش بزرگ نظامی خود شخصاً تصمیم گرفت که در این جنگ شرکت کند تا مرزهای اسلامی را از وجود دشمنان پاک سازی و مردم آن سامان را نجات دهد.

ص: ۳۸

با توجه به شرایط سیاسی و نظامی، پیامبر صل الله علیه و آله و سلم، حضرت علی علیه السلام را رسماً در مدینه جانشین خود قرار داد و خود با سی هزار نفر مجهز به مرز روم حمله کرد. گرچه این بار نیز سپاه اسلام به پیروزی نظامی نایل نیامد زیرا جنگ صورت نگرفت، اما نتایج پربار و چشم گیری نصیب مسلمانان شد که برخی از این قرار است:

۱- به نمایش گذاشتن قدرت مسلمانان در عرصه های نظامی و سیاسی.

۲- چهره های مؤمن و منافق شناسایی شدند و منافقان افزون بر تخریب، در جنگ هم شرکت نکردند.

۳- تثبیت جانشینی امیرالمؤمنین علیه السلام در عمل با بیان حدیث منزلت که حجت قاطع ولایت، امامت و جانشینی بود از جانب پیامبر اسلام. ۹.

۴- گردن نهادن فرمانروایان مرزی به دستورات اسلام و پرداخت جزیه به حکومت اسلامی و دریافت امان نامه از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم (با این طرح صلح آمیز نقشه های قیصر و امیران دست نشانده اش فرو ریخت تا اندیشه نبرد با مسلمانان را در سر نپوراندند).

۵- به فرمان پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم، مردم «دومه الجندل» خلع سلاح شدند و دژ «اکیدر» تسخیر شد و فرمانروای مسیحی آن به

ص: ۳۹

پرداخت جزیه به حکومت اسلامی کردن نهاد بدون آن که خونی ریخته شود.

۶- سرانجام در مدت بیست روز که مرزهای مهم روم و شامات تحت کنترل سپاه اسلام و پیامبر صل الله علیه و آله و سلم بود، از سپاه قیصر خبری نبود و پیامبر صل الله علیه و آله و سلم پس از گرفتن چندین پیمان از فرمانروایان مرزی آنان و اعزام هیئت هایی به اطراف با سرافرازی به مدینه بازگشت که داستان های شگفت انگیزی دارد. اما پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم همواره به فکر فتح شامات و به فکر تحقق فتح امپراطوری روم بود و بسیار دقیق زمینه سازی می کرد تا آن که سپاه اسامه را در حساس ترین زمان تشکیل داد. (۱)

سپاه اسامه

رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم در مرحله سوم در سال یازدهم هجری در حالی که مریض بود تصمیم فتح شامات را گرفت و با دست مبارک خود پرچمی برای اسامه بن زید که جوان نارس و لایقی بود، بست و به او چنین دستور داد: «به نام خدا و در راه خدا نبرد کن. با دشمنان خدا پیکار نما. بر اهالی اُنبا (۲) حمله ببر...» (۳)

۱- بر گرفته از تاریخ اسلام: ۳۱۴، سیره ابن هشام: ۲/۵۲۵.

۲- انبا به ضمّ همزه، جزئی از سرزمین بَلقا در نزدیکی مَوتَه و در سوریه قرار دارد.

۳- تاریخ اسلام/۳۱۴.

ص: ۴۰

آن گاه که پیامبر صل الله علیه و آله و سلم فرمان جهاد را با قاطعیت صادر کرد به بزرگان صحابه مکرراً فرمان داد که به این سپاه شامل شوند و به روم حمله کنند اما ...

خلاصه آن که سپاه اسامه در اردوگاه، ۱۶ روز ماند و به خاطر مریضی پیامبر خدا صل الله علیه و آله و سلم و سرپیچی برخی از بزرگان صحابه از دستور پیامبر صل الله علیه و آله و سلم اعزام سپاه اسامه به تأخیر افتاد تا آن که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به سوی حق پرواز کرد سپس جامعه ی اسلامی به سوگ آن سرور و تحولات سیاسی گرفتار شدند، پس از آن خلیفه اول اعزام سپاه اسامه را پیگیری و جهت فتح روم اعزام کرد.^(۱)

۱۴/۱- فتح شامات و جنگ یرموک

سرانجام در زمان خلافت ابی بکر بن ابی قحافه لشکر اسلام (سپاه اسامه) به رومیان حمله کرد و درگیری شدیدی که صورت گرفت لشکر اسلام بر رومیان پیروز شد و این پیروزی داغ های جنگ موته را مداوا کرد. سپس خلیفه اول با یک بسیج عمومی و به منظور فتح چهار نقطه حساس (حُمص، دمشق، اردن و فلسطین) چهار سپاه را سرو سامان داد و اعزام کرد. سرانجام سپاهیان اسلام سرزمین شامات را فتح کردند که این جنگ در تاریخ بنام «یرموک» ثبت شده است. در این

۱- طبقات ابن سعد: ۲/۱۹۰-

ص: ۴۱

جنگ از مسلمانان سه هزار نفر و از رومیان ۱۴۰ هزار نفر کشته شدند. (۱)

در تاریخ فتح دمشق و شام در بین مورخین اختلاف نظر وجود دارد. برخی سال سیزدهم هجری، تعدادی سال چهاردهم و عده ای سال هفدهم دانسته اند. (۲)

۱۵/۱- نخستین حاکم شام

نخستین حاکم دمشق و شام پس از فتح آن سرزمین از سوی خلیفه دوم (عمر بن خطاب) یزید بن ابی سفیان تعیین شد و پس از مرگ او برادرش معاویه بن ابی سفیان حاکم مطلق العنان شام شد. (۳)

۱۶/۱- تحولات مهم سیاسی سوریه

سوریه در دوره های معاصر دستخوش تحولات عجیبی شد که به برخی اشاره می شود:

۱- سوریه در سال ۱۷۹۹ م، پس از فتح مصر، توسط ناپلئون بناپارت به اشغال فرانسه در آمد سپس با استقلال نسبی مصر، سوریه، بار دیگر به دولت عثمانی واگذار شد.

۱- - الفتوح: ۱/۸۰ و ۱۱۹، فتوح الشام: ۲۰

۲- - دکترقائدان: اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۲۹

۳- - همان و فتوح الشام: ص ۵۰.

ص: ۴۲

۲- در سال ۱۸۶۰ م، فرانسه تحت عنوان کمک سلطان عثمانی با اشغال نظامی بیروت که در آن زمان جزء سوریه بود به این کشور راه یافت. (۱)

۳- در سال ۱۹۱۴ م که دولت عثمانی در جنگ جهانی اول وارد شد، عرب‌ها برای به دست آوردن استقلال دست به فعالیت زدند اما همزمان زمینه ایجاد دولت یهودی در فلسطین نیز فراهم گردید.

۴- پس از پایان یافتن جنگ جهانی اول و شکست دولت عثمانی، امیر فیصل بن حسین (همان که بعدها پادشاه عراق شد) از سوی کنگره مردم سوریه به پادشاهی برگزیده شد و مرکزیت سیاسی دمشق تثبیت گردید. (۲)

۵- در سال ۱۹۲۰ م با رأی جامعه ملل سوریه و لبنان زیر سلطه فرانسه قرار گرفت.

۶- در سال ۱۹۲۶ م لبنان از سوریه تجزیه و کشوری جداگانه ایجاد شد و تا سال ۱۹۳۰ م و ۱۹۳۲ م مذاکرات و کشمکش‌ها ادامه یافت تا سرانجام برای تأسیس سوریه مستقل توافق شد، اما منطقه اسکندرون از پیکر سوریه جدا و به ترکیه واگذار شد، که این امر احساسات ضد فرانسوی را شدت بخشید. (۳)

۱- - اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : ۳۰.

۲- - تاریخ السوریه (۱۹۱۸-۱۹۰۸)

۳- - اماکن زیارتی ص ۳۰.

ص: ۴۳

۷- در جنگ جهانی دوم که فرانسه پایگاه هایی در سوریه داشت، شکست خورد و آلمانی ها موفق شدند سوریه را به تصرف خود در آورند و در سال ۱۹۴۱م نیروهای انگلیس و فرانسه، سوریه را اشغال کردند، سپس ژنرال کاترو، فرمانده نیروهای فرانسوی، سوریه را به عنوان جمهوری مستقل اعلام کرد و «شیخ تاج الدین حسنی» رئیس جمهور آن شد.

۸- در سال ۱۹۴۳م خروج سربازان خارجی از سوریه آغاز شد و استقلال این کشور بیشتر تثبیت شد و «شکری الغوتلی» به عنوان رئیس جمهور سوریه انتخاب گردید. (۱)

۹- سال ۱۹۴۸م سوریه در جنگ اعراب و اسرائیل شرکت کرد. (۲)

۱۰- از ۱۹۴۹م تا ۱۹۵۴م کودتاهای متعددی در سوریه واقع شد.

۱۷/۱- حافظ اسد و سوریه

در دوره های اخیر نیز کشور سوریه همواره با کودتاهای سبک و سنگین دست به دست می شد مثل کودتاهای سال های ۱۹۶۱م تا ۱۹۶۶م تا سرانجام در سال ۱۹۷۰م ژنرال حافظ اسد با کودتا، زمام امور را تا آخر عمرش به دست گرفت و با ارتحال او در سال ۲۰۰۰ میلادی

۱- - اماکن زیارتی ص ۳۰.

۲- - الاستراتیجیات العسکریه ... بیروت ۱۹۹۱ م.

ص: ۴۴

فرزندش بشّار اسد تاکنون به عنوان رئیس جمهور، این کشور را اداره می کند.

۱۸/۱- سرزمین شام و روایات

اشاره

گاهی در سخنرانی ها و بیانیه ها و گاهی در نوشتارها، روایاتی درباره عظمت شام مطرح می شود اما تاجایی که تحقیق به عمل آمده است، اکثر روایاتی که درباره ی فضایل شام از پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده است، بی اساس و جعلی است. [عده ای می خواستند شام را در برابر مدینه منوره و کوفه با امتیازات ساختگی مطرح و علم کنند] و مسلماً این یکی دیگر از سوغات های حدیث سازی دوران های ستم بار است .

فرهنگ سوزی

همواره افراد وارسته و با فرهنگ، فرهنگ سازی و فرهنگ پروری کرده اند اما انسان های باطل گرا، غارت گران فرهنگ بوده اند؛ وقتی که تمدن اسلامی ارزیابی شود این نتیجه به دست می آید که دو چیز خانه اسلام را خراب کرد: ۱- حدیث سوزی، یعنی فرهنگ سوزی، ۲- حدیث سازی، یعنی ساختن فرهنگ قلبابی و دروغ بستن بر خدا و پیامبر صل الله علیه و آله و سلم؛ بنابراین باید در روایات دقت کرد و

ص: ۴۵

با معاییر و ضوابط درایه و رجال عمل کرد که مبدا به دام روایات اسرائیلی گرفتار شد.

۱۹/۱- واژه دمشق و نام های آن

« دمشق » یا « دماسکو » واژه ای ست که در اصل، آرامی، سریانی یا کلدانی قدیم مطرح شده است و با نام « تمسکو » یا « دماسکو » در پانزده قرن پیش از میلاد ثبت شده است و دمشق به معنای سرعت نیز گفته شده است. (۱)

شهر دمشق با نام های گوناگونی در تاریخ به ثبت رسیده است همانند: باب الکعبه، عین الشّرق، فسطاط المسلمین (خیمه مسلمانان) بیت رامون عذراء، اما اولین نام آن « جَلْقُ » گفته شده است که منصوب است به جیرون بن سعد بن عاد بن ارم بن سام بن نوح که در قرآن مجید آمده است « إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ... » (۲)

۲۰/۱- دمشق در آینه تاریخ

شهر دمشق که از قدمت پنج هزار ساله قبل از میلاد برخوردار است، از شهرهای تمدن آفرین و تاریخ ساز به شمار می آید. ملت های زیادی در این سرزمین ساکن بوده اند مانند: لودی ها، آرامی ها،

۱- - مجتمع مدینه دمشق : ۱/۶۷ .

۲- - الفجر، ۷.

ص: ۴۶

فینیقی ها، ... آشوری ها، بابلی ها، مادها، ایرانی ها، یونانی ها، رومی ها، ترک ها، کردها و... (۱)

۲۱/۱- نخستین بنیان گذار دمشق

درباره ی بانی این شهر در تاریخ اختلاف زیاد به چشم می خورد. برخی گفته اند که دماشق بن قالی بن مالک بن ازفخشد بن سام بن نوح و یا یقضان بن عامر، بانی این شهر بوده است و بعضی بیوراسف را بانی این شهر دانسته اند.

برخی می گویند که حضرت نوح پس از طوفان اولین شهری را که ساخت دمشق بود. بعضی دیگر ضحاک، عاد بن عوض، اسکندر، غلام حضرت ابراهیم بنام دماشق، برخی حضرت سلیمان یا دمشق بن قاین ... یا دماشق بن نمرود بن کنعان را بانی این شهر دانسته اند. (۲)

در برخی از روایات آمده است که فرزندان ارم بن سام بن نوح به نام های «دماشق، فلسطین، ایلیا و حمص» بودند هر کدام آن برادران شهر یا ولایتی را بنا کردند و به نام خودشان نام گذاری نمودند. (۳)

۱- - تاریخ بلاد شام: ۵۳.

۲- - تاریخ بلاد شام: ۲/۱۱۳، ریاض السیاحه: ۱/۴۱۷.

۳- - تاریخ بلاد شام: ۱/۴۱۹.

۲۲/۱- باغ ارم و بهشت شَدادا!

اما بیشتر مورّخان بر این عقیده اند که «ارم بن سام بن نوح علیه السلام» دمشق را بنا کرد و باغ زیبایی در آن ایجاد کرد که ضرب المثل بوده و به نام باغ ارم مشهور شد و «شَداد بن عاد» در آن بناهای حیرت انگیزی ساخت و گفته شده است که شَداد در همین سرزمین طرح بهشت و دوزخ را ریخت که در قرآن مجید از آن یاد شده است. (۱) «إِرمَ ذَاتِ الْعِمَادِ. الَّتِي لَمَنَّمْ يُخَلِّقْ مِثْلَهَا فِي الْبِلَادِ» (۲) بعدها این شهر را اسکندر مقدونی تخریب کرد و آزر عموی حضرت ابراهیم علیه السلام که وزیر نمرود هم بوده است بر اساس برخی روایات آن شهر را دوباره ساخت و گفته شده است که دمشق ۳۱۴۵ سال پس از آفرینش زمین ساخته شد، و بعضی می گویند که هفت هزار سال پس از آن بوده است و حضرت ابراهیم علیه السلام پنجاه سال پس از بنای دمشق در همان سرزمین به دنیا آمده است که بر اساس تاریخ در مغاره کوه تا ۱۳ سالگی زندگی کرد. آن گاه به امر خدا برای هدایت مردم در بین جامعه قدم گذاشت و در برابر طاغوت زمانش نمرود و بت پرستی مبارزه کرد و تا قلب آتش نمرود به پیش رفت، اما خدا او را نجات بخشیده به والاترین مقام رسانید.

۱- اماکن زیارتی ... ۴۲ .

۲- الفجر: ۷ و ۸ مروج الذهب: ۱/۱۱۳ . و العرب فی الشام: ۱۴۰۸ .

ص: ۴۸

۲۳/۱- درهای تاریخی دمشق

با توجه به اهمیت نظامی و سیاسی دمشق، حاکمان ممالیک دیوارهایی از شرق تا غرب آن به طول ۱۵۰۰ متر و از شمال تا جنوب آن به طول ۷۵۰ متر ساختند و برای این شهر ۱۰ باب (دروازه ی ورودی و خروجی) گذاشتند با این نام ها:

- ۱- باب توما در شمال شرقی شهر.
- ۲- باب شرقی که در شرق شهر واقع شده است.
- ۳- باب الفردیس در شمال که به باب العماره نیز شهرت دارد در کنار حرم حضرت رقیه واقع شده است.
- ۴- باب الصغیر (کوچک) در جنوب.
- ۵- باب السلام در شمال.
- ۶- باب الفرّج در شمال.
- ۷- باب کیسان در جنوب شرقی شهر.
- ۸- باب الجنّاز یا باب النصر یا باب دارالسعاده در غرب.
- ۹- باب الحديد که از آهن ساخته بودند.
- ۱۰- باب الجایبه در غرب دمشق. (۱)

۱- - برگرفته از الاثار التاريخيه في دمشق و اماکن زیارتی و سیاحتی در دمشق.

۲۴/۱- دمشق در پنجه حوادث تلخ پس از فتح**اشاره**

پس از فتح سرزمین شامات در دهه دوم هجری توسط سپاه اسلام این سرزمین و به خصوص شهر دمشق تحولات مهمی را شاهد بوده است، سرآغاز آن این که در سال ۴۱ ه ق، معاویه پس از صلح با امام حسن علیه السلام دمشق را مرکز خلافت خود قرار داد و ۲۰ سال امارت و ۲۰ سال خلافت معاویه در همین سرزمین بود. پس از معاویه، جنایت های سه گانه یزید و... تاریخ این سرزمین را سیاه و تاریک کرد:

الف - نخستین جنایت یزید

بعد از معاویه، یزید بن معاویه زمام حکومت را به دست گرفت و مرتکب جنایات خطرناکی شد، نخستین و بزرگترین جنایت یزید بن معاویه که روی تاریخ را سیاه کرد، به شهادت رساندن سید جوانان اهل بهشت، فرزند پیامبر صل الله علیه و آله و سلم، حضرت امام حسین علیه السلام و یاران آن حضرت و به اسارت بردن خاندان پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم بود.

ب - دومین جنایت یزید، یورش به مدینه منوره

دومین جنایت وحشیانه و ضد انسانی یزید، لشکرکشی آن جرثومه فساد به حرم پاک نبوی صلی الله علیه و آله و سلم، جنگ خانمان سوز حرّه، تخریب مدینه منوره و قتل عام یاران و اصحاب رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم در آن مرکز وحی، و شکستن حرمت حرم پیامبر صل الله علیه و آله و سلم و مدفن پاکان خاندان

ص: ۵۰

وحی بود که به فرماندهی مسلم بن عقبه (مسرف) [نمونه ی دیگری از شمر و عمر بن سعد...] صورت گرفت.

ج - یزید و به آتش کشیدن خانه توحید

اشاره

افزون بر جنایت های دیگر، سومین جنایت بزرگ یزید بن معاویه لشکرکشی به مکه مکرمه، شکستن حرمت حرم امن الهی، به آتش کشیدن قبله ی مسلمانان عالم و کشتار مردم مسلمان در سرزمین وحی بود که پس از به هلاکت رسیدن یزید آن جنگ پایان پذیرفت .

گفتنی است که پس از هلاکت یزید فرزندش معاویه دوم چهل روز حکومت کرد؛ سپس با خواندن خطبه عجیبی رسماً خود را خلع کرد و بر فراز منبر بر جد و پدر خود لعن نموده و از کردار آنان بیزارى جست او در حالی که به شدت گریه می کرد به پیشنهاد مروان بن حکم جواب رد داد، پس از آن تا مدت بیست و پنج یا چهل روز که زنده بود در حال گریه و زاری بود تا آن که در سن بیست و دو سالگی در گذشت بعضی گفته اند که او را با زهر کشتند .

قربانی خلافت خیالی

وقتی که جنازه معاویه دوم را برای نماز حاضر کردند پسرعم پدرش (ولید بن عتبه بن ابی سفیان) به طمع خلافت، نماز جنازه خواند، تا تکبیر دوم نماز را گفت، او را با ضربتی کشتند، آنگاه کس دیگری

ص: ۵۱

بر او نماز خواند، به گفته مورخین مشهور او را در باب الصَّیِّغِیرِ به خاک سپردند، اما فعلاً در باب الصَّغِیرِ مقبره ای به نام او مطرح نیست بلکه در جنوب مسجد اموی در داخل کوچه قبری به نام او وجود دارد و مردم به زیارتش می روند.

[بر خلاف معاویه بزرگ که حتی اگر از مردم شام آدرس قبر او سؤال شود پاسخ نمی گویند.]

پس از حکومت معاویه دوم و کناره گیری شجاعانه او، خلافت به خاندان مروانین رسید.

خلاصه آن که مرکز حکومت آل ابی سفیان و آل مروان، دمشق بود و این سرزمین شاهد تحولات شگفت انگیزی بوده است.

۲۵/۱- سرآغاز حکومت آل مروان

پس از آن که حکومت خاندان ابی سفیان پایان پذیرفت با طرح هایی که ریخته شد خلافت به آل حکم منتقل شد، نخستین خلیفه اموی، مروان بن حکم بود و این حکومت و خلافت تا زمان مروان حمار به مدت «هزار ماه» ادامه یافت و در تمام این مدت دمشق، مرکز حکومت و خلافت آنان بوده است.

ص: ۵۲

۲۶/۱- سرآغاز حکومت بنی عباس

در روز یکشنبه بیست و هفتم ذیحجه سال ۱۳۲ ه ق مروان حمار کشته شد و دولت ظلم و بیداد بنی امیه منقرض گردید و پس از آن دولت سفاح بنی عباس با پایه های ظلم و ستم استقرار یافت.

آنگاهی که ابوالعباس عبدالله سفاح جامه خلافت در بر کرد آن قدر از بنی امیه کشت که حساب آن را جز خدا نمی داند و دستور داد که قبرهای بنی امیه را شکافتند و مردگان آنان را درآورده سوزانیدند.

غرض این که در سال ۱۳۳ ه ق مرکز حکومت و خلافت از دمشق به عراق انتقال یافت. (۱)

سپس شام به عنوان یکی از ولایت ها درآمد و خلفای عباسی همواره والیانی به آن جا می فرستادند تا آن که احمد بن طولون در سال ۲۶۴ ه ق دمشق را از تسلط عباسیان خارج ساخت. (۲)

۲۷/۱- دمشق و سردمداران آن

شهر تاریخی دمشق در تحولات مهم سیاسی، نظامی و اجتماعی توسط مصریان، فاطمیان، قرامطه وحشی، سلجوقیان، صلیبیان، زنگیان، ایوبیان، مغولان و عثمانیان بارها و بارها اشغال شده است. عده ای از حاکمان قتل عام و تخریب را در پیش گرفتند و تعدادی هم آبادانی و

۱- - تحفه ذوی الالباب ... ج ۱ / از ۳۱۳ به بعد.

۲- - مجتمع مدینه دمشق : ۱/۶۸.

ص: ۵۳

ترقی و رفاه را به ارمغان آوردند و هر کدام آنان به قدر توان و اندیشه خود تاریخ ساختند (چه زیبا و چه زشت).

در تمام تحولات حیرت انگیز سرزمین شام از جنایت پیشگان ستمگر و بیدادگران مُفسد و خون ریز جز بدنامی، چهره زشت، تاریخ ننگین و خاطرات وحشت زا چیزی بیاد نمانده است و قبرهای شان مزبله های متعفن و مایه عبرت و نفرت شده و دودمان شان از صفحه ی تاریخ محو شده اند. (إِنَّ شَائِنَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ)

۲۸/۱- درخشش روز افزون حقیقت

قابل توجه است که از دودمان رسالت و امامت، خوشه های خورشید حقیقت و اشعه تابناک آن نه تنها فراموش نشده اند که پُرفروغ تر در زمین و زمان درخشیده اند و مرقد های پاک شان کعبه دل های مؤمنان و پناهگاه درماندگان و زیارتگاه حق جویان قرار گرفته اند که از نمونه های بارز آن عقیده ی بنی هاشم، یادگار زهرای اَطهر علیهما السلام، دخت پیامبر صل الله علیه و آله و سلم، حضرت زینب کبری علیها السلام است و همچنین کودک دل شکسته ی حسین، حضرت رقیه علیهما السلام و سرهای به نیزه رفته تا کوفه و شام، امام زادگان و ذریه ی پاک از کوثر رسالت و... هستند که مرقد های شان همانند خورشید و ماه نور افشانی می کنند تا در پرتو آن ها چهره باصفای حقایق همواره نمایان باشد و انسان های

ص: ۵۴

باورمند و با معرفت به زیارت آنان بشتابند و پیوندشان را با حق محکم تر کنند.

در این فصل، هدف شناخت سرزمین و جغرافیا نبوده است و نه سیاست ها و تحولات اجتماعی بلکه منظور آشنایی با سرزمینی است که چه گنج هایی را در سینه دارد به قول معروف گنج در ویرانه است و یا به تعبیر دیگر چشم به صدف دوخته ایم تا به گوهرهای گران بهای آن دست پیدا کنیم.

آری هر صدفی که گوهرهای دردانه دودمان رسالت و ولایت را در بر گرفته اند به خود می بالند که گرد قدم گوهر بر آن نشسته و یا اشعه تابناک خورشید بر او تابیده است.

اینک در دومین فصل کتاب به مقصد اصلی دست یازیده از عمق جان توجه باور پرور زائران را به گوهر نبوت و امامت، حضرت زینب کبری علیها السلام جلب خواهیم کرد تا با معرفت و شناخت بیشتر به زیات شان رهسپار شوند؛ زیرا زیارت مبتنی بر معرفت است و این گونه زیارت است که وسیله مقدس برای به دست آوردن رضای خداوند یکتا و بی همتا است.

ص: ۵۵

فصل دوم: سیمای حضرت زینب علیها السلام

اشاره

ص: ۵۶

فصل دوم: سیمای حضرت زینب علیها السلام

در این فصل درباره شخصیت حضرت زینب علیها السلام و بیان زیارت و حرم آن حضرت مطالبی هر چند فشرده و مختصر ارائه خواهد شد.

۱/۲- طلوع خوشهخورشید

در سال ششم هجری در روز پنجم جمادی الاولی در شهر مدینه منوره سومین فرزند در خانه زهرا و علی علیهما السلام چشم به جهان گشود که نه تنها این خانواده بلکه بنی هاشم و حتی مؤمنین مدینه را غرق سُور و شادمانی کرد.

اولین کسی که بشارت ولادت این دختر را به امیرالمؤمنین علیه السلام داد امام حسین علیه السلام بود که در آن زمان دو بهار از عمر شریفش می گذشت.

! با چهره بشاش و لبان پر تبسم محضر پدر آمد و عرض کرد:

« پدرجان! مژده که خداوند خواهری به من داد.»

ص: ۵۷

ناگهان دید چشمان پدرش پر از اشک شد که حسین علیه السلام را نیز گریان ساخت. آن حضرت سبب گریه اش این گونه شرح داد:

« پسر! تو با این خواهرت تاریخ کربلا را خواهی ساخت. »

سپس پدر و پسر به نزد زهرا علیها السلام آمدند و ولادت زینب علیها السلام را به صدیقه طاهره علیها السلام تبریک گفتند، درحالی که آثار اندوه در چهره حضرت علی علیه السلام پیدا بود. (۱)

۲/۲- نام گذاری حضرت زینب علیها السلام

ولادت حضرت زینب علیها السلام در زمانی واقع شد که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در سفر بود حضرت زهرا علیها السلام به حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام نام گذاری نوزاد را پیشنهاد کرد. !حضرت فرمود: «من هرگز بر حبیب پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم پیشی نمی گیرم.»

وقتی که رسول اکرم ۹ از سفر برگشت طبق معمول به خانه حضرت زهرا علیها السلام تشریف آورد و از ولادت اولین دختر «علی و زهرا علیهما السلام» آگاه شد و نام گذاری نوزاد با آن حضرت در میان گذاشته شد، اما آن حضرت فرمود: !«فرزندان فاطمه علیها السلام فرزندان منند، ولی نام آنان را خدا تعیین می کند.»

۱- - ناسخ التواریخ: ۴۵ و سیمای حضرت زینب: ۳۵.

ص: ۵۸

در این هنگام حضرت جبرئیل علیه السلام نازل شد، سلام و تهنیت خدا را به رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و خاندان او ابلاغ کرد و عرض نمود:

! «سَمَّ هَذِهِ الْمَوْلُودَةَ زَيْنَبَ عَلَيْهَا السَّلَامُ.» ثُمَّ أَحْبَبَهُ بِمَا يَجْرِي عَلَيْهَا مِنَ الْمَصَائِبِ فَبَكَى وَبَكَى النَّبِيُّ ۹، ثُمَّ قَالَ: «مَنْ بَكَى مَصَائِبَ هَذِهِ الْبِنْتِ كَانَ كَمَنْ بَكَى عَلَى الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ.»

- «این نوزاد را زینب نام گذاری کنید.» سپس از مصائب آینده زینب خبر داد و گریه کرد، حضرت رسول ۹ نیز گریه نمود.

! آن گاه پیامبر صل الله علیه و آله و سلم فرمود: «هر کس بر زینب علیها السلام گریه کند گویا بر برادرانش حسن و حسین علیهما السلام گریه کرده است(۱)»

۳/۲- لقب های حضرت زینب علیها السلام

حضرت زینب علیها السلام دارای القاب فراوانی است که برخی از شهرت بیشتری برخوردار بوده که عبارتند از:

۱- عقیله بنی هاشم	۲- عقیله الطالین
۳- العقیله	۴- عالمه غیر معلمه
۵- العالمه	۶- العارفه
۷- الفاضله	۸- الکامله
۹- الصدیقه الصغری	۱۰- الموثقه
۱۱- الفهمیه	۱۲- عابده آل علی علیهم السلام

۱- زینب الكبرى: ۱۷ و سیمای زینب کبری: ۳۶.

ص: ۵۹

۱۳- علیا مخدّره ۱۴- راضیه

۱۵- عقیفه ۱۶- صابره

۱۷- الکبری یا زینب الکبری ۱۸- عمّه سادات

۱۹- کاروان سالار حسین ۲۰- شیر زن کربلا و...

۴/۲- کنیه های حضرت زینب علیها السلام

حضرت زینب علیها السلام با کنیه های زیادی خوانده شده است که عبارتند از:

۱- ام کلثوم = ام کلثوم کبری

۲- ام عبدالله

۳- ام الحسن

۴- ام المصائب و ...

۵/۲- زینب علیها السلام و ریشه خانوادگی

بدون تردید یکی از برترین امتیازات شخصیتی انسان، اصل و نسب و ریشه خانوادگی اوست بخصوص آن که از خاندان وحی و دودمان پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم باشد که در بیان زیبای خاتم النبیین ۹ به صراحت بیان شده است.

ص: ۶۰

! عن جابر قال: سمعتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ۹ يَقُولُ: «يَنْقَطِعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كُلُّ سَبَبٍ وَنَسَبٍ إِلَّا سَبَبِي وَنَسَبِي (۱)»

جابر می گوید: از خلیفه دوم شنیدم که می گفت: من از پیامبر صل الله علیه و آله و سلم شنیدم که می فرمود: «در روز رستاخیز هر سبب و نسبی منقطع است جز سبب و نسب من.»

! عن رسول الله ۹: «فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي مَا يَقْبِضُهَا وَ مَا يَبْسُطُهَا وَ مَا يَبْسُطُهَا وَ إِنَّ الْأَنْسَابَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَنْقَطِعُ غَيْرَ نَسَبِي وَ نَسَبِي وَ صَهْرِي (۲)»

- پیامبر صل الله علیه و آله و سلم: «فاطمه علیها السلام پاره وجود من است. با من مرتبط است هر که با او مرتبط باشد، و مرا رها می کند هر که او را رها کند و در روز قیامت همه انساب منقطع خواهد بود غیر نسب و سبب و داماد من.»

بنابراین حضرت زینب علیها السلام از اصل و نسب پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم است که در دنیا و آخرت از این امتیاز و ویژگی برخوردار است.

! عن الحسن بن علی المجتبی علیه السلام: «إِنَّكَ حَقًّا مِنْ شَجَرَةِ النَّبُوَّةِ وَ مِنْ مَعْدِنِ الرَّسَالَةِ» (۳)

۱- حلیه الاولیاء لابی نعیم: ۷/۳۱۴.

۲- مستدرک الصحیحین ج ۳/ ۱۵۸.

۳- فروغ تابان کوثر: ۷۶.

- امام حسن مجتبی علیه السلام خطاب به زینب: « به راستی که تو از درخت نبوت و معدن رسالت هستی.»

۶/۲- زینب علیها السلام در دوران کودکی

حضرت زینب کبری علیها السلام دوران کودکی خویش را در دامن مادرش صدیقه طاهره علیها السلام و گاه در آغوش نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و در آغوش گرم پدرش علی و برادرانش حسن و حسین علیهما السلام سپری می کرد، اما به شهادت تاریخ علاقه فوق العاده زینب علیها السلام به امام حسین علیه السلام حیرت انگیز بود تا آن پایه که با دور شدن از حسین علیه السلام صدای آن کودک دلداده، به گریه بلند می شد وقتی که حسین علیه السلام را می دید از گریه آرام می شد و به چهره اش چشم می دوخت، این دل بستگی اعجاب انگیز، حضرت زهرا علیها السلام را وادار کرد که به محضر پیامبر صل الله علیه و آله و سلم موضوع را گزارش دهد،! آن حضرت در جواب او با آه سوزناک فرمود: « ای دخترم، این دختر با حسین رازها دارد و در سفر کربلا هزاران درد و رنج را تحمل خواهد کرد. (۱) »

۱- ر، ک به سیمای زینب کبری (س): ۴۰ - ۳۹.

۷/۲- زینب علیها السلام و پرورشگاه وحی

حضرت زینب علیها السلام جز از مرّیان و حیانی از کسی دیگر دانش نیاموخت که امام سجاد علیه السلام او را عالمه غیر معلّمه خواند. ! «أَنْتِ بِحَمْدِ اللَّهِ عَالِمَةٌ غَيْرُ مُعَلَّمَةٍ وَفَهِيمَةٌ غَيْرُ مُفَهَّمَةٍ» (۱)

دانش سرشار و حیرت زای آن حضرت چکیده ای از دانش لدّنی بود که از برترین مرّیان و حیانی (پیامبر اکرم، امیرالمؤمنین، فاطمه اطهر، امام حسن مجتبی و امام حسین علیهم السلام) فرا گرفت.

۸/۲- پرتوی از دانش زینب علیها السلام

«... إلتفتت إلى زينب عليها السلام و كانت على يساره و العباس عن يمينه فقالت: يا أبتاه! أتجئنا؟ قال: نعم يا بُنَيَّ، أولادنا أكبادنا، فقالت: يا أبتاه، حُبان لا يجتمعان في قلب المؤمن، حُبُّ الله و حُبُّ الأولاد و إن كان لا بُدَّ فالشَّفَقَةُ لَنَا وَ الْحُبُّ لِلَّهِ خَالِصاً» (۲)

- [روزی حضرت علی علیه السلام نشسته بود] ... زینب علیها السلام در سمت چپ پدر و عباس علیه السلام در سمت راست او نشسته بودند، امام متوجه زینب علیها السلام شد. زینب علیها السلام عرض کرد: «پدرجان! ما را دوست داری؟» - امام فرمود: «آری فرزند عزیزم! فرزندان ما [همچون] جگرهای ما هستند.» زینب علیها السلام گفت: «دو دوستی، دوستی خدا و دوستی فرزندان»

۱- - سفینه البحار: ۱/۵۵۸

۲- - مستدرک الوسائل: ۲/۶۳۵ .

ص: ۶۳

در دل انسان مؤمن یک جا جمع نمی شوند، ناگزیر دلسوزی و مهر ورزی از آن ما و دوستی خالص از آن خدا باشد.» [این بیان حضرت زینب علیها السلام چه قدر زیبا و دلنشین است که یک جلوه توحیدی را به نمایش گذاشته است؛ آری او عالمه غیر معلّمه است]

۹/۲- زینب علیها السلام در سوگ خورشید

حضرت زینب علیها السلام از چهار سالگی سنگین ترین لباس سوگواری را در بر کرد. نخستین شال عزایی که زینب علیها السلام به سر انداخت در سوگ بهترین جهانیان حضرت پیامبر صل الله علیه و آله و سلم جدّش بود، سپس در سوگ مادر، همانند شمع گداخت، و پس از سالیانی در عزای شهید محراب امیرالمؤمنین علیه السلام نشست و چهارمین مصیبت جانکاه که زینب علیها السلام را به سوگ نشانید، مصیبت جگرگداز سبط اکبر، حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام بود و بدون تردید هیچ مصیبتی با مصیبت امام حسین علیه السلام قابل مقایسه نیست. (لَا يَوْمَ كَيْومِكَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ) که حضرت زینب علیها السلام از آغاز تا انجام نه تنها کاروان انقلاب را همراهی که رهبری کرد و تلخی های طاقت فرسایی را جرعه جرعه سرکشیده و با پایداری حیرت انگیز هر چه سوخت، ساخت تا انقلاب حسینی را جهانی و پایدار ساخت. ورنه انقلاب با امام حسین علیه السلام در کربلا تا ابد می ماند و لگد مال سُم اسبان ستمگران شده با آن حضرت دفن می شد.

*** کربلا در کربلا می ماند، اگر زینب علیها السلام نبود ***

۱۰/۲- حضرت زینب علیها السلام و ازدواج

آن گونه که نام حضرت زینب علیها السلام از زبان مبارک پیامبر صل الله علیه و آله و سلم اعلام شد ازدواج او نیز از بیان وحیانی رسول مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و سلم مطرح شد. در تاریخ آمده است در زمانی که هنوز حضرت زینب علیها السلام کودک بود،! روزی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به فرزندان حضرت علی علیه السلام و جعفر نگاه کرد و فرمود: «بِنَاتِنَا لِبِنِينَا وَ بَنُونَا لِبِنَاتِنَا» (۱)

- پیامبر مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و سلم: « دختران ما برای پسران ما و پسران ما برای دختران مایند.»

هنگامی که حضرت زینب علیها السلام به سن ازدواج رسید، خواستگاران فراوانی داشت اما امیرالمؤمنین علیه السلام به آنان جواب رد داد و با توجه به فرمایش پیامبر صل الله علیه و آله و سلم زینب علیها السلام را به ازدواج عبدالله بن جعفر طیار علیهما السلام که مادرش اسماء بنت عمیس بود و از حضرت زینب علیها السلام پنج سال بزرگتر بود با مهرالسنه و شرط ضمن عقد در آورد. شرط این گونه بود: «... أَنْ لَا يَمْنَعَهَا مَتَى أَرَادَتِ السَّفَرَ مَعَ أُخِيهَا الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَام» (۲)

- امیرالمؤمنین امام علی علیه السلام: «هرگاه زینب علیها السلام قصد سفر با برادرش حسین علیه السلام را کرد از سفرش جلوگیری نشود.»

۱- وسائل الشیعه: ۱۴/۴۹ و مناقب ال ابی طالب: ۳/۳۰۵.

۲- زینب الکبری: ۹۵ و سیمای زینب: ۵۳.

۱۱/۲- زینب علیها السلام مادر شهدا

در تاریخ ثبت شده است که عبدالله شوهر حضرت زینب علیها السلام مریض بود و به کربلا نرفت اما اجازه داد که پسرانش در رکاب حسین علیه السلام جهاد و فداکاری کنند.

لذا حضرت زینب علیها السلام با ایثار و فداکاری اعجاب انگیز، فرزندان خویش را در راه خدا و در رکاب امام به قربانگاه فرستاد و آنان در کربلا به شهادت رسیدند در این باره سه گونه روایت در تاریخ ثبت شده است:

۱- از حضرت عبدالله بن جعفر طیار علیهما السلام در کربلا دو فرزند به نام های عبیدالله که مادرش حوصاء دختر حفصه بن ثقیف بود و عون که مادرش حضرت زینب علیها السلام بود، به شهادت رسیدند... (۱)

۲- از عبدالله بن جعفر علیهما السلام، دو فرزند به نام های محمد و عون، که مادرشان حضرت زینب علیها السلام بود در کربلا شهید شدند، قاتلان آنان به ترتیب «عامر بن نهشل» و «عبد الله قطنه» بودند. (۲)

۳- از عبدالله چهار فرزند به نام های اسماعیل، عبیدالله، عون و محمد در کربلا در رکاب فرزند پیامبر صل الله علیه و آله و سلم امام حسین علیه السلام شهید

۱- مقاتل الطالیین : ۶۱ ، الطبقات الکبری : ۵/۱۲۴ و ۱۴۵ ، ناسخ التواریخ : ۲/۳۲۲ ، اسدالغابه : ۳/۱۳۳ و ...

۲- تاریخ ابن اثیر: ۴/۷۴ ، ینابیع الموده : ۳۴۳ ، تنقیح المقال : ۲/۳۵۵ و ...

ص: ۶۶

شدند. که مادر اسماعیل، عون و محمد، حضرت زینب علیها السلام بود و مادر عبیدالله، حوصاء. (۱)

به هر حال زینب علیها السلام مادری است که فرزندان‌ی تربیت کرد و سرانجام در رکاب فرزند رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم شهید و افتخار تاریخ شدند.

۱۲/۲- حضرت زینب علیها السلام چند فرزند داشت ؟

در تعداد فرزندان حضرت زینب علیها السلام تاریخ نگاران اختلاف نظر دارند به این شرح:

۱- ابن عنبه نویسنده عمده الطالب، او را بدون فرزند دانسته است. [این نظریه ضعیف است].

۲- عدّه ای برای آن حضرت سه پسر و دو دختر به نام های جعفر اکبر، عون اکبر، علی، ام کلثوم و امّ عبدالله ذکر کرده اند.

۳- بیشتر تاریخ نگاران گفته اند که حضرت زینب چهار پسر و یک دختر به نام های «علی، عون، محمد، عباس و ام کلثوم» داشت.

۴- برخی از مورّخین گفته اند: فرزندان حضرت زینب علیها السلام عبارتند از: عون، یا عون اکبر، عبدالله، محمد، عباس، علی، جعفر اکبر، ام کلثوم و ام عبدالله.

۱- - تنقیح المقال : ۱/۱۳۸ ، مقاتل الطالبین ۸۳ و عمده الطالب: ۳۶ .

ص: ۶۷

منشأ اختلاف، ممکن است که نام های متعدد برای یک نفر، یا تشابه نام ها و یا مشتبه شدن فرزندان با فرزندان حوو باشد، یا ممکن است که بعضی از فرزندان کوچک به حساب نیامده باشند.

۱۳/۲- زینب علیها السلام جانشین مادر

حضرت زینب علیها السلام از برترین مادر قدم به عالم گذاشت مادری که به عنوان پاره وجود پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و مادر پدر و... از زبان وحی معرفی شده است.

! عن الإمام الصادق عليه السلام: «طُوبَى لِمَنْ كَانَتْ أُمُّهُ عَفِيفَةً» (۱)

- امام صادق علیه السلام: «خوشبخت و سعادت‌مند کسی است که مادرش پاکدامن و از گوهر باصفای عفت برخوردار باشد.»

زینب علیها السلام با بهره مندی از ویژگی های مادر، رسالت او را در خانه و نسبت به حسن و حسین علیهما السلام به عهده گرفت.

! آنگاهی که زهرا علیها السلام در بستر بیماری قرار داشت به دختر پنج ساله اش این گونه وصیت کرد: «... هرگز از دو برادرت جدا مشو، پیوسته با آنان باش و از آن ها نگهداری کن و برای آنان بجای من مادر باش...» (۲)

۱- بحارالانوار: ۵/۲۸۵

۲- بطله کربلا: ۳۳- سیمای زینب کبری/۴۵

[آری زینب علیها السلام این رسالت را به بهترین وجه انجام داد. از خانه زهرا علیها السلام و سروسامان دادن آن خانه تا هم آغوش رنج‌های امیرالمؤمنین، امام حسن و امام حسین علیهم السلام و تا کربلا و کوفه و شام و...]

۱۴/۲- زینب علیها السلام در دانشسرای تفسیر

حضرت زینب علیها السلام که از سرچشمه جوشان رسالت و از مکتب زلال وحی دانش فرا گرفته بود؛ حدوداً چهار سال در مدینه منوره برای زنان مدینه تفسیر قرآن را تدریس می‌کرد و نیز به تقاضای زنان کوفه حوزه درس تفسیر را در کوفه دایر نمود، رونق روز افزون این دانشسرا، زن و مرد را متوجه دانش، کمال، فصاحت و بلاغت آن یادگار زهرا علیها السلام کرد.

روزی امیرالمؤمنین علیه السلام با خبر شد که دخترش زینب علیها السلام نخستین آیه سوره مریم علیها السلام «کهیص» را تفسیر می‌کند، فرمود:

! « يَا نُورُ عَيْنِي! سَمِعْتُكَ تُفَسِّرِينَ «كَهَيْص» فَقَالَتْ: نَعَمْ. فَقَالَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هَذَا رَمَزٌ لِمَصِّبَةِ بَيْتِهِ تُصِيبُكُمْ عِترَةَ رَسُولِ اللَّهِ ۹، ثُمَّ شَرَحَ لَهَا الْمَصَائِبَ فَبَكَتْ بُكَاءً عَالِيًا » (۱)

- ای نور دیده! شنیده‌ام برای بانوان کوفه تفسیر «کهیص» را بیان می‌کنی؟ عرض کرد: بلی، علی علیه السلام فرمود: این کلمه رمزی است

۱- - ریاحین الشریفه: ۳/۵۷- سفینه البحار: ۱/۵۵۸- خصایص زینبیه: ۲۷- و سیمای زینب: ۶۹ و...

ص: ۶۹

بر مصیبت شما اهل بیت پیامبر خدا صل الله علیه و آله و سلم آنگاه مصیبت های کربلا را برای دخترش تشریح کرد، و حضرت زینب علیها السلام با صدای بلند گریه سر داد...

۱۵/۲- جایگاه زینب در علم رجال

حضرت زینب علیها السلام که در دامن و آغوش اصحاب کساء و خاندان وحی پرورش یافته است، یکی از برجسته ترین راویان حدیث به شمار می آید، او از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم، امیرالمؤمنین، صدیقه کبری، حسنین علیهم السلام، ام سلمه، اسماء و... احادیث و روایات فراوانی نقل کرده است، امام سجاد علیه السلام، ابن عباس، عبدالله بن جعفر علیهما السلام، فاطمه صغری علیها السلام و... از حضرت زینب علیها السلام احادیثی را روایت کرده اند.

افزون بر علمای شیعه، دانشمندان و محدثین نامدار اهل سنت به علم، کمال، تقوی، جایگاه مبارزاتی، فصاحت، خردمندی و عظمت معنوی حضرت زینب علیها السلام اتفاق نظر دارند. (۱)

۱۶/۲- زینب علیها السلام و رسالت عاشورا

آن گونه که قبلاً اشاره شد رسالت حضرت زینب علیها السلام در انقلاب عاشورای حسینی علیه السلام در آفرینش خاندان رسالت به دست قدرت

۱- شرح ابن ابی الحدید: ۱۶ ذیل نامه ی ۴۵ بحث فدک - تنقیح المقال: ۳/۷۹- سفینه البحار: ۱/۵۵۸ - اعلام النساء : ۲/۹۱- اعلام الوری : ۲۰۴.

ص: ۷۰

خالق هستی رقم خورده بود، اما این رسالت به طور مستقیم و مستقل از روز عاشورای سال ۶۱ هجری به سنگینی کوه‌ها و گستردگی اقیانوس‌ها آغاز شد، و جز حضرت زینب علیها السلام توان تحمل آن را کسی نداشت، این رسالت ابعاد گوناگونی داشت، معرفی شخصیت و موقعیت امام حسین علیه السلام و یاران او، معرفی رستاخیز عاشورا، معرفی آرمان‌ها و اهداف انقلاب عاشورا، پاسداری از ارزش‌های انقلاب، ترویج و دفاع از ولایت، حفظ جان حجت خدا، «امام سجاد علیه السلام»، سرپرستی زنان و دختران در کاروان اسیران کربلا، دفاع از حیثیت و جان آنان و... و از همه مهم‌تر مبارزه با ستم و ستمگران و معرفی چهره‌های شیطانی آنان.

حضرت زینب علیها السلام این رسالت را فوق العاده و فراتر از تصور انسان‌های عادی ایفا کرد و تاریخی ساخت که تاریخ نگاران، سیاستمداران، متفکران بلکه تمام بشریت را در تمام اعصار به حیرت و اعجاب واداشت.

اولین نمونه این رسالت این بود که با دنیایی از شهادت در گودالی قتلگاه آمد و با خون گلوی حسین علیه السلام پیشانی خود را رنگین کرد آنگاه دو دست مبارک را زیر پیکر حسین علیه السلام برد و کمی او را بلند کرد و رو به آسمان کرد و از عمق جان گفت:

ص: ۷۱

! « اَللّٰهُمَّ تَقَبَّلْ مِنَّا هَذَا الْقَلِيْلَ مِنَ الْقُرْبَانِ (۱) »

- « بارالها! این قربانی کم را از ما (آل محمد ۹) قبول فرما » .

از این شهادت دختر علی علیه السلام دوست و دشمن شگفت زده و مبهوت ماندند و بی اختیار اشک می ریختند.

آری رسالتی که این گونه آغاز شده بود تا آخرین لحظات زندگانی او ادامه یافت و بحق، عالی و قهرمانانه درخشید و رسالتش را به کمال رسانید.

۱۷/۲- درخشش زینب علیها السلام در خطبه های آتشین

معلوم شد ز بهر ملل آن مرام پاک

زان خطبه ای که خواند عیان زینب حسین (۲)

بدون تردید تبلور شخصیت انسان در پرتو بیان والای او است اگر بخواهیم شخصیت و شهادت حضرت زینب علیها السلام را مورد مطالعه قرار دهیم بایست به خطبه های آتشین او دقت کنیم، با توجه به شرایط حساس زمانی، مکانی، اجتماعی و جو سیاسی، حضرت زینب علیها السلام خطبه هایی را که در کوفه و شام در مجلس ابن زیاد و یزید ایراد کرد، کاخ های ستم را متزلزل و قاتلان فرزندان رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم و دستگاه یزیدیان را رسوا کرد.

۱- بحار: ۴۵/۵۴، زینب الکبری: ۷۵

۲- از سروده های شهید سید اسماعیل بلخی

ص: ۷۲

خطبه های آن حضرت از نظر ادبیات، محتوا، استدلال منطقی و... در سطحی است که اندیشمندان جهان را به حیرت واداشته است. تفسیر و ارزیابی خطبه های عالمانه ی حضرت زینب علیها السلام کتاب جداگانه ای می خواهد و در توان این مختصر نیست.

۱۸/۲- زینب علیها السلام و حفظ جان امام سجاد علیه السلام

یکی از بارزترین و برجسته ترین رسالت زینب علیها السلام حفظ جان حجّت خدا، امام زین العابدین علیه السلام بود که مراحل بسیار حسّاس و گوناگونی ثبت تاریخ شده است :

۱- در آن لحظه که خیمه های اهل بیت پیامبر صل الله علیه و آله و سلم را در روز عاشورا آتش زدند، به فرمان امام سجاد علیه السلام اطفال و زنان پا به فرار نهادند، و امام سجاد علیه السلام روی بستر بیماری قرار داشت زینب او را از شعله های آتش نجات داد.

! حمید بن مسلم می گوید: «رَأَيْتُ امْرَأَةً أَلْقَتْ نَفْسَهَا عَلَى النَّارِ فَجَاءَتْ بِجَسَدٍ كَأَنَّهُ مَيْتٌ وَ رَجُلًا تَجْرَانِ عَلَى الْأَرْضِ ... (۱)»

- زنی را دیدم که خود را در میان خیمه آتش گرفته، انداخت و پیکری را بیرون آورد که شبیه مَیت بود و پاهایش به زمین کشیده می شد.

۱- - ناسخ التواریخ شرح حال زینب (س): ۲۵۳.

ص: ۷۳

۲- در همان حال شمر متوجه امام سجاد علیه السلام شد و شمشیر از کمر کشید که حضرت را به شهادت برساند، حضرت زینب علیها السلام امام را در برگرفت و علی گونه فریاد زد: «... نمی گذارم او را بکشید، مگر آن که من پیش از او کشته شوم...» (۱)

۳- در روز یازدهم محرم که امام سجاد با اهل بیت علیهم السلام به قتلگاه آورده شدند و امام سجاد علیه السلام بدن های بی سر و لباس حسین علیه السلام و یارانش را دید نزدیک بود روحش پرواز کند، !حضرت زینب علیها السلام به سویس شتافت و گفت: «مَالِي تَجُودُ بِنَفْسِكَ يَا بَقِيَّةَ جَدِّي وَ أَبِي وَ أَخِي ...»

- ای یادگار جد و پدر و برادرم چرا با جان خود بازی می کنی؟

! امام فرمود: «عمه! گویا آنان ما را مسلمان نمی دانند؟! (چون دفن کردن جنازه مسلمان واجب است) (حضرت زینب علیها السلام با اشاره به حدیث ام ایمن، امام را دلداری داده جان مبارک او را از خطر نجات داد ...)» (۲)

۴- در مجلس ابن زیاد، پس از گفت و شنود آن ملعون با امام سجاد علیه السلام و سخنان منطقی آن حضرت، ابن زیاد فریاد زد: ببرید او را گردن بزنید چنان جرأتی پیدا کرده که مرا جواب می گوید.

۱- - سیمای زینب کبری: ۱۱۴ .

۲- - ر، ک ناسخ التواریخ : ۲۵۹ .

ص: ۷۴

زینب علیها السلام با شهادت تمام علی بن الحسین علیهما السلام را در بر گرفت و فرمود: ای پسر زیاد! تو تصمیم داری تمام عزیزان مرا بکشی و از فرزندان علی علیهم السلام کسی را باقی نگذاری، اگر تصمیم داری او را بکشی اول مرا بکش (تا زنده ام نخواهم گذاشت او را به قتل برسانی).

ابن زیاد به شدت تحت تأثیر قرار گرفت با صدای بلند گفت: عَجَباً لِلرَّحِمِ ...

وا عجباً از این رحم و قرابت، گویا زینب دوست دارد با برادر زاده اش یک جا کشته شود! دست از او بردارید. (۱)

آری زینب وارث شایسته زهرا علیها السلام است، آن گونه که زهرا علیها السلام از ولایت دفاع کرد و حجت خدا «أمیرالمؤمنین علیه السلام» را حفظ کرد، حضرت زینب علیها السلام نیز امام زمان خویش را حفظ نمود.

زیارت این بانوی عظیم الشان وظیفه ای است مقدّس و سعادت‌ی است والا و پاداشی است بزرگ و ارزنده .

۱۹/۲- زینب علیها السلام در محراب عبادت

اشاره

حضرت زینب علیها السلام که در برترین پرورشگاه و حیانی، دینی، ایمانی و عبادی و در دامان عصمت پرورده شده بود همانند مادرش زهرا علیها السلام زینت محراب عبادت بود. او که جدّش پیامبر صل الله علیه و آله و سلم در عبادت سرآمد بود و در اثر عبادت پاهای مبارکش ورم کرده بود و به

ص: ۷۵

پاسخ همسرش که گفت: شما نیاز به عبادت ندارید ...! فرمود: «أَوَلَمْ أَكُنْ عَبْدًا شَكُورًا»^(۱) (آیا بنده سپاسگزار خدا نباشم؟)

و او که پدرش امیرالمؤمنین علیه السلام هر شب هزار رکعت نماز می خواند و غرق در عبادت بود و هرگز حتی در تهاجم عمومی جنگ «لیله الهیر» نماز شبش ترک نشد.

او که مادرش زهرا علیها السلام، تا طلوع فجر در محراب عبادت خویش به پرستش و نیایش می پرداخت و پاهایش متورم شده بود و نیز برادرانش امام حسن و امام حسین علیهما السلام که در عبادت همانند سایر کمالات الگو بودند. بدون تردید در عبادت سرآمد بلکه برترین الگو بود و تا آن میزان مورد توجه بود که! امام حسین علیه السلام در حساس ترین لحظه وداع آخرش در روز عاشورا می فرماید: «یا أختاهُ لا تُنْسِنِی فی النَّافِلَةِ اللَّیْلِ»^(۲)

- «ای خواهرم [زینب] مرا در نماز نافله شب فراموش مکن.»

! از فاطمه صغری دختر امام حسین علیهما السلام روایت شده است که می فرماید: «... و أما عَمَّتِی زینبُ علیها السلام فَانَّهَا لَمْ تَزَلْ قَائِمَةً فی تِلْکَ اللَّیْلَةِ...»^(۳)

۱- - سفینه البحار : ۱/۴۲

۲- - ریاحین الشریفه : ۳/۶۲، زینب کبری : ۳۵

۳- - ریاحین الشریفه : ۳/۶۳.

ص: ۷۶

«... و اما عمّه ام زینب علیها السلام در شب عاشورا در محراب عبادتش پیوسته مشغول عبادت و راز و نیاز با خداوند بود و از او یاری می طلبید. در حالی که تمام چشم ها در این شب گریان و دل ها پریشان بودند.»

! عن الإمام السجاد عليه السلام: «مَا تَرَكَتْ تَهْجُدَهَا طُولَ ذَهْرِهَا حَتَّى لَيْلَةَ الْحَادِي عَشْرٍ مِنَ الْمُحَرَّمِ (۱)»

- امام سجاد علیه السلام: «[زینب کبری علیها السلام] هرگز در عمرش نافله شب را ترک نکرد حتی شب یازدهم محرم (شام عاشورا) با آن مصائب طاقت فرسا و ناگوار.»

روش خواندن نمازهای نافله

از نظر اسلام و فرهنگ اهل بیت علیهم السلام نمازهای نافله را در حال اختیار هم می توان ایستاده، نشسته، در حال راه رفتن و حتی خوابیده خواند اما ثواب ایستاده دو برابر می باشد، خاندان رسالت علیهم السلام از جمله حضرت زینب علیها السلام اهمیت ویژه به نافله ها می دادند و همواره نمازهای نافله را ایستاده برگزار می کردند .

! از امام سجاد علیه السلام روایت شده است: «زینب علیها السلام در طول سفر شام هرگز نماز نافله شب خود را ترک نکرد و با تمام غم ها و

ص: ۷۷

گرفتاری های فراوان، آن را به موقع انجام می داد، اما شبی دیدم که عمه ام نماز شبش را نشسته می خواند! از علت آن پرسیدم، فرمود: سه روز است که در اثر گرسنگی دچار ضعف شده ام!!!»

! سپس امام سجاد علیه السلام می فرماید: «عمه ام سهم نان خود را به بچه ها تقسیم کرده بود، زیرا در هر روز فقط یک قرص نان به ما می دادند.»(۱)

بدون تردید الگو قرار دادن این شخصیت، راهی است به سوی تکامل اساسی و سعادت جاوید و زیارت او افزون بر پاداش فراوان، وسیله ای است برای خود سازی فردی و اجتماعی.

۲۰/۲- زینب علیها السلام، ذریه ی طیبه

اشاره

ذریه عبارت است از: فرزندان کوچک و گاهی به کوچک و بزرگ نسل و فرزندان استعمال می شود این کلمه (ذریه) مفرد است اما معنای جمعی دارد و جمع آن ذریات است.(۲)

کلمه ذریه و مشتقات آن «۳۲» بار در قرآن آمده است که در بیشترین موارد درباره انبیاء و فرزندان شان است و در یک مورد در دعای حضرت زکریای پیامبر علیه السلام ذریه طیبه آمده است که مصداق

۱- - زینب بنت الامام : ۱۷ ، زینب الكبرى: ۶۳ و سیمای زینب : ۷۵.

۲- - مفردات راغب کتاب ذال: ۱۸۳

ص: ۷۸

خارجی آن حضرت یحیی علیه السلام قرار گرفت. «... رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً...» (۱)

و در جای دیگر درباره ذریه و دودمان حضرت ابراهیم علیه السلام و بنا به قولی ذریه حضرت نوح علیه السلام، می فرماید: «... وَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَ سُلَيْمَانَ ... وَ زَكَرِيَّا وَ يَحْيَى وَ عِيسَى وَ إِيلَاسَ...» (۲)

نکته قابل توجه و دقت این است که خداوند ذریه و دودمان حضرت ابراهیم علیه السلام را بیان فرموده است و علی رغم اندیشه های عامه مردم و تاریخ نگاران حضرت عیسی علیه السلام را به عنوان فرزند و ذریه حضرت ابراهیم علیه السلام (و به قولی از فرزندان نوح علیه السلام) گفته است با آن که می دانیم تنها از طرف مادر به آن ها مربوط است و نتیجه می گیریم که فرزندان دختر نیز به عنوان فرزند خواهند بود. از این رو یازده امام بر حق شیعیان که فرزندان امیرالمؤمنین علیه السلام اند از فرزندان پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم شمرده می شوند زیرا آنان فرزندان فاطمه زهرا علیها السلام هستند.

یکی از مسایل مهم و قابل توجه که در دایره عقاید و علم کلام جا باز کرد و در تحولات سیاسی، فراز و نشیب هایی را پیمود و حتی در زمان ائمه اطهار علیهم السلام بارها مطرح شد این مسئله بود که فرزندان امیرالمؤمنین که از فاطمه زهرا علیها السلام به دنیا آمده اند نسل به نسل «ذُرِّيَّةً

۱- - ال عمران: ۳۸

۲- - الانعام: ۸۵ - ۸۴

ص: ۷۹

بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ» بدون تردید و با دلیل روشن قرآن عظیم الشان فرزندان پیامبر مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و سلم هستند.

در تفاسیر معتبر فریقین و در منابع مهم احادیث این مسئله مطرح شده است که برخی به این شرح است:

۱- از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمود: « خداوند متعال در قرآن مجید نسب عیسی علیه السلام را که از طرف مادر به ابراهیم علیه السلام منتهی می شود به عنوان ذریه (فرزند زاده) بیان کرده است، آنگاه آیه ۸۴ و ۸۵ سوره انعام را خواند (۱): «وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ... وَ يَحْيَى وَ عِيسَى...»

۲- همانند این استدلال را یحیی بن معمر در برابر جلاد تاریخ حجاج بن یوسف ثقفی کرد و گفت به دلیل این آیه امام حسن و امام حسین علیهما السلام فرزندان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم هستند. (۲) [نقل به مضمون]

۳- فخر رازی از مفسرین بزرگ اهل سنت می گوید: این آیه دلالت دارد که حسن و حسین علیهما السلام از ذریه پیامبر صل الله علیه و آله و سلم اند؛ زیرا خداوند عیسی علیه السلام را از ذریه ابراهیم علیه السلام شمرده است با این که تنها از طریق مادر به او مربوط می شود. (۳)

۱- بحار: جلد ۶۵/۹۱ و جلد ۹۳/۲۴۳، تفسیر عیاشی: جلد ۱/۳۶۷

۲- همان ... و تفسیر الدر المنثور: ۳/۲۸، ق- تفسیر ابن کثیر: ۲/۱۶۰-

۳- تفسیر کبیر «فخر رازی» ۱۳/۶۶.

ص: ۸۰

۴- نویسنده «المنار» از علمای اهل سنت بعد از نقل کلام «فخر رازی» می گوید: در این باب حدیثی از ابی بکر، خلیفه اول از شخص پیامبر صل الله علیه و آله و سلم نقل شده است که ! آن حضرت به امام حسن علیه السلام اشاره کرد و گفت: «إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ» (این پسر من سید و سرور است) پیامبر صل الله علیه و آله و سلم به صراحت کلمه پسر را به کار برد. (۱)

سپس اشاره می کند: به همین جهت مردم اولاد و فرزندان فاطمه زهرا علیهم السلام را فرزندان رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم و عترت و اهل بیت آن حضرت می دانستند. (۲)

نتیجه ی مهم

با این بیان کوتاه روشن شد که فرزندان فاطمه زهرا علیها السلام نسل به نسل و در صدر آنان امام حسن و امام حسین علیهما السلام، زینب، ام کلثوم و محسن علیهم السلام فرزندان پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله و سلم هستند. اگر مؤمنان به زیارت حضرت زینب علیها السلام و یا برخی از امام زاده ها می روند، به زیارت ذریه طیبه و فرزندان رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم مشرف می شوند. آنان که جدی چون پیامبر صل الله علیه و آله و سلم، پدری چون علی، مادری چون زهرا و جدّه ای چون خدیجه کبری علیهم السلام دارند و افزون بر ریشه خانوادگی پاک و شجره طیبه، شخصیت حضرت زینب علیها السلام و فداکاری های او برای

۱- صحیح بخاری: جلد ۳/۱۶۹ و ۱۷۰ و جلد ۴ صص: ۱۸۴ و ۲۱۶ و جلد ۸/۹.

۲- تفسیر نمونه: ۵/۴۰۹.

ص: ۸۱

اسلام و برای به ثمر رساندن انقلاب حسینی می‌طلبید که انسان‌های باورمند به زیارتش بشتابند و از زیارتگاه او و سایر امام زادگان کسب فیض کنند.

۲۱/۲- عمران کیست؟

اشاره

عنایت دارید که نام پدر حضرت موسی علیه السلام و پدر حضرت مریم علیها السلام هر دو عمران بود. در قرآن عظیم الشان در سه مورد نام عمران آمده است و یک سوره هم به نام آل عمران نازل شده است، در تمام موارد منظور از عمران، پدر حضرت مریم علیهما السلام است نه پدر حضرت موسی علیه السلام از آن میان آیه ۳۳ آل عمران «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ. ذُرِّيَّهُ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ» (۱).

همانا خدا، آدم و نوح و آل ابراهیم و آل عمران علیهم السلام را بر جهانیان برتری داد؛ آن‌ها فرزندان (و دودمانی) بودند که (از نظر پاکی و تقوی و فضیلت) بعضی از بعضی دیگر گرفته شده بودند و خداوند شنوا و داناست.

برگزیدگان آل ابراهیم و آل عمران علیهم السلام

در این جا توجه به چند نکته مناسب است:

۱- کلمه آل از اهل گرفته شده است، و آل به نزدیکان افراد بزرگ گفته می شود اما اهل معنای وسیعی دارد، و آل به افراد انسان اضافه می شود اما اهل به زمان، مکان و ... اضافه می گردد؛ مثل اهل فلان مملکت...

۲- در آیه مذکور منظور بیان برخی از برگزیدگان است که از دودمان ابراهیم و عمران هستند، نه تمام برگزیدگان. (اثبات شیء نفی ماعدا نمی کند.)

۳- در آیه یاد شده منظور این نیست که تمام دودمان ابراهیم و عمران برگزیدگانند، بلکه منظور این است که برخی از آنان برگزیده هستند.

۴- آن چه از روایات به دست می آید و از خود آیه استفاده می شود این است که این آیه دلیل بر عصمت پیامبران و امامان است. [\(۱\)](#)

۵- این آیه نه تنها به افراد نزدیک زمانی و مکانی دودمان ابراهیم و عمران علیهم السلام دلالت دارد بلکه تا قیام قیامت افراد شایسته از نسل و ذریه آنان را در بر می گیرد. بنابراین، پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و امامان دوازده گانه از مصادیق مسلم آن خواهند بود؛ در این باره دلایل فراوانی وجود دارد که این مختصر گنجایش آن را ندارد.

۱- - تفسیر نمونه: ۲/۵۲۰.

ص: ۸۳

۲۲/۲- تحقیق در مدفن حضرت زینب علیها السلام**اشاره**

از دیدگاه تاریخ درباره مدفن و مرقد حضرت زینب علیها السلام سه نظریه مطرح شده است:

۱- مدینه منوره در «بقیع» .

۲- مصر- قاهره، در محله «قنطره السباع» در «حمراء القصوی».

۳- سوریه- دمشق، در «زینبیه».

بررسی نظریات سه گانه:

درباره نظریات سه گانه نیاز به بحث و استدلال گسترده است اما در این نوشتار به بررسی فشرده بسنده می شود:

الف - مدفن حضرت زینب علیها السلام در مدینه

برخی از مورّخین اسلامی بر این باورند که حضرت زینب پس از انقلاب کربلا و دوران اسارت، در مدینه منوره در اثر مریضی که عاید حالش شد وفات کرد و در قبرستان مشهور و بنام این شهر (بقیع) به خاک سپرده شد و حتی برخی همانند علامه بیرجندی بر این نظریه ادّعی اجماع کرده است.

اما با دقّت و ارزیابی تاریخی روشن می شود که این نظریه یک نظریه استصحابی و غیر قابل قبول است؛ زیرا مورخان مشهور حجاز و مدینه درباره مدفن حضرت زینب علیها السلام در بقیع حتی اشاره ای هم نکرده اند. محلّ ولادت دلیل محل دفن نخواهد بود. و اگر حضرت

ص: ۸۴

زینب علیها السلام در بقیع دفن می شد بدون تردید محل دفن او مشخص و دارای علامت و آثار می بود، مگر شهرت حضرت زینب علیها السلام از دختران و عمه های پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم یا از ام البنین و حلیمه سعدیه کمتر است؟! .

بنابراین حضرت زینب بنت علی علیه السلام در مدینه وفات نکرده و آثاری از مرقد او در بقیع وجود ندارد.

[البته برخی از دختران دیگر امیرالمؤمنین علیه السلام که به نام زینب صغری علیها السلام بوده است در آنجا دفن شده است که خیلی مشهور نبوده است.]

ب- زینب در مصر- قاهره «قنطره السباع» در «حمراء القصوی»

اشاره

برخی از مورخان مرقد و مدفن حضرت زینب علیها السلام را در مصر، در قاهره دانسته اند چنانچه ابوالحسین یحیی بن الحسن عبیدلی (متوفای ۲۲۱ هـ ق) در کتاب اخبار الزینبات صفحه ۱۱۰ گفته است.

این نظریه نیز همانند نظریه اول بی اساس است؛ زیرا دلائلی را که عبیدلی بیان کرده است با شواهد تاریخی روشن و موثق در تضاد جدی است، چون عبیدلی می گوید: زینب علیها السلام علیه بنی امیه و یزید تبلیغ می کرد. حاکم مدینه نامه ای به یزید نوشت و یزید دستور تبعید آن حضرت را داد، و زینب با تنی چند از زنان بنی هاشم علیهم السلام به مصر رفت و مورد استقبال مسلم بن مخلد، حاکم مصر قرار گرفت و آن حضرت را به خانه خود جا داد و مدت یازده ماه و نیم از او پذیرایی

کرد و چون رحلت نمود خودش برای زینب نماز میت خواند و در خانه خود «حمراء القصوی» دفن کرد.

ارزیابی نظریه یحیی بن الحسن عبیدلی

با ارزیابی تاریخی می توان به دست آورد که این نظریه از جهاتی بی پایه و غیر قابل قبول است:

۱- بیان تاریخی عبیدلی از نظر سند و محتوی مورد قبول نیست؛ زیرا عبیدلی این موضوع را از ابن عساکر و ابن طولون نقل کرده است و منبع آنان چند روایت تاریخی است که از نظر سند ضعیف و غیر قابل اعتماد است، زیرا راویان آن ها مجهول هستند و در کتاب های «رجال» و «تراجم» مطرح نشده اند.

۲- اگر حضرت زینب علیها السلام تبعیدی یزید بود چگونه مورد استقبال «مسلمه بن مخلد انصاری» فرماندار و حاکم دست نشاندۀ یزید در مصر قرار گرفت. مگر حاکم مصر همان منافق مشهور نیست؟ که به علی علیه السلام بیعت نکرد و در صفین علیه آن حضرت وارد جنگ شد.

۳- زینب که آن همه ظلم و جور از یزید و یزیدیان دیده بود چگونه به خانه حاکم یزید وارد شد و مدّت یازده ماه و نیم در آن خانه زندگی کرد!!؟

۴- زینب علیها السلام که همسر نامداری چون عبدالله بن جعفر علیهما السلام را داشت چگونه بدون همسرش و با چند زن به مصر رفت!!؟

ص: ۸۶

۵- اهل بیت علیهم السلام در آن بُرهه از تاریخ در مصر از جایگاه مناسبی برخوردار نبودند؛ زیرا آن مردم طرفدار بنی اُمیه بودند، مسلماً حضرت زینب علیها السلام آن جا را انتخاب نمی کرد.

۶- از همه مهم تر این که ده ها مورخ مشهور مصری که درباره مقابر صحابه در مصر، زینب هایی که در مصر دفن شده اند و حتی از ورود افراد مشهور به مصر به تفصیل سخن گفته اند، چرا درباره وارد شدن، ارتحال و دفن شدن حضرت زینب علیها السلام دختر امیرالمؤمنین علیه السلام چیزی بیان نکرده اند و حتی اشاره ای هم نداشته اند.

اسامی برخی از مورخان مهم مصری

تاریخ نویسان مهم مصری که درباره مدفن حضرت زینب علیها السلام دخت علی علیه السلام در مصر چیزی بیان نکرده اند فراوانند که به ذکر چند نفر در این نوشتار بسنده می شود:

۱- ابو محمد حسن بن ابراهیم بن ذولاق لیثی مصری (م ۳۸۷ ه ق) صاحب ولاء مصر [ایشان به صراحت نوشته اند: اولین کسی که از اولاد علی علیهم السلام داخل مصر شد «سکینه دختر امام سجاد علیهما السلام» بود که تفاوت تاریخ آن واضح است.]

۲- قاضی سلامه قضاعی (م ۴۵۳ ه ق) صاحب انیس الزائرین.

۳- شمس الدین انصاری مصری (م ۸۱۴ ه ق) نویسنده «الکواکب السیاره فی ترتیب الزیاره» که درباره مراقد مصر نوشته است، نام

های

ص: ۸۷

همه زنانی که زینب نام داشته اند (حدود یازده تن) و در مصر دفن شده اند را با تمام خصوصیات تاریخی آنان بیان کرده است اما نامی از زینب کبری دختر امیرالمؤمنین علیه السلام نبرده است. حتی ایشان در صفحه ۳۴۲ کتاب شان نوشته اند: یک نفر از فرزندان [بدون واسطه] علی علیه السلام در مصر از دنیا نرفته است.

۴- شمس الدین سخاوی (م ۹۰۲ ه ق) مؤلف زینبات [ایشان نظریه مؤلف کتاب الکواکب السیاره را تأیید کرده است (۱)]

۵- عبدالرحمن سیوطی (م ۹۱۱ ه ق) نویسنده دُرّالسحابه فیمن دخل مصر من الصّحابه، ایشان به تفصیل درباره آمدن اصحاب به مصر سخن گفته و از حضرت زینب دختر علی علیهما السلام سخنی به میان نیاورده اند. (۲) و ...

فشرده مطلب این که مرحوم «شیخ محمد حسنین سابقی» از تعداد ۳۵ نفر از علمای مشهور شیعه (از آن میان علامه سید شرف الدین، شیخ عباس قمی، محمد حسین کاشف الغطاء، آیت الله سید محسن حکیم، آیت الله خویی و...) و ۱۵ نفر از علمای مهم اهل سنت نقل کرده است که حضرت زینب کبری دختر امیرالمؤمنین علی علیهما السلام در مصر نرفته است.

۱- الخَطُّ التوفیقیه ف ج ۵ صفحه ۱۰.

۲- در السحابه ... ۱۹-۷.

ص: ۸۸

و این دانشمند می گوید: کتاب اخبار زینبات از «یحیی بن حسن عیبدلی اعرجی متوفی ۲۲۷ ه ق» نیست بلکه از تألیفات «شرف الدین ابی علی حسینی عیبدلی مصری» است که در قرن پنجم هجری قمری بوده است، تشابه در لقب باعث اشتباه شده است. (۱)

چند نکته مهم و قابل توجه

درباره نرفتن حضرت زینب علیها السلام به مصر دلائلی ارائه شد. افزون بر آن، چند نکته دیگر نیز قابل دقت است:

عنایت دارید که راوی این روایت عبدالله بن ایوب انصاری است که متن سخنان ایشان این گونه بیان شده است: «زنی را دیدم که بسیار زیبا بود. صورت او مثل خورشید می درخشید. درباره اش سؤال کردم، گفتند: زینب دختر امیرالمؤمنین علیهما السلام است سوگند به خدا در زیبایی نظیر او را ندیده ام. گویی پاره ماه بود.» با توجه به این بیان به چند نکته بایست توجه داشت:

۱- زینبی که قد و قامت او را نامحرمان ندیده بودند جز در دوران اسارت، چگونه صورت او پیدا بوده که با آن خصوصیات، نامحرمان، در مصر او را دیده باشند!

۲- خود راوی، زینب علیها السلام را نشناخته و از افراد دیگر سؤال نموده است و آنان، او را زینب دختر علی علیهما السلام معرفی

۱- - برگرفته از کتاب مرقد العقیله زینب و با کاروان شام.

ص: ۸۹

کرده اند که شاید به حدس و گمان سخن گفته باشند و یا واسطه های نسبی را حذف کرده باشند و نواده امام علی علیه السلام را دختر آن حضرت معرفی کرده باشند.

۳- در سخنان راوی، دقت باید کرد که درباره زیبایی زینب علیها السلام سخن گفته است. می دانیم که زینب دختر امام علی علیهما السلام در مصائب جانسوز کربلا مویش سفید و به طور شگفت انگیزی پیر و خمیده شده بود، تا جایی که همسرش عبدالله بن جعفر علیهما السلام او را شناخت. [بیان راوی با مصداق خارجی در تضاد است].

بنابراین روشن شد که نظر عبیدلی مخالف نظر مهم ترین مورخان مصری است و از دلایل متقن بهره ای ندارد.

نتیجه‌ی نظریه‌ی دوم

با بحث و بررسی تاریخی به این نتیجه می رسیم که حضرت زینب کبری علیها السلام دختر امیرالمؤمنین علیه السلام اصلاً به سرزمین مصر نرفته است و نظریه برخی از مورخان که مرقد و مدفن آن حضرت را در مصر قلمداد کرده اند، بی اساس است.

حرم و بارگاه مصر از کدام زینب است؟

با توجه به آن چه گفته شد، اگر مرقد و مدفن حضرت زینب کبری دختر امام علی علیهما السلام در مصر نیست، آن حرم و بارگاه باشکوه که مردم به نام حضرت زینب علیها السلام دختر امیرالمؤمنین علیه السلام زیارت می کنند متعلق به چه کسی است؟.

از شواهد تاریخی به دست می آید که شاید آن مرقد متعلق به حضرت زینب دختر یحیی بن متوج بن الحسن بن الحسن بن علی امیرالمؤمنین علیهم السلام باشد. و در برخی از نسخ گفته شده است: زینب بنت یحیی بن الحسن بن زید بن الحسن بن علی بن ابی طالب علیهم السلام است که به همراه عمّه اش «نفیسه» دختر «حسن علوی» به مصر رفت و در همان جا رحلت کرد و او کسی بود که پدرش مدّتی امیر مدینه بود. (۱)

منشاء اشتباه

در این که زینب دختر یحیی بن الحسن به نام زینب کبری دختر امیرالمؤمنین علیهما السلام در مصر مشهور شده است سه امر منشأ این برداشت بوده است:

- ۱- تشابه اسمی که هر دو بنام زینب از اهل بیت علیهم السلام بوده اند.
- ۲- حذف شدن سلسله انساب باعث شده است که نوه به جای دختر بلا واسطه مشهور شود.

۱- - ریاحین الشریفه: ج ۳/۳۶.

۳- شهرت و شخصیت فوق العاده حضرت زینب کبری علیها السلام باعث شده است که مردم آن زینب را به جای این زینب در نظر بگیرند و به مرور ایام به نام آن بانوی بلند آوازه مشهور شود.

۲/۲۳- خوشه خورشید در دمشق (زینب در زینبیه)

مهم ترین محققان و مورخان شیعه از جمله میرزا حسین نوری، علامه بحرالعلوم، شیخ عباس قمی، حسون بن زینی حسینی، علامه حسنین سابقی و... و نیز برخی از تاریخ نگاران اهل سنت، از آن میان ابن جبیر، عزالدین محمد صیادی شافعی، ابن حورانی، ابن بطوطه و... بر این عقیده و باورند که حضرت زینب دختر امیرالمؤمنین علیهما السلام در سرزمین شام در قریه «راویه دمشق» (زینبیه فعلی) به خاک سپرده شده است و مرقد و حرم فعلی متعلق به آن بانوی با عظمت اسلام می باشد. (۱)

فعالاً زینبیه به عنوان یک مرکز مهم معنوی و علمی از درخشندگی ویژه ای برخوردار است و «حوزه علمیه زینبیه» یکی از حوزه های مورد توجه پیروان اهل بیت علیهم السلام در جهان شیعه است.

[با توجه به متون مهم تاریخی، این نظریه که حضرت زینب علیها السلام در شام مدفون است و حرم فعلی حرم آن حضرت می باشد، تأیید می شود. و الله العالم]

۱- - برگرفته از: نفس المهموم: ۲۹۷؛ الرحله، زیارات الشام: ۱۳۳ و اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۵۳.

۲۴/۲- ویژگی های حرم حضرت زینب علیها السلام

اشاره

حرم آن حضرت که بنای فعلی آن بیش از یک صد سال سابقه دارد، در هفت کیلومتری شرق دمشق قدیم قرار دارد؛ این حرم دارای صحن بزرگ مربع مستطیل است که شبستان، گنبد و ضریح در وسط آن قرار دارد و چهار در ورودی دارد. برخی از ویژگی های حرم مذکور به این شرح است:

۱- حرم دارای گنبد طلا- است که توسط مؤمنان ایرانی طلا کاری شده است و نیز توسعه های اخیر و تزیینات حرم مطهر از سوی جمهوری اسلامی ایران صورت گرفته است .

۲- دو مناره کاشی کاری در دو طرف گنبد قرار دارند.

۳- مساحت صحن، حرم و مراکز مربوطه، ده هزار متر مربع می باشد.

۴- در صحن های حرم «۱۱۴» اتاق برابر «۱۱۴» سوره قرآن ساخته شده است.

۵- در قسمت شرقی صحن حرم، مصلای زینبیه توسط ایران اسلامی و با طرح و تدبیر آیه الله فهری زنجانی ساخته شده است .

۶- ضریح نقره ای حرم زینت بخش داخل آن می باشد.

۷- گنبد حرم دارای هشت ستون کاشی کاری شده می باشد.

- نکته جالب و قابل توجه

برخی از اندیشمندان چون علامه سید محسن امین عاملی، ابن حورانی و... حرم حضرت زینب را به ام کلثوم خواهر کوچک او منتسب دانسته اند که این نظر غیر قابل قبول است و منشأ اشتباه این است که دو دختر امیرالمؤمنین علیه السلام به نام های زینب کبری و زینب صغری علیهما السلام خوانده می شدند و بنا به قول عده ای از مورخان «علامه سید محسن امین»، چهار دختر حضرت علی علیه السلام به نام ام کلثوم نام گذاری شده بودند که حضرت زینب علیها السلام همسر عبدالله بن جعفر طیار علیهما السلام، و همسر مسلم بن عقیل و همسر عبدالله اصغر بن عقیل علیهم السلام نیز با کنیه ام کلثوم بوده اند.^(۱)

در برخی از تواریخ آمده است که :

«رقیه دختر صهباء» (ام کلثوم) همسر مسلم بن عقیل علیهم السلام ،

«زینب صغری» همسر محمد بن عقیل علیهم السلام ،

«نفیسه» (ام کلثوم صغری) همسر عبدالله اکبر بن عقیل علیهم السلام ،

دختران امیرالمؤمنین علیه السلام هستند که از غیر حضرت زهرا علیها السلام بوده اند، و درباره تعداد فرزندان به ویژه دختران امیرالمؤمنین علیهم السلام اقوال مختلفی مطرح شده است که به آن اشاره می شود.

- خلاصه نظریات درباره فرزندان علی علیه السلام:

مورّخین درباره فرزندان حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام نظریات گوناگونی ارائه داده اند که فشرده آن ها از این قرار است:

۱- تعداد فرزندان آن حضرت ۲۷ تن [جز محسن شهید علیه السلام] بوده اند؛ ۱۷ دختر و ۱۰ پسر.

۲- اگر محسن علیه السلام شهید به حساب گرفته شود مجموع فرزندان آن حضرت ۲۸ تن (۱۱ پسر و ۱۷ دختر) می شوند.

۳- مجموع فرزندان امیرالمؤمنین علیه السلام بدون حضرت محسن علیه السلام، ۳۶ تن (۱۸ دختر و ۱۸ پسر) بوده اند. (۱)

۴- حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام دارای ۳۸ فرزند بوده است به شمول «محسن» شهید از حضرت زهرا علیهما السلام و دختری بنام «رفسه» از مادری به نام محیاه دختر امرء القیس که در کودکی رحلت کرد. [این نظریه را ابن شهر آشوب نیز بیان کرده است.]

بر این اساس حضرت علی علیه السلام ۳۸ فرزند (۱۹ پسر و ۱۹ دختر) داشته اند. (۲)

با توجه به تعدد دختران امیرالمؤمنین علیهم السلام و نام ها یا لقب ها و کنیه های مشترک و مشابه اختلاف نظرهایی در تاریخ دیده می شود

۱- - منتهی الامال : ۳۵۳ .

۲- - برگرفته از منتهی الامال از صفحه ۳۵۱-۳۵۵ و برخی کتب تاریخی دیگر .

که با تحلیل تاریخی و دقت در نظریات ابهامات فراوانی روشن خواهد شد.

(در کتاب «همگام با فرشتگان» که درباره زیارت های سرزمین عراق نوشته ام تحقیق بیشتری درباره همسران و فرزندان امیرالمؤمنین علیه السلام صورت گرفته است ...)

۲۵/۲- حضرت زینب علیها السلام و سفر دوم به شام

با توجه به بررسی کوتاه تاریخی روشن شد که مرقد مطهر و مدفن منور حضرت زینب علیها السلام در شام و دمشق است، حال باید دید که علت سفر دوم حضرت به شام چه بوده است. در این باره نیز نظریاتی از مورّخین جلب توجه می کند:

۱- تعدادی بر این باورند که در اثر تهاجم وحشیانه سپاه خون آشام یزید به مدینه منوره و هتک حرمت نبوی صلی الله علیه و آله و سلم و کشتار مردم مدینه و فجایع شرم آوری که مرتکب شدند؛ حضرت زینب طاقت تحمل دیدن این شهر را نداشت لذا با همسرش عبدالله به شام هجرت کرد و در آن جا مریض شد و به سوی حق پرواز کرد و در همان جا دفن شد.

۲- عده ای گفته اند که حضرت زینب علیها السلام با تمام توان در مدینه منوره علیه بنی امیه، بویژه یزید و ابن زیاد تبلیغ می کرد و فجایع آنان را با منطق رسایی که داشت به مردم مدینه

ص: ۹۶

می گفت، حکم تبعید ایشان صادر شده بود لذا ایشان با همسرش به شام هجرت کرد [البته عده ای می گویند که به مصر تبعید شد که این موضوع قبلاً بیان شد].

۳- اما بیشتر محققان فرموده اند که عبدالله بن جعفر علیهما السلام شوهر حضرت زینب علیها السلام در شامات بویژه دمشق مزارع و باغ های فراوانی داشت و در مدینه قحطی شده بود، عبدالله که آدم بخشنده ای بود، تصمیم گرفت به شامات همراه خانواده اش هجرت کرده از باغ های خود استفاده کند و به نیازمندان هم مثل همیشه کمک هایی داشته باشد، وقتی که به دمشق آمدند حضرت زینب علیها السلام از نظر جسمی مریض شد و از نظر روحی هم که مصائب جانسوز عاشورا، و رنج های اسارت را تداعی می کرد، بیماری حضرت را شدیدتر ساخت تا آن که مرغ روحش به سوی رحمت حق پرواز کرد و آن سرزمین، افتخار میزبانی پیکر پاک او را به دست آورد و امروزه میلیون ها زائر باورمند و بامعرفت از فیض زیارت آن پرچمدار انقلاب عاشورای حسینی بهره مند می شوند. مرحوم علامه بزرگ شیخ بهایی رحمه الله همین نظریه را پسندیده اند. (۱)

بعید نیست که همه این عوامل و علل و حتی عوامل دیگری هم سبب هجرت حضرت زینب علیها السلام به شام شده باشند تا با درخشش

ص: ۹۷

خورشید وجود او ظلمتکده های حکومت اموی تحت الشعاع قرار گرفته رخت بر بندند.

«جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا» (۱)

۲۶/۲- زیارت حضرت زینب علیها السلام

یکی از برجسته ترین مطالبی که در کتاب حاضر مورد توجه است، زیارت حضرت زینب علیها السلام است.

او به عنوان یکی از برترین بندگان شایسته خداوند، یکی از قوی ترین جهادگران در برابر سردمداران ظلم و ستم و بیداد، یکی از دانشمندان مکتب توحید، یگانه انسان رسالت به دوش انقلاب بی مانند حسین بن علی علیهما السلام، مهم ترین مدافع امامت و ولایت، مفسیر و حافظ کتاب آسمانی، فرزند زهرا و علی علیهما السلام و از همه مهم تر، ذریه و فرزند پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم، تربیت شده دامن وحی و... است؛ بدون تردید زیارت آن حضرت یکی از عبادات و وسیله تقرب به خدای سبحان است، و نیز زیارت او و همه امام زادگان دین مدار و خدا محور به عنوان ذریه پیامبر صل الله علیه و آله و سلم دارای اجر و پاداش فراوانی است. در این باره روایاتی وجود دارد که به برخی اشاره می شود.

! عن رسول الله ۹: «مَنْ زَارَنِي أَوْ زَارَ أَحَدًا مِنْ ذُرِّيَّتِي ...» که در مقدمه کتاب حاضر بیان شد.

! عن زيد الشَّحَّام: «قلت لابي عبدالله عليه السلام: مَا لِمَنْ زَارَ أَحَدًا مِنْكُمْ؟ قال: كَمَنْ زَارَ رَسُولَ اللَّهِ ۹» (۱)

- زید شحام: «به امام صادق علیه السلام عرض کردم: پاداش کسی که یکی از شما را زیارت کند، چیست؟ فرمود: مثل کسی است که رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم را زیارت کرده باشد.»

! و فی حدیث طویل عن رسول الله ۹: «... وَ مَنْ زَارَ الْحَسْنَ وَ الْحُسَيْنَ عَلَيْهِمَا السَّلَامَ فَكَأَنَّهَا زَارَ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامَ، وَ مَنْ زَارَ ذُرِّيَّتَهُمَا فَكَأَنَّهَا زَارَهُمَا» (۲)

- پیامبر صل الله علیه و آله و سلم در یک روایت طولانی فرمود: «... هر کسی که مرا بعد از وفاتم زیارت کند مثل آن است که فاطمه زهرا علیها السلام را زیارت کرده باشد، و کسی که فاطمه علیها السلام را زیارت کند گویا مرا زیارت کرده است و هر که علی بن ابی طالب علیه السلام را زیارت کند، گویا فاطمه علیها السلام را زیارت کرده است و کسی که حسن و حسین علیه السلام را زیارت کند، گویا علی علیه السلام را زیارت نموده است، و هر کسی که

۱- - الکافی: ۴/۵۷۹/۱، التهذیب: ۶/۷۹/۱۵۷

۲- - بحار الانوار: ۹۷/۸۹ و بشاره المصطفی: ۱۳۹

ذریه، دودمان و فرزندان آنان [حسن و حسین علیهما السلام] را زیارت کند مثل آن است که آن‌ها را زیارت کرده باشد.»

در این روایت زیارت پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و امیرالمؤمنین علیه السلام و فرزندان و ذریه آنان به منزله یک زیارت کامل و جامع عنوان شده است؛ آری آنان یک نورند و یک خورشید که هر اشعه آن به اصل همان منظومه بر می‌گردد و می‌توان با زیارت هر کدام آنان به فیض کامل نائل شد.

این روایت برترین سند زیارت دودمان رسالت و امامت است. [کور باد چشم کسانی که از نور خورشید خاندان پیامبر صل الله علیه و آله و سلم بی بهره اند و بریده باد زبان آنانی که می‌گویند نباید به زیارت امام زادگان رفت!!!]

اذن دخول و زیارت نامه ی حضرت زینب علیها السلام در صفحه ی ۲۶۶ کتاب حاضر موجود می باشد

۲/۲۷- در شعاع خوشه خورشید (مراقده مهمه کنار حرم)

در مدخل در غربی حرم حضرت زینب، سمت راست داخل اتاق سه قبر وجود دارند:

۱- مرقد «علّامه سید محسن امین عاملی» متوفای ۱۳۷۱ هجری از علمای معروف شیعه در سوریه که خدمات فراوانی به مکتب اهل بیت علیهم السلام انجام داده و برای گسترش شیعه در آن سرزمین خدمات

ص: ۱۰۰

شایانی داشته اند. کتاب معروف اعیان الشیعه از تألیفات آن بزرگوار است.

۲- مدفن حضرت آیه الله سید حسین یوسف مکی عاملی متوفای ۱۳۹۷ هجری از علمای برجسته شیعه .

۳- قبر دختر میرزا تقی بهبهانی. (۱) قابل یادآوری است که یک قبرستان کوچکی نیز در جوار حرم حضرت زینب علیها السلام قرار دارد که برخی از مؤمنان در آن جا به خاک سپرده شده اند. (۲)

تا این جا درباره عقیده بنی هاشم علیها السلام عمه بزرگ سادات عظام سخن گفته شد و عاجزانه اعتراف می کنم که بیان ها و قلم ها عاجزتر از آن است که بتوان درباره آن اقیانوس موج، حق مطلب را ادا کند و من نیز با اظهار عجز و ناتوانی به آنچه که ضروری پنداشتم بسنده کردم و سپس خواستم درباره عمه کوچک سادات، رقیه مظلومه علیها السلام در فصل جداگانه، پژوهش گونه ای را ارائه دهم.

۱- - تحقیقات میدانی.

۲- - تحقیقات میدانی.

ص: ۱۰۱

فصل سوم : سیمای حضرت رقیه علیها السلام

اشاره

ص: ۱۰۲

فصل سوم: سیمای حضرت رقیه علیها السلام

در این فصل به طور فشرده درباره حضرت رقیه بنت الحسین علیهما السلام مطالبی ارائه خواهد شد. امید آن که برای پژوهشگران، اهل منبر، مداحان، زائران آن حرم نور افشان و باورمندان پرورش یافته مکتب اهل بیت علیهم السلام سودمند باشد.

۳/۱- دمشق و دۆمین زیارتگاه

اشاره

یکی از زیارتگاه‌های مشهور شام که پس از زیارت حضرت زینب علیها السلام مورد توجه ویژه قرار دارد مرقد و حرم حضرت رقیه دختر خردسال امام حسین علیهما السلام است، او که در جمع اسیران بود در پنجم ماه صفر ۶۱ هـ ق با دیدن رنج‌های فراوان اسارت در شهر شام در خرابه‌ای در کنار «باب الفردیس» در سنّ چهار سالگی به طور سوزناک و غمبار چشم از جهان فرو بست و در همان مقبره عمومی «باب الفردیس» (العماره فعلی) غریبانه و با اشک و آه اسیران به خاک

ص: ۱۰۳

سپرده شد امروزه حرم و بارگاه او زیارتگاه شیفتگان مکتب اهل بیت علیهم السلام است. (۱)

[آن چه بیان شد مشهور است و در کتاب های فراوانی مطرح شده است؛ اما این مطلب نیاز به تحقیق عمیق دارد.]

تذکر قاطع و جدی

شایسته است که پژوهشگران، سخنوران و تاریخ نگاران، زود به قضاوت نپردازند و با توجه به اظهار نظر یک یا چند تاریخ نگار هرچند مشهور، آن نظر را قطعی و غیر آن را مردود قلمداد نکنند، بلکه مناسب است که نظریات را ذکر و در صورت لزوم دید، نظر و برداشت خود را ارائه دهند.

امّا باید توجه داشت که تاریخ، اجتهادی و استنباطی نیست؛ بلکه یک امر واقع شده است که بستگی به کثرت معلومات انسان و اعتبار مدارک و اسناد دارد نه به اصول، فروع و قواعد استنباطی. و همان سان که اجتهادی نیست، تقلید پذیر نیز نخواهد بود.

۱- - چکیده ای از معالی السبطين ج ۲/۱۷۰، منتخب التواریخ: ۳۴۰، شفاء الصدور: ۲۵۹ و کتاب حسین کیست: ۲۹.

۲/۳- تحقیق درباره حضرت رقیه علیها السلام

درباره حضرت رقیه علیها السلام از دیدگاه تاریخ ناگزیر از تحقیق بیشتر خواهیم بود.

برترین روش تحقیق اساسی این است که بدانیم امام حسین علیه السلام چند فرزند و با چه نام هایی داشته اند.

در این باره نظریات گوناگونی مطرح شده است که به برخی با رعایت اختصار پرداخته می شود .

۱- شیخ مفید رحمه الله و برخی دیگر بر این باورند که امام حسین علیه السلام چهار پسر و دو دختر داشت . که عبارتند از:

۱- علی بن الحسین الأكبر علیهما السلام (امام سجاد علیه السلام)

۲- علی بن الحسین الأصغر علیهما السلام (علی اکبر علیه السلام)

۳- جعفر بن الحسین علیهما السلام

۴- عبدالله بن الحسین علیهما السلام

۵- سکینه بنت الحسین علیهما السلام

۶- فاطمه بنت الحسین علیهما السلام(۱)

۱- برگرفته از کشف النعمه، منتهی الامال ج ۱/۸۵۳ به بعد و مختصر تاریخ دمشق ج ۹/۱۷۴ و کتاب نسب قریش : ۵۹،

ص: ۱۰۵

۲- تعدادی از مورخان برای امام حسین علیه السلام پنج پسر و دو دختر گفته اند که در این صورت علی اصغر علیه السلام را نیز ذکر کرده اند. (۱)

۳- عده ای از تاریخ نگاران و از آن میان ابن شهر آشوب، ابن خشاب برای امام حسین علیه السلام شش پسر و سه دختر ذکر کرده اند که محمد، علی اصغر و زینب علیهم السلام را اضافه کرده اند. (۲) (شاید رقیه لقب همان زینب باشد)

۴- علامه حائری در کتاب معالی السبطین علیهما السلام ذکر کرده است که برخی مانند محمد بن طلحه شافعی و عده ای دیگر از علمای اهل سنت و شیعه برای امام حسین علیهم السلام ده فرزند (شش پسر و چهار دختر) نوشته اند آنگاه می نویسند: دختران آن حضرت عبارتند از: سکینه، فاطمه صغری، فاطمه کبری و رقیه علیها السلام. [در این بیان رقیه ذکر شده است اما نام زینب نیامده است که احتمال می دهد که رقیه لقب زینب باشد. و الله العالم]

۵- در کتاب معالی السبطین مکرراً از رقیه نام برده شده است از جمله: «... وَ بِنْتُهُ الْأُخْرَى رُقِيَّةُ وَ قَالَ الْحَمْرَاوِيُّ فِي كِتَابِ النَّفَحَاتِ: «وَ كَانَتْ لِلْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِنْتُ تُسَمَّى رُقِيَّةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ وَ أُمُّهَا

۱- برگرفته از کشف النعمه، منتهی الامال ج ۱/۸۵۳ به بعد و مختصر تاریخ دمشق ج ۹/۱۷۴ و کتاب نسب قریش: ۵۹،

۲- برگرفته از کشف النعمه، منتهی الامال ج ۱/۸۵۳ به بعد و مختصر تاریخ دمشق ج ۹/۱۷۴ و کتاب نسب قریش: ۵۹،

ص: ۱۰۶

شاه زنان بنت کسری خَرَجَتْ مَعَ أُبَيِّهَا الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنَ الْمَدِينَةِ حِينَ خَرَجَ وَكَانَ لَهَا مِنَ الْعُمْرِ خَمْسُ سِنِينَ...»^(۱)

- «... و دختر آن حضرت رقیه علیها السلام است، و حراوی در کتاب نفعات بیان داشته است: امام حسین علیه السلام دختری به نام رقیه داشت که مادرش شاه زنان بود و همراه پدرش از مدینه خارج شد و آن دختر پنج سال عمر داشت...»

در ادامه می گوید: «فَهَؤُلَاءِ الثَّلَاثَةُ خَرَجْنَ مَعَهُ، سَكِينَةُ وَ فَاطِمَةُ الْكُبْرَى وَ رُقِيَةُ وَ أُمُّ رُقِيَةَ فَقَدْ تُوفِّيَتْ بِالشَّامِ كَمَا ذَكَرْنَا فِي مَحَلِّهِ...»^(۲)

این سه دختر با امام حسین علیه السلام خارج شدند که سکینه و فاطمه کبری و رقیه علیهم السلام باشند، و اما رقیه در شام رحلت کرد، آن گونه که در جای آن یادآوری کردیم ...

[در موارد یاد شده و برخی از موارد دیگر نام مقدس حضرت رقیه علیها السلام به صراحت بیان شده است که سبب اطمینان زائران و مبلغان و... خواهد شد.]

۶- برخی از تاریخ نگاران دیگر نیز مثل شیخ علی بن عیسی اربلی در کتاب کشف النعمه به نقل از کمال الدین بن طلحه تعداد فرزندان امام حسین را ده تن گفته اند (شش پسر و چهار دختر) اما سه دختر به نام های زینب، سکینه و فاطمه را نام می

۱- - معالی السبطين: ۲/۲۱۴.

۲- - معالی السبطين: ۲/۲۱۴.

ص: ۱۰۷

برد و از بردن نام چهارمی ساکت است. [ممکن است که لقب زینب رقیه باشد و ممکن است نام دختر چهارمی رقیه باشد. (۱)]

اضافه می شود که تعداد کثیری از نسب شناسان به نام سه دختر از امام حسین علیه السلام اشاره کرده اند. (۲)

۳/۳- حضرت رقیه علیها السلام = زینب بنت الحسین علیه السلام

باتوجه به آن چه در معالی السبطین و برخی از کتب تواریخ به چشم می خورد می توان به این نتیجه رسید که لقب زینب دختر امام حسین رقیه بوده است و این احتمال قوی است؛ زیرا برخی از فرزندان ائمه علیهم السلام دارای دو اسم و سه اسم بوده اند چنانچه در تاریخ آمده است که نام دیگر سکینه آمنه یا امیمه بوده است. (۳) (بنابراین احتمال می رود که نام اصلی رقیه علیها السلام، زینب باشد و به رقیه مشهور شده باشد) و

۱- برگرفته از کشف النعمه، منتهی الامال ج ۱/ ۸۵۳ به بعد. مختصر تاریخ دمشق ج ۹/ ۱۷۴، کتاب نسب قریش: ۵۹.

۲- دلائل الامامه: ۷۴، الفصول المهمه فی معرفه الائمة: ۱۸۸ دائرة المعارف الاسلامیه الشیعیه ج ۱/ ۲۵ و...

۳- منتهی الامال ج ۱/ ۸۵۴، معالی السبطین: ۲/ ۱۷۰.

برخی از مورّخین گفته اند که رقیه علیها السلام به نام فاطمه صغیره نیز خوانده شده است. (۱)

۴/۳- برخی از کتب قدیم و نام رقیه علیها السلام

در نتیجه پژوهش درباره حضرت رقیه به این سؤال برمی‌خوریم که جز در برخی از کتب قدیم نام رقیه در بین فرزندان امام حسین علیه السلام ذکر نشده است. پاسخ این پرسش را به این صورت می‌توان ارائه داد:

۱- اگر این نام در برخی از کتب نیامده است، در بعضی دیگر از کتب شیعه و سنی این نام (رقیه بنت الحسین علیهما السلام) آمده است آن گونه که قبلاً بیان شد.

۲- ذکر نکردن، دلیل نبودن نیست، ممکن است به دلائلی از ذکر نام رقیه خودداری یا غفلت شده باشد.

۳- ممکن است که با داشتن دو یا چند نام و یا داشتن نام اصلی و لقب از ذکر نام اصلی غفلت شده باشد، چنان چه بیان شد که رقیه با لقب زینب و یا با نام فاطمه صغیره خوانده می‌شد.

۴- از آن جایی که رقیه علیها السلام با وضع دردناکی در خرابه شام جان داد و مایه سرافکندگی دودمان بنی امیه شد، تاریخ نگاران آن زمان جرأت بیان آن واقعه دردناک را نداشتند؛ لذا این نام و تاریخ تا حدودی در خفا مانده است.

ص: ۱۰۹

۵- چون رقیه در کودکی (از سه سال تا پنج سال) از دنیا رفت و شهرت زیادی نداشت ممکن است به عنوان یک امر جزئی، برخی از مورّخین از بیان آن غفلت کرده باشند.

۶- با توجه به کمبود امکانات، و غرض ورزی‌ها و جوسازی دشمنان، همواره اختلاف نظر در بین مورّخین وجود داشته است، بنابراین نمی‌توان با عجله به قضاوت نشست و نفی و اثبات کرد.

در نتیجه این که در زیارت، در تجلیل و در سوگواری حضرت رقیه علیها السلام مستند ما برخی از تاریخ‌ها، نظریه‌ها و شهرت است که قبلاً مطرح شد. و افزون بر آن سلیمان بن ابراهیم قندوزی حنفی (متوفی ۱۲۹۴ ق) در کتاب «ینابیع الموده» و عبدالوهاب بن احمد شافعی مصری، مشهور به شعرانی (متوفی ۹۷۳ ق) در کتاب «المنن» و آیت الله میرزا هاشم خراسانی (متوفی ۱۳۵۲ ق) در نوشته‌های خود به نام رقیه و بعضی از حوادث مربوط به آن حضرت، اشاراتی کرده‌اند. (۱)

۵/۳- نام رقیه علیها السلام در بیان امام حسین علیه السلام

در پژوهش تاریخی درباره نام حضرت رقیه علیها السلام مطلب جالبی جلب توجه می‌کند که شخص امام حسین علیه السلام در موارد مختلفی نام مبارک رقیه علیها السلام را به زبان آورده است، که برخی از این قرار است:

۱- - به نقل از کتاب با کاروان شام: ۹۵

ص: ۱۱۰

۱- !روز عاشورا، در آن لحظه حساس که امام حسین، امام زین العابدین علیهما السلام را به عنوان حجت خدا معرفی کرد دست او را گرفت و با صدای بلند و رسا فرمود: «یا زینب و یا اُمّ کلثوم و یا سکینه و یا رقیه و یا فاطمه، اِسْمَعْنَ کلامی و اعْلَمْنَ اَنَّ ابْنی هذا خَلِيفَتی عَلَیکُمْ، وَ هُوَ اِمَامٌ مُفْتَرَضُ الطَّاعَةِ. ثُمَّ قَالَ لَهُ یَا وَلَدِی بَلِّغْ شِيعَتِی عَنِّ السَّلَامَ فَقُلْ لَهُمْ: اِنَّ اَبِی ماتَ غَرِيباً فَاَنْدُبُوهُ وَمَضَى شَهِيداً فَاَبْكُوهُ»^(۱)

- امام حسین علیه السلام فرمود: «ای زینب ... ای رقیه و ای فاطمه سختم را بشنوید و بدانید که فرزندم علی جانشین من بر شما است و او امام واجب الإطاعت است، سپس به او فرمود: فرزندم! از من به شیعیانم سلام برسان و بگو: پدرم غریبانه به شهادت رسید، بر او سوگواری و گریه کنید.»

۲- ! امام حسین علیه السلام در آن وداع جانسوز روز عاشورا این گونه فرموده است: «ثُمَّ نادى یا اُمّ کلثوم و یا سکینه، و یا رقیه و یا عاتکه و یا زینب؛ یا اهل بیتی عَلَیکُمْ مِنِّی السَّلَامُ» «آنگاه فریاد برآورد: ای ام کلثوم، ای سکینه، ای رقیه، ای عاتکه، ای زینب و ای اهل بیت من، من نیز رستم خدا حافظ^(۲)» در این بیان امام و روایت نیز نام رقیه با این کیفیت مطرح شده است.

۱- فرهنگ جامع سخنان امام حسین ترجمه ی علی مؤیدی: ۵۴۲ و معالی السبطين: ۲/۳۲ و فی الدمعه ...

۲- ینابیع الموده: ۳۴۶ و احقاق الحق: ۱۱/۶۳۳.

ص: ۱۱۱

۳- ! در مقتل ابی مخنف به این ترتیب آمده است: «ثُمَّ نَادَى يَا أُمَّ كَلْثُومَ وَيَا زَيْنَبَ وَيَا سَيَكِينَةَ وَيَا رُقَيْهَ وَيَا عَاتِكَةَ وَيَا صَيْفِيَةَ عَلَيَكُنَّ مِنِّي السَّلَامُ» (۱)

۴- ! آنگاهی که امام حسین علیه السلام اشعار «يَا دَهْرُ أَفَّ لَكَ مِنْ خَلِيلٍ...» را در روز عاشورا ایراد فرمود؛ حضرت زینب علیها السلام و اهل حرم فریاد به گریه و ناله برداشتند حضرت آنان را به صبر و شکیبائی سفارش نموده این گونه خطاب کرد:

«... قَالَ: يَا أُخْتَاهُ يَا أُمَّ كَلْثُومَ يَا زَيْنَبُ وَأَنْتِ يَا رُقَيْهَ وَأَنْتِ يَا فَاطِمَةَ، وَأَنْتِ يَا زُبَابُ، أَنْظُرْنَ إِذَا أَنَا قُتِلْتُ فَلَا تَشَقَّقْنَ عَلَيَّ جَبِيًّا و...» (۲)

سپس فرمود: «ای خواهرم ای ام کلثوم... و تو ای رقیه... وقتی من کشته شدم، گریبان پاره نکنید و سیلی به صورت نزنید و سخنی که خدا راضی نیست نگوئید.»

غرض این که نام حضرت رقیه علیها السلام در این چند مورد طبق این روایات از زبان شخص امام حسین علیه السلام نیز مطرح شده است.

۶/۳- زیارت حضرت رقیه علیها السلام

با عنایت به آن چه که بیان شد و نیز شواهد دیگر می توان با اطمینان به آن حرم نور باران مشرف شد و کودک معصوم، اسیر،

۱- مقتل ابی مخنف قم منشورات الرضی: ۱۳۱. و فرهنگ جامع سخنان.. صفحه ۵۴۶.

۲- لهوف سید بن طاووس ترجمه ی عقیقی بخشایشی.

ص: ۱۱۲

ستم‌دیده، یتیم و شلاق خورده از ذریه طیبه رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم، علی مرتضی، فاطمه زهرا علیهما السلام را به نام رقیه بنت الحسین علیه السلام زیارت کرد و از فیوضات معنوی آن بهره مند شد.

و بایست توجه داشت که وسواس، شک و تردید و بی‌اعتنایی به شعائر دینی، انسان را به پرتگاه هلاکت و سقوط سوق خواهد داد و نیز خوش باوری بدون مدرک و دلیل.

۷/۳- ارتحال جانسوز حضرت رقیه علیها السلام

اشاره

مشهور است که حضرت رقیه دختر امام حسین علیهما السلام در خرابه شام بادیدن سرمبارک پدرش جان سپرد، این مطلب در کتب تاریخ و مقاتل بیان شده است که به ذکر برخی با رعایت اختصار بسنده می‌شود:

۱- در کتاب معالی السبطين به نقل از منتخب طریحی و... آمده است:

«إِنَّهُ كَانَتْ لِلْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامِ بِنْتُ صَغِيرَةٍ يُحِبُّهَا وَيُحِبُّهُ وَقِيلَ كَانَتْ تُسَمَّى رُقِيَّةَ وَكَانَ لَهَا ثَلَاثُ سِنِينَ...»

- دختر کوچکی از حسین علیه السلام بود که آن حضرت او را دوست داشت و او نیز پدرش را دوست می‌داشت و گفته شده است که نام او رقیه بود و سه سال عمر داشت و همواره از فراق پدر گریه می‌کرد تا آن که شبی پدرش را به خواب دید وقتی از خواب بیدار شد! فریاد می‌زد: «اِبْتُونِي بِوَالِدِي وَقُرِّهِ عَيْنِي» (پدرم و روشنی چشمم را بیاورید)

ص: ۱۱۳

آنگاه که سر مبارک امام را آوردند سر پدر را در آغوش گرفت. آن قدر ناله زد تا غش کرد. وقتی او را حرکت دادند دیدند که از دنیا رفته است ... (۱) [این بود فشرده بیان معالی السبطين]

۲- در کتاب کامل بهائی، مورخ مشهور عماد الدین حسن بن علی بن محمد طبری که معاصر مرحوم طوسی بود مطلبی شبیه آنچه در معالی السبطين آمده است ذکر کرده است اما نام آن دختر امام حسین علیه السلام را نیاورده است. (۲)

۳- محدث وارسته مرحوم شیخ عباس قمی رحمه الله نیز همین مطلب را بیان نموده است. (۳)

۴- عبدالجبار بن زین العابدین الشکونی مؤلف کتاب مصباح الحرمین نیز این تاریخ را با تفصیل و ذکر نام رقیه بیان کرده است. (۴)

۵- در کتاب منتخب التواریخ ضمن بیان واقعه سوزناک وفات حضرت رقیه علیها السلام به طور تفصیل این گونه نوشته است: «آن دختری که در خرابه شام از دنیا رحلت کرد و شاید اسم شریفش رقیه بوده است ... (۵)»

۱- معالی السبطين ج ۲ / ۱۷۱-۱۷۰ .

۲- کامل بهایی . ۲/۱۷۹ (نگارش سال ۶۷۵ ه ق)

۳- منتهی الامال : ج ۱/۸۰۷-۸۰۸ انتشارات هجر ، ۱۳۷۴ .

۴- مصباح الحرمین : ۳۷۱ .

۵- منتخب التواریخ باب ۵/۲۹۹ .

ص: ۱۱۴

۶- مطالب زیادی درباره رحلت حضرت رقیه علیها السلام در خرابه شام از زبان ام کلثوم، حضرت زینب علیهما السلام و... به مناسبت هایی ثبت تاریخ شده است از جمله آن که حضرت زینب علیها السلام پس از بازگشت از سفر شام، مصیبت های ناگوار آن سفر غمبار را که برای زن های مدینه بیان می کرد،! فرمود: «بدانید که فوت رقیه علیها السلام در خرابه شام کرم را شکست و قدم را خم و مویم را سفید کرد.» زنان مدینه با شنیدن آن سخنان جانکاه اشک می ریختند و فریاد می کشیدند. (۱)

حضرت رقیه علیها السلام را چند ساله گفته اند؟

درباره عمر حضرت رقیه علیها السلام نیز در بین تاریخ نگاران اختلاف وجود دارد که سه ساله، چهارساله و یا پنج ساله بوده است .

از مجموع نتیجه بحث های مطرح شده به این نتیجه خواهیم رسید که دختر کوچکی از امام حسین علیهما السلام در خرابه شام با وضع دلخراشی جان سپرده است که به نام رقیه مشهور است و مرقد او یکی از زیارتگاه های معروف و دارای کرامت شگفت انگیزی است که برخی تاکنون به دست نشر سپرده شده است. اما این که چند ساله بوده اند سه گونه روایت وجود دارد که نیازمند تحقیق بیشتر است و این مختصر گنجایش آن را ندارد. [به احتمال قوی که از چهار سال بیشتر نداشته است].

۸/۳- حرم حضرت رقیه علیها السلام در آینه تاریخ

حضرت رقیه علیها السلام که در مقبره عمومی کنار خرابه، مظلومانه دفن شده بود در مرور زمان همانند اشعه تابناک خورشید درخشید و حرم و بارگاه او مورد توجه حق پویان قرار گرفت. و در طول تاریخ، دلباختگان حقیقت با افتخار در ساخت و ساز آن حرم سهیم شدند که در این نوشتار به برخی اشاره می شود:

۱- سلاطین ایوبی نخستین کسانی بودند که برای حضرت رقیه علیها السلام مقبره ای زیبا، گنبد، حرم و بارگاه ساختند. از آن جایی که این مرقد در داخل مسجد رأس الحسین واقع شده بود، به صورت مسجد و مقبره به روش خاصی ساخته شده است.

۲- این حرم در سال ۱۱۲۵ ه ق بازسازی شد.

۳- در سال ۱۳۲۳ ه ق آن حرم توسط صدر اعظم ناصرالدین شاه (علی اصغر خان امین السلطان) بازسازی مجدد و تزیین شد. (۱)

۴- در سال ۱۳۵۰ ه ش که بنا بود حرم توسعه داده شود حجت الاسلام آقای شیخ نصرالله خلخالی برخی از منازل اطراف را خریداری کرد، اما عده ای از آنان راضی به فروش نشدند، لذا موضوع به تعویق افتاد تا آن که در سال ۱۳۶۳ حجت الاسلام آقای فهری زنجانی نماینده ولی فقیه از طرف جمهوری اسلامی ایران با هماهنگی مقامات سوریه به این امر موفق شدند و حرم را بسیار جالب و زیبا توسعه

ص: ۱۱۶

دادند. [نویسنده در سال ۱۳۷۵ ه ش موفق به زیارت آن هر دو عمه با عظمت سادات شد. آرزومندم که با ایمان و معرفت بارها مخلصانه مشرف شوم. إن شاء الله]

۵- فعلاً حرم حضرت رقیه علیها السلام در مجموع حدود چهار هزار متر مربع مساحت دارد (اعم از حرم، شبستان و فضای باز).

۶- در داخل حرم، دوازده ستون از سنگ سفید مرمر وجود دارد که گنبد را نگه داشته اند.

۷- در سال ۱۳۷۲ ه ش ضریح بسیار جالبی توسط چهل نفر از هنرمندان اصفهانی برای مرقد حضرت رقیه علیها السلام ساخته شد که ضریح قبلی در داخل آن قرار گرفته است. [خداوند به آنان سعادت هر دو جهان را عنایت فرماید].

۸- در مجموع معماری این حرم، به شکل هنرمندانه از نوع معماری ایرانی اسلامی است که شعائر دینی در آن تعظیم شده است.

۹- در کنار ضریح، مسجدی قرار دارد که محور معنویت و جایگاه مهم برای راز و نیاز با خداوند است.

۱۰- دیواره های حرم و گرداگرد سقف حرم، با کاشی کاری تزیین شده است که آیات کلام نور و آثار فرهنگ اسلامی روح و روان انسان را نوازش می دهند(۱).

۱- اماکن زیارتی و سیاحتی . ۵۷ تا ۵۹ . و تحقیقات میدانی .

ص: ۱۱۷

۱۱- در قسمت شمالی حرم رقیه علیها السلام مسجد جامع اموی قرار دارد که در فصل جداگانه ای به معرفی و تحقیق پیرامون آن خواهیم پرداخت. إن شاء الله .

۱۲- گرچه با توسعه های اخیر و افزودن صحن های جدید حرم، به شکل مدرن درآمده است، اما در آینده ای نه چندان دور از بازسازی و بهسازی دیگری ناگزیر خواهد بود.

۹/۳- مرقد حضرت رقیه علیها السلام در نگاه عامه

درباره حرم حضرت رقیه علیها السلام و ویژگی های آن، اندیشمندان محترم اهل سنت نیز سخنانی گفته اند که به بیان یک مورد بسنده می شود.

دانشمند بلند آوازه عبد الوهاب بن احمد شافعی مصری، مشهور به شعرانی (متوفای سال ۹۷۳ ه ق) در کتاب المنن باب دهم آورده است :

نزدیک مسجد جامع دمشق بقعه و مرقدی وجود دارد که به مرقد حضرت رقیه دختر امام حسین علیهما السلام معروف است. بر روی سنگی واقع در درگاه این مرقد چنین نوشته شده است:

! «هَذَا الْبَيْتُ بُقِعَهُ شُرَفَاتُ بَالِ النَّبِيِّ ۹ وَ بِنْتُ الْحُسَيْنِ الشَّهِيدِ، رُقِيَّةٌ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ».

ص: ۱۱۸

(این خانه مکانی است که به ورود آل پیامبر صل الله علیه و آله و سلم و دختر امام حسین علیه السلام، حضرت رقیه علیها السلام شرافت پیدا کرده است(۱))

۱۰/۳- مرقد حضرت رقیه علیها السلام و امر عجیب

مرحوم آیت الله حاج میرزا هاشم خراسانی (متوفای سال ۱۳۵۲ ه ق) در کتاب منتخب التواریخ می نویسد: عالم جلیل، شیخ محمد علی شامی از علمای نجف به من فرمود: جد بلاواسطه مادری من «سید ابراهیم» دمشقی که نسبش به سید مرتضی علم الهدی می رسد و سن شریفش از نود سال افزون بوده است سه دختر داشتند اما پسر نداشتند؛ شبی دختر بزرگش، حضرت رقیه دختر امام حسین علیهما السلام را در خواب می بیند که می گوید به پدرت بگو به والی بگوید که میان قبر و لحد من آب افتاده است، تا والی قبر مرا تعمیر کند. اما سید از ترس حضرات اهل تسنن ترتیب اثر نمی دهد و دو شب دیگر به ترتیب دو دختر دیگر سید ابراهیم همین خواب را می بینند اما پدرشان به والی یا کسی دیگر یادآوری نمی کند. در شب چهارم خود سید ابراهیم، حضرت رقیه علیها السلام را در خواب می بیند که با عتاب می گوید: «چرا والی را خبر دار نکردی؟» سید صبح آن شب نزد والی رفت و خوابش را بیان کرد. والی به علما و صلحای شام اعم از شیعه و سنی امر کرد که غسل کنند و لباس های پاکیزه در بر کنند. به دست هر کسی قفل

مرقد رقیه باز شد همان کس قبر را نبش و پیکر را بیرون بیاورد تا مرقد مطهر تعمیر شود.

علما و صلحای شیعه و سنی با کمال آداب غسل کردند و لباس های پاکیزه در بر کردند. قفل به دست هیچ کدام باز نشد اما به دست سید ابراهیم باز شد. سپس که به حرم مشرف شدند، هر کس که کلنگ به قبر می زد کارگر نمی شد تا آن که سید ابراهیم کلنگ را بر قبر زد. قبر کنده شد. وقتی که حرم را خلوت کردند و لحد را باز کردند دیدند که بدن آن مخدره با کفن صحیح و سالم است اما آب زیادی در داخل لحد جمع شده است.

سید ابراهیم پیکر آن طفل را از قبر بیرون آورد و سه شب و روز روی دست خود نگه داشت؛ تنها در موقع نمازش آن بدن مبارک را روی پارچه و چیزی نظیف قرار می داد و در آن سه شب و روز سید ابراهیم، ذکر خدا بر لب و اشک در چشمان داشت و سید نیاز به نان و آب و تجدید وضو در آن سه روز پیدا نکرد. در موقعی که می خواستند آن بدن پاک را دوباره دفن کنند، سید ابراهیم دعا کرد و از خدا پسر خواست، در همان سن پیری ذات لایزال هستی بخش پسری برای او مرحمت فرمود که نام او را سید مصطفی گذاشتند.

والی شام که از طرف سلطان عبدالحمید عثمانی بود، تفصیل آن ماجرا را برای او نوشت، لذا سلطان عبدالحمید عثمانی تولیت زینبیه، حرم حضرت رقیه، حرم ام کلثوم و سکینه را به سید ابراهیم واگذار

ص: ۱۲۰

کرد و بعد از سید ابراهیم، سید مصطفی، سپس پسرش سید عباس متولی این اماکن شریفه شدند.

آیت الله حاج میرزا هاشم خراسانی می گوید: شاید این قضیه در حدود سال ۱۲۸۰ ه ق واقع شده باشد. (۱)

۱۱/۳- داستانی عجیب تر

مؤید این داستان، داستان حیرت زای دیگری است که ثبت شده است. مرحوم آیت الله سید هادی خراسانی می نویسد:

روی پشت بام خوابیده بودیم که ناگهان مار، دست یکی از خویشان ما را گزید. هرچه مداوا کردیم مؤثر واقع نشد. آخر الامر جوانی به نام سید عبدالامیر نزد ما آمد و گفت: کجای دست او را مار گزیده است؟ چون محل مارگزیدگی را به او نشان دادیم، بلافاصله دستی به آن موضع گذاشت، درد کاملاً خوب شد، آن گاه گفت: من نه دعایی دارم و نه دوايي؛ تنها کرامتی است که از اجداد ما به ما رسیده است؛ هر سَمی که از زنبور یا عقرب و یا مار باشد اگر آب دهان یا انگشت به آن بگذاریم خوب می شود.

جهت و دلیلش این است که جدّ ما در شام موقعی که آب به قبر شریف حضرت رقیه علیها السلام افتاد، بدن حضرت رقیه علیها السلام را سه شب و

۱- - منتخب التواریخ میرزا هاشم خراسانی انتشارات علمیه اسلامیة : ۳۸۸.

ص: ۱۲۱

روز روی دست خود گرفت تا قبر شریف او را تعمیر کردند. و از آن جا این اثر در خود و اولادش نسلماً بعد نسل مانده است (۱).

۱۲/۳- باز اعجاب انگیز

شیخ محمد مهدی حائری در کتاب معالی السبطين جلد دوم صفحه ۱۷۱ داستان آب افتادن به قبر و لحد حضرت رقيه عليها السلام را به طور خلاصه آورده است و! این گونه بیان کرده اند:

[وقتی که می خواستند بدن آن طفل را از قبر بیرون کنند تا قبر را تعمیر کنند] «... هیچ کسی از هیبت او نتوانست وارد قبر شود تا آن که از اهل البیت سیدی که می گفت فرزند مرتضی است، وارد قبر شد و بدن را در پارچه ای پیچید و بیرون آورد، و او دختر کوچکی بود که به سن بلوغ نرسیده بود «وَكَاَنَّ مَتْنُهَا مَجْرُوحاً مِنْ كَثْرَةِ الضَّرْبِ» «و پشت آن دختر از اثر زدن، مجروح و داغدار بود... (۲)»

[از این بیان به دست می آید که بدن آن نازدانه کاملاً صحیح و سالم بوده است و عجیب آن که در بدن او زخم ها، جراحت ها و آبله ها آن قدر شدید و زیاد بوده که بعد از صدها سال هم به وضوح پیدا بوده است. «اللهم العن أعداء آل محمد و ظالمیهم و منکری فضائلهم»]

۱- - کرامات و معجزات خراسانی : ۹ .

۲- - معالی السبطين : ۲/۱۷۱ .

ص: ۱۲۲

۱۳/۳- حضرت رقيه عليها السلام و كرامات اعجاب انگيز**اشاره**

در طول تاريخ از فيوضات معنوی و كرامات حيرت آور حضرت رقيه، عليها السلام شيعيان بالخصوص و مسلمانان بالعموم و فراتر از آن حتی غير مسلمانان بهره ها گرفته اند؛ اما متأسفانه از آن همه كرامت های تاريخی و روح افزا جز اندکی ثبت و منتشر نشده است

در اين نوشتار توجه مبلغان و زائران را به ذکر برخی از كرامات آن طفل معصوم جلب می كنم.

حجت الإسلام والمسلمين شيخ محمود شریعت زاده خراسانی در نامه تاريخی دوم جمادی الثانيه ۱۴۱۸ ه ق دو كرامت از حضرت رقيه عليها السلام را نوشته اند که با اختصار بيان می شود:

الف - نجات زن و فرزند یک مرد يهودی

مداح اهل بيت (حاج نيكویی) یکی از خدام حرم رقيه عليها السلام که خود از برادران اهل تسنن بوده اند نقل می کند:

« در زمانی که اطراف حرم حضرت رقيه عليها السلام را توسعه می دادند و خانه ها را خریداری می کردند، مردی که يهودی یا نصرانی بود، حتی به دو برابر و نیم قيمت هم حاضر نشد خانه اش را بفروشد. صاحب خانه می گوید: بعد از مدتی که همسرم را جهت وضع حمل به بیمارستان بردم پزشک گفت: پسر و مادر هر دو در معرض خطر می باشند؛ من همسرم را در بیمارستان گذاشته خود آمدم به در حرم

ص: ۱۲۳

رقیه علیها السلام و به او متوسل شدم و گفتم: اگر نجات و شفای همسر و فرزندم را از خدا گرفتی خانه ام را به تو تقدیم می کنم.

پس از توسل، برگشتم به بیمارستان، دیدم همسر فرزندش را در بغل گرفته روی تخت نشسته و هر دو سالم اند.

همسر گفتم: کجا رفتی؟ گفتم: کاری داشتم. گفت: نه، رفتی به دختر امام حسین علیهما السلام متوسل شدی! گفتم: از کجا می دانی؟

زن گفتم: من، در حال زایمان که از شدت درد گاهی بیهوش می شدم، دیدم دختر بچه ای وارد اطاق بیمارستان شد و به من گفت: ناراحت نباش، ما سلامتی تو و فرزندت را از خدا خواستیم، فرزند شما هم پسر است. به شوهرت سلام برسان و بگو اسم او را حسین بگذارد! گفتم: شما کی هستید؟ گفت: من رقیه دختر امام حسین علیهما السلام (۱).

ب - شفا یافتن یک زن مسلمان

کرامت دوم این که از زبان حجت الاسلام حاج شیخ علی ربانی خلخالی نوشته اند: روزی در حرم حضرت رقیه علیها السلام مصیبت آن نازدانه را می خواندم که صدای غش کردن خانمی همراه با گریه شدید اطرافیان به گوش رسید. بعد از مجلس آن خانم را نزد من آوردند و او به من گفت: من دارای سه فرزند هستم و به بیماری قلبی مبتلا هستم. دکترها جوابم کرده اند به طوری که ناامید شدم.

۱- - گزیده ی ستاره درخشان شام ، فصل چهارم : ۹۵ .

ص: ۱۲۴

به شوهرم گفتم: مرا به حرم حضرت رقیه علیها السلام ببر. سومین روز است که در اینجا هستم. دیشب خواب دیدم دختر بچه ای برگ سبزی را برایم داد و گفت: این را بخور خوب خواهی شد. گفتم شما کی هستید؟ گفت: من رقیه دختر امام حسین علیهما السلام هستم، از خواب بیدار شدم. به حرم آمدم که شما روضه می خواندید، همان دختر را در بیداری دیدم که همان برگ سبز را به من داد که اطرافیان همه دیدند. من تحمل نتوانستم بی اختیار بی هوش شدم و الآن حالم بحمدالله خیلی خوب است. (۱)

ج - گاهواره کوچک

کرامت سوم که در این جا قابل ذکر است داستان حاج صادق متقیان مشهدی است که در سال (۱۴۱۷ ه ق) اتفاق افتاده است و خلاصه اش این است که دختر ایشان تا شش سال بعد از ازدواج از نعمت فرزند بی بهره مانده بود. وقتی که آقای متقیان می خواهد به سوریه برود، همسرش گاهواره کوچکی را به آقای متقیان می دهد که آن را به ضریح حضرت رقیه علیها السلام ببندد و توسل کند تا دخترشان بچه دار شود. آقای متقیان می گوید آن گاهواره را به ضریح رقیه علیها السلام بستم. وقتی که به ایران آمدم، همسرم دخترش را به آزمایشگاه برد معلوم شد که توسل به حضرت رقیه علیها السلام حاجت مان را داده و جواب

۱- - گزیده ی ستاره درخشان شام ، فصل چهارم : / ۹۷ .

ص: ۱۲۵

مثبت بود. [گاهواره خصوصیتی ندارد منظور توسل است. در دین اسلام خرافات وجود ندارد. کسانی که اسباب بازی در حرم رقیه می برند، یا در زیارت ها پارچه و نخ می بندند، یا شمع روشن می کنند و...؛ آنان جدّا یا جاهل اند و یا خرافاتی... و باید با جهل و خرافات مبارزه کرد.]

و نیز صدها مورد که این جزوه گنجایش آن ها را ندارد. همانند:

«شفا یافتن حجت الاسلام حاج میرزا علی محدث زاده فرزند محدث بزرگ شیخ عباس قمی رحمه الله با توسل در تعقیب نماز ظهر و ذکر مصیبت حضرت رقیه علیها السلام در عالم خواب توسط حجت الاسلام آقا مصطفی طباطبایی قمی... (۱)»

و «مثل حاجت گرفتن و نجات یافتن زن فرانسوی با توسل به حضرت رقیه علیها السلام و نذر کردن دو قالیچه خوب و قیمتی (۲) .»

و «مثل شفا یافتن دختر فلج مسیحی لبنانی با توسل مادرش به حضرت رقیه علیها السلام (۳)» به نقل از سید عسکر حیدری. درود بر رقیه علیها السلام .

بر لوحه زرین دل آرا صلوات

بر گنبد و گلدسته والا صلوات

بر گنج که در گوشه ویرانه نهان شد

یعنی به رقیه علیها السلام گل طاها صلوات

۱- - گزیده ی ستاره درخشان شام ، فصل چهارم : ۷۵ .

۲- - کتاب توسلات یا راه امید داران ص ۱۶۱ .

۳- - گزیده ی ستاره ی درخشان : ۸۴

ص: ۱۲۶

زیارت نامه حضرت رقیه علیها السلام در صفحه ی ۲۷۴ کتابِ حاضر موجود می باشد.

دو نکته قابل یادآوری

۱- شایسته است که زائران در حرم حضرت رقیه علیها السلام به امام حسین علیه السلام نیز سلام و عرض ارادت کنند زیرا طبق برخی گفته ها، سر آن حضرت در همان ناحیه (ولو) موقتا دفن شده است.

۲- در نزدیکی مقام حضرت رقیه علیها السلام به فاصله پانصد متری سوق العماره، مسجد الاقصاب (= مسجد القصب) قرار دارد که در این مکان سرهای حجر بن عودی و یارانش دفن شده اند. نام های هفت تن از شهدای «مرج عذراء» در کتیبه بالای آن اتاق موجود است. شایسته است که زائران باورمند از فیض والای زیارت آنان بهره مند شوند. (زیارت نامه شهدا در صفحه ی ۲۸۲ کتاب حاضر.)

ص: ۱۲۷

فصل چهارم - زیارتگاه های باب الصغیر

اشاره

ص: ۱۲۸

فصل چهارم - زیارتگاه های باب الصغیر

در فصل اول درباره سوریه و در فصل دوم درباره شخصیت عقیده بنی هاشم علیهم السلام، حضرت زینب علیها السلام و حرم مطهرش مطالبی به طور فشرده بیان شد و در فصل سوم درباره حضرت رقیه علیها السلام و حرم نور افشان او به طور خلاصه سخن گفته شد.

در این فصل درباره حرم هایی از ذریه پیامبر و علی علیهما السلام و مراقد مقدس دیگر، در باب الصغیر دمشق خواهیم پرداخت.

قبرستان باب الصغیر

اشاره

در دوران های بسیار دور در اطراف شهر های مهم دیوار و حصارهایی جهت حفاظت از دشمنان می کشیدند. برای شهر دمشق به خاطر حساسیت آن دو دیوار درست کرده و در وسط هر دو دیوار خندق کنده بودند و این شهر در اطراف خود ده در ورودی و خروجی داشت که یکی از آن درها معروف بود به باب الصغیر؛ زیرا از سایر درها کوچک تر بود و فاصله باب الصغیر با باب الفردیس ۷۵۰ متر بود.

ص: ۱۲۹

در باب الصِّغیر، مقبره مهم شهر دمشق قرار دارد و در آن مقبره خوشه‌هایی از خورشید نبوت و امامت به خاک افتاده اند [امام زادگان و...]. که تابش نورشان از خاک تا به افلاک بلکه روان‌های شیفتگان دودمان خاندان وحی را روشن و تابناک ساخته است و نیز در این قبرستان شخصیت‌های مهم دینی، علمی و تاریخی به خاک سپرده شده‌اند.

بدون تردید از همه مهم‌تر مدفن سرهای مقدس و مبارک شهدا و برخی از دودمان خاندان رسالت و شخصیت‌های مهم و قابل قدر از اصحاب اخلاص مند رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم است که در این مقبره قرار دارند. به توفیق خداوند به طور گذرا به معرفی آن‌ها پراخته خواهد شد. اما نخست باید توجه کرد که ماجرای مدفن سرهای شهدای کربلا چگونه است؟ برای روشن شدن مطلب شایسته است که پیش از بیان مدفن سرهای شهدا درباره تعداد شهدای کربلا و نحوه انتقال سرهای آنان به شهر شام مطالبی به طور فشرده ارائه شود.

الف - تعداد شهدای کربلا

یکی از مسائل مهم و قابل توجه از دیدگاه تاریخ، عدد شهدای سرافراز کربلاست. در این باره تاریخ‌نگاران شیعه و سنی نظریات گوناگونی را بیان داشته‌اند که از ۷۲ تن تا ۱۹۰ و تا ۳۱۳ تن که در کربلا به شهادت رسیده‌اند ثبت تاریخ شده‌اند. در کتاب همگام با

ص: ۱۳۰

فرشتگان که درباره زیارت های سرزمین عراق نوشته ام به این موضوع بیشتر پرداخته ام.

ب- سرهای شهدا در سفر کوفه و شام

تاریخ نگاران تعداد سرهای شهدا را که از کربلا به کوفه و از کوفه به شام منتقل کرده بودند، ۷۸ یا ۷۹ یا ۷۲ سر ذکر کرده اند که بعداً بیان خواهیم کرد. (۱)

ج- جدا کردن سرهای شهدای کربلا

پس از حادثه جگرگداز کربلا- و به شهادت رساندن فرزند پیامبر صل الله علیه و آله و سلم (حضرت امام حسین علیه السلام و یارانش) عمر بن سعد ملعون فرمان داد که سرهای شهدا را از بدن جدا کنند. جلادان وحشی لشکر یزید سرهای شهدا را قطع کردند، آنگاه به شکل قبایلی سرهای شهدا را به در بین اقوام تقسیم کردند.

د- تقسیم کردن سرهای مبارک شهدا علیهم السلام

عمر بن سعد با مشورت سایر سردمداران جانی سرهای مطهر شهدا را با روش خاص قبایلی به شرح زیر در بین طوایف مختلف سهمیه بندی کرد تا هر طایفه ای با بردن آنان جوایزی را دریافت کنند:

۱- - لهوف ابن طاووس ، ترجمه عقیقی بخشایشی : ۱۷۲ .

ص: ۱۳۱

۱- طایفه بنی اسد تعداد «۱۶» سر مبارک.

۲- قبیله کنده به ریاست محمد بن اشعث کندی «۱۳» سر.

۳- قبیله هوازن به ریاست شمر بن ذی الجوشن «۱۲» سر.

۴- طایفه و قوم بنی تمیم تعداد «۱۷» سر.

۵- قبیله مذحج تعداد «۷» سر مبارک.

۶- سایر سرهای مطهر شهدا را که «۱۳» سر بودند سایر مردم حمل کردند.

در روایت آمده است که مجموع سرهای شهدا جز سر مبارک سیدالشهدا امام حسین علیه السلام تعداد «۷۸» سر بوده اند. (۱)

[با سر امام حسین ۷۹ سر رقم خورده است] البته برخی از نویسندگان ۷۲ سر نوشته اند.

ه- آیا سر «هر بن یزید ریاحی» را از بدن جدا کردند؟

از مهمترین شهدای نامدار و سرشناسی که سرش را از بدنش جدا نکردند [سر او را نتوانستند از بدن جدا کنند] حرّ بن یزید ریاحی بود و افزون بر آن که، بدن حر پامال اسبان نشد، پیکرش را هم نتوانستند برهنه کنند؛ زیرا در این باره طایفه حربن یزید ریاحی (بنی تمیم) وارد عمل شدند و پیکر حر را از معرکه بیرون بردند و در فاصله نه کیلو متری غرب شهر کربلا دفن کردند از این جا فلسفه دستمال بستن امام

۱- - لهوف ، ترجمه ی عقیقی بخشایشی : ۱۷۲ و عمدہ القاری فی شرح البخاری : ۷/۶۵۶ .

ص: ۱۳۲

حسین علیه السلام به سر حر روشن می شود که تا قیامت آن مدال افتخار را با خود خواهد داشت. (۱)

در سال ۹۱۴ ه ق شاه اسماعیل صفوی بغداد را فتح کرد و در همان سال به کربلا مشرف شد او درباره مطمئن نبود دستور داد تا قبر حر را بشکافند دید پیکر حر تر و تازه است و دستمالی بر پیشانی او بسته است، شاه درباره آن دستمال پرسید به او گفتند این دستمال را امام حسین علیه السلام با دست مبارک خود بر زخم سر حر بسته است. به دستور شاه دستمال را باز کردند خون تازه از پیشانی حر جاری شد، هر چه سعی کردند با دستمال دیگری جلو خون را بگیرند ممکن نشد؛ شاه اسماعیل دستور داد تا همان دستمال را مجدداً بستند و خون بند آمد، سپس شاه اسماعیل برای مرقد، گنبد و حرم ساخت و نیز خادم و موقوفاتی برای آن تعیین کرد.

قابل یادآوری است که شاه اسماعیل اولین کسی بود که به ساختن مرقد حر اقدام کرد و سپس آن مرقد بارها بازسازی شده است.

و - وارد کردن سرهای شهدا به کوفه

درباره وارد کردن سرهای مقدس شهدای کربلا به کوفه مطالب فراوانی وجود دارد که به برخی اشاره می شود:

۱- الکبریت الاحمر و مقتل سید عبدالرزاق موسوی مفرم، ترجمه: عقیقی بخشایشی: ۲۹۰.

ص: ۱۳۳

۱- اولین سری را که ابن سعد در روز عاشورا به کوفه فرستاد سر مبارک فرزند پیامبر صل الله علیه و آله و سلم امام حسین علیه السلام بود که توسط خولی بن یزید و حمید بن مسلم فرستاد. (۱)

۲- چون خولی در روز عاشورا به ابن زیاد نتوانست برسد، شب یازدهم سر امام حسین علیه السلام را در منزل خود برد و در مطبخ خود و بنا به برخی از روایات در داخل تنور مطبخ خود جا داد. در تاریخ است که هر دو زن خولی به نام های «عیوف» و «نوار» با خولی ستیزه کردند و به عزاداری پرداختند و آنان با چشم شان می دیدند که نور تا آسمان از آن سر مبارک بالا می رود و مرغان سفیدی در اطراف آن پرواز می کنند. «عیوف» زن خولی به خاطر مصیبت حسین علیه السلام تا آخر عمرش آرایش نکرد اما «نوار» زن دیگر خولی از همان شب از شوهرش جدا شد. (۲)

۳- ابن سعد سایر سرهای شهدا را در روز یازدهم محرم توسط طوایف مختلف نزد ابن زیاد فرستاد و...

۴- ابن زیاد ملعون سرهای شهدا را واپس به بیرون شهر کوفه فرستاد تا بر فراز نیزه ها کرده دوباره همراه اسرای خاندان پیامبر صل الله علیه و آله و سلم وارد شهر کوفه کنند.

۱- - منتهی الامال : ۱/۷۳۸ ، مقتل مقرر : ۲۹۰ به نقل از ارشاد

۲- - البدایه لابن کثیر : ۸/۱۹۰ ، مقتل مقرر . ۲۹۱ و روضه الشهداء کاشفی .

ص: ۱۳۴

۵- در موقعی که ابن زیاد ناهار زهرِ مار می کرد، سر مبارک امام حسین علیه السلام و سرهای سایر شهدا را همراهی اسرای پیامبر صل الله علیه و آله و سلم وارد مجلس او کردند و سخت سوزناک بود که امام سجاد علیه السلام گاهی از آن درد و مصایب طاقت فرسای دیگر می نالید .

۶- بعد از ختم مجلس، ابن زیاد دستور داد تا سر فرزند زهرا علیهما السلام را در تمام کوچه های کوفه بگردانند و... (۱)

ز- اهل بیت علیهم السلام در کوفه

اهل بیت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم با سرهای مبارک شهدا در اوج جشن و سرور و پایکوبی طاغوتیان وارد شهر کوفه شدند، اما عقیده بنی هاشم، عمه سادات حضرت زینب علیها السلام با سخنان متین و خطابه آتشین خویش انقلاب نوینی را پایه گذاری کرد؛ همان هایی که چند لحظه جلوتر شادمانی و جشن داشتند به سکوت مرگبار فرو رفته بودند یا حتی با چشم گریان ناله سر می دادند. تنها چیزی که حضرت زینب علیها السلام را به سکوت واداشت دیدن سر پر خون امام حسین علیه السلام برفراز نیزه بود و نیز در مجلس جشن ابن زیاد، سخنان زینب علیها السلام و سخنان امام سجاد علیه السلام انقلابی را بر پا کرد و یزید و ابن زیاد و بیدادگران را رسوا گردانید. سپس ابن زیاد دستور داد تمام اسیران خاندان رسالت را

۱- - لهوف سید بن طاووس ، ترجمه ی عقیقی بخشایشی : ۱۹۵ .

ص: ۱۳۵

زندانی کنند(۱) تا بیشتر از این با خطابه های آنان دودمان بنی امیه و زاده مرجانه رسوا نشوند. آنگاه ابن زیاد نامه ای برای یزید نوشت و هدایت خواست و نامه ای هم به مدینه فرستاد تا والی مدینه را بشارت دهد. در جواب نامه ابن زیاد، یزید دستور داد که سرهای حسین علیه السلام و یارانش را با اهل بیت علیهم السلام به شام روانه کند لذا مطابق دستور و فرمان یزید، عبیدالله بن زیاد دستور داد که زحر بن قیس، ابا برده بن عوف و طارق بن ظبیان به اتفاق گروهی سرهای شهدا را به سوی شام ببرند. نتیجه این که همه سرها به شام فرستاده شدند.(۲)

ح- ورود سرهای شهدا و اسرا به شام

چون گشت سیه چادر زینب علیها السلام به ره شام

زان روست که اندر سر اسلام حجاب است(۳)

راه طولانی و غمبار شهر کوفه تا شام با هزاران رنج پیموده شد. روز اول ماه صفر کاروان اسیران به شام رسید. یزید دستور داد که سه روز اسرا را در دروازه شام نگه دارند تا شهر را تزئین کنند و زمینه جشن را فراهم سازند. تنها حدود نیم میلیون نفر مرد و زن مطرب و

۱- - مقتل مقرّم : ۳۵۵ .

۲- - تاریخ طبری : ۷/۳۷۹ و ابن اثیر : ۴/۳۴ و...

۳- - از سروده های علامه شهید سید اسماعیل بلخی

ص: ۱۳۶

رقاص و رقاصه به استقبال اهل بیت علیهم السلام آمدند و مشغول نواختن و... بودند. (۱)

آنگاه سرهای مبارک شهدا را با اسیران در میان هلله زنان و مردان تماشاچی و با ضربات شلاق و غلاف شمشیر از دروازه ساعات درهنگام طلوع آفتاب، در حالی که سر مبارک حضرت ابوالفضل علیه السلام جلوتر از همه و سر مقدس امام حسین علیه السلام در آخر سرها قرار داشت، وارد شهر شام و سپس وارد مجلس یزید کردند. (۲)

ط - سرهای شهدا در شام

پس از وارد کردن سرهای شهدا به مجلس یزید و مصائب جگرگداز و شرارت های وحشیانه یزید علیه اسیران اهل بیت پیامبر صل الله علیه و آله و سلم و سر مبارک امام حسین علیه السلام، یزید ملعون فرمان داد که سرهای شهدا را به مدت سه روز بر دروازه های شهر، مسجد اموی و جاهای حساس شهر بیاویزند، تا پیروزی شان را به تصویر بکشند و به مصائب و سوز و گداز اهل بیت علیهم السلام بیافزایند. (۳)

پس از این تحولات جگرگداز این سؤال مطرح می شود که با سرهای شهدا چه کردند و در کجا دفن شان کردند؟

- ۱- - مقتل العوالم : ۱۴۵ ، منتهی الامال به نقل از کامل بهایی و...
- ۲- - بحار : ۴۵/۱۲۸ - ۱۲۴ ، حیات الامام الحسین : ۳/۳۶۸ و...
- ۳- - نفس المهموم : ۲۴۷ ، مقتل مقرر عقیقی بخشایشی : ۳۷۳ .

ص: ۱۳۷

با بررسی کوتاه پاسخ این سؤال تا حدودی به دست خواهد آمد.

ی- مدفن مطهر سرهای شهدای کربلا

بر جلوه‌ی تابنده‌ی اختر صلوات

بر چشمه‌ی جوشنده‌ی کوثر صلوات

بر رأس حسین و سر عباس علی

هم بر سر خون خفته‌ی اکبر صلوات

درباره محلّ دفن سرهای مقدس شهدای کربلا از دیدگاه تاریخی نظریات مختلفی جلب توجه می‌کند که به طور گذرا به بیان آن خواهیم پرداخت:

۱- پس از تحولات حیرت‌انگیز استقرار اسرا در شهر شام که جوّ سیاسی و اجتماعی به نفع اهل بیت علیهم السلام و علیه یزید به سرعت تغییر می‌کرد، امام زین العابدین علیه السلام در مذاکره با یزید موفق شد تا سرهای مبارک شهدا را از یزید بازستاند و به کربلا منتقل و به پیکرهای پاک آنان ملحق نماید. (۱)

۲- نظر دوم این است که امام سجاد علیه السلام ممکن است سایر سرها را به کربلا منتقل کرده باشد، اما سه سر مبارک در شام مانده بوده و در قبرستان باب الصغیر دفن شده اند که عبارتند از: سرهای مقدّس

۱- - دائرة المعارف الاسلامیه الشیعیه جزء دوم / ۳۲ - اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : ۹۸ .

ص: ۱۳۸

عباس بن علی (ابوالفضل علیه السلام) علی اکبر بن حسین علیه السلام و حبیب بن مظاهر رحمه الله .

چنانچه سید محسن امین در سال ۱۳۲۱ ه ق کتیه ای بر بالای در ورودی این مقام دیده است که این گونه بر آن نوشته بوده است :

«هذا رأس عباس و علی بن الحسین علیهما السلام و حبیب بن مظاهر رحمه الله»

بعدها که ضریحی بر روی آن گذاشته شد، نام شانزده تن از شهدا ذکر گردید. (۱)

۳- احتمال سوم و یا نظر سوم این است که تعداد شانزده سر مقدس شهدا در این محل دفن شده باشند که نام های مبارک شان بر سقف گنبد آن حرم به این ترتیب ثبت شده اند:

۱- عباس   ۲- علی اکبر   ۳- حبیب بن مظاهر

۴- قاسم بن الحسن   ۵- عبدالله بن علی   ۶- عمر بن علی

۷- حرّ ریاحی   ۸- محمد بن علی   ۹- عبدالله بن عون

۱۰- علی بن ابی بکر   ۱۱- عثمان بن علی   ۱۲- جعفر بن علی

۱۳- جعفر بن عقیل   ۱۴- محمد بن مسلم   ۱۵- عبدالله بن عقیل

۱۶- حسین بن عبدالله. (۲)

[درباره حربن یزید ریاحی قبلاً سخن گفته شد که سر حر را از بدنش جدا نکرده بودند.]

۱- - اعیان الشیعه : ۱/۶۲۷ و دائره المعارف الاسلامیه الشیعه : ۱/۳۲ .

۲- - تحقیقات میدانی و اماکن زیارتی - سیاحتی سوریه : ۹۸ .

ص: ۱۳۹

۴- احتمال دیگر این است که برخی از سرهای شهدای مهم را امام سجاد علیه السلام به کربلا منتقل کرده باشد و تعداد زیادی از سرهای مبارک سایر شهدا، در قبرستان باب الصغیر دفن شده باشند. البته تعداد آنان ثبت نشده است.

۵- احتمال پنجم و علی القاعده این است که همه سرهای مبارک شهدا در شام مخفیانه به خاک سپرده شده اند و سردمداران یزیدی نخواستند مردم، از محل و اسرار آن آگاه شوند تا آن که به مرور زمان مرقد سرهای شهدا در باب الصغیر مطرح و یکی از زیارتگاه های مؤمنان شد.

و اما این که سر امام حسین علیه السلام در کربلا به بدن حضرت ملحق شده باشد و یا در نجف اشرف در حرم مطهر امیرالمؤمنین علیه السلام دفن شده باشد و یا ... تحقیق آن را در کتاب همگام با فرشتگان اثر مؤلف مطالعه خواهید فرمود. «إن شاء الله» و در مقام رأس الحسین نیز به آن موضوع پرداخته شده است.

[خلاصه آن که این پنج احتمال یا نظریه از تاریخ برداشت می شود. و الله العالم بحقایق الامور]

با توجه به برداشت های تاریخی و تحقیقات میدانی روشن می شود که در قبرستان باب الصغیر مرقد های مقدسی وجود دارد که به ترتیب به معرفی آن ها پرداخته می شود:

ص: ۱۴۰

۱/۴- مرقد مطهر سرهای شهدا

در بیرون قبرستان باب الصغیر در فاصله پنجاه متری دروازه اصلی آن در داخل محوطه، حرم کوچکی به نام سرهای مبارک شهدا ست. در داخل آن حجره در قرن چهارم ضریح جالبی را از نقره «جوهر صقلی» فرمانده سپاه فاطمی مصر ساخته بود و اخیراً ضریح نقره ای دیگری بر آن ساخته اند و بر سقف آن حرم، نام های شانزده تن از شهدای کربلا به چشم می خورد. (۱) [شاید همان جا، یا آن جا و چند جای دیگر مدفن همه سرهای مبارک شهدا باشد]

[در نتیجه این که آن حجره یکی از جایگاه هایی است که به یاد برخی از شهدای کربلا زیارت می شود و الله العالم] (زیارت نامه در صفحه ی ۲۸۱ کتاب حاضر).

۲/۴- مرقد حضرت سکینه دختر امام حسین علیهما السلام

در داخل قبرستان باب الصغیر در دروازه اصلی آن، مرقد حضرت سکینه دختر امام حسین علیه السلام است که نام اصلی او آمنه است و مادرش رباب بنت امرء القیس می باشد. (۲)

۱- تحقیقات میدانی و همان .

۲- الفصول المهمه فی معرفه احوال الائمة : ۱۸۵ و بحار : ۱۵/۳۲۹ ودائرة المعارف ... امین : ۲/۲۵ .

ص: ۱۴۱

سکینه با عبدالله بن الحسن یا حسن بن الحسن ازدواج کرده بود، اما همسرش پیش از زناشویی با او به شهادت رسید. (۱)

سکینه (آمنه) با اسیران به کوفه و شام آمد و با ایراد خطابه‌ها، بنیان ستم یزیدیان را متزلزل کرد و... .

او در سال ۱۱۷ ه ق در سن هفتاد سالگی رحلت کرد. (۲)

مرحوم سید محسن امین بر این باور است که سکینه در بقیع دفن شده است اما سایر منابع به آن اشاره نکرده‌اند. (۳)

حرم حضرت سکینه علیها السلام دارای گنبد و مناره بزرگی است و دو گنبد دیگر در اطراف آن وجود دارد.

از تاریخ دقیق ساخت و تأسیس حرم سکینه علیها السلام مدرکی به دست نیامد اما سنگ قبری از قرن پنجم هجری، مزین با آیاتی از قرآن به خط کوفی موجود است و بر اساس تابلوی موجود به در ورودی روشن می‌شود که مرقد حضرت سکینه علیها السلام در سال ۱۳۳۰ ه ق مرمت و بازسازی شده است.

در داخل حرم، دو ضریح وجود دارد که ضریح چوبی سمت راست متعلق به حضرت سکینه و ضریح سمت چپ، به حضرت ام کلثوم صغری بنت علی علیها السلام تعلق دارد و در زیر زمینی آن نیز دو

۱- مختصر تاریخ دمشق : ۲/۳۵۹ .

۲- وفیات الاعیان ... : ۱/۲۹۷ و اعیان الشیعه : ۷/۲۷۴ .

۳- وفیات الاعیان ... : ۱/۲۹۷ و اعیان الشیعه : ۷/۲۷۴ ....

ص: ۱۴۲

ضریح و دو تابوت در دو اتاق کوچک منسوب به آن دو بزرگوار می باشند. (۱) زیرت نامه در صفحه ۲۸۰ کتاب حاضر.

۳/۴- مرقد امّ کلثوم صغری دختر امام علی علیه السلام

قبلاً یادآوری شد که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام چهار دختر با لقب ام کلثوم داشت .

۱- زینب کبری (امّ کلثوم) علیها السلام از حضرت زهرا.

۲- رقیه (ام کلثوم کبری) از فاطمه زهرا علیها السلام

۳- نفیسه (ام کلثوم صغری) همسر عبدالله اکبر بن عقیل

۴- زینب صغری (ام کلثوم) همسر محمد بن عقیل، (۲).

این حرم و مرقد متعلق به نفیسه (ام کلثوم صغری) همسر عبدالله اکبر بن عقیل است که در حادثه جانسوز کربلا حضور داشت و پشتوانه قوی خواهرش زینب علیها السلام بود. و در هنگام اسارت در کوفه و شام با خطبه های آتشین بنیان ستم را متزلزل نمود. (۳)
(زیارت نامه در صفحه ی ۲۷۹ کتاب حاضر).

۱- همان : ۹۳ و تحقیقات میدانی : ۱/۲۹۷ .

۲- نسب قریش : ۴۴ .

۳- اسد الغابه : ۵/۴۶۹ و بحار : ۱۵/۱۱۲ .

ص: ۱۴۳

۴/۴- مرقد عبدالله بن امام سجاد علیهما السلام**اشاره**

در بیرون قبرستان پس از در اصلی، کنار دیوار شرقی باب الصغیر مرقد مطهر عبدالله بن الحسین علیه السلام (معروف به علی بن عبدالله باهر) قرار دارد. این حرم نیز در سال (۱۳۳۰ ه ق) بازسازی شده است. پیش از بیان مدفن فاطمه صغری نگاهی به زندگانی او بجا خواهد بود.

الف - زندگانی فاطمه صغری دختر امام حسین علیهما السلام

حضرت فاطمه صغری دختر امام حسین علیهما السلام از «ام اسحاق بنت طلحه بن عبیدالله بن تیمی» بوده است. (۱)
 فاطمه صغری در سال سی ام هجری متولد شد و در حادثه کربلا سی ساله بود. (۲) برخی از تاریخ نویسان او را فرزند ارشد امام حسین علیه السلام دانسته اند. (۳)

ب - جایگاه فاطمه صغری علیها السلام از نظر دینی و علمی

فاطمه صغری دختر امام حسین علیهما السلام بدون تردید یکی از زنان برجسته زمانش بود؛ او از نظر علمای علم رجال نیز دارای مقام ویژه ای است؛ زیرا آن حضرت از امام حسین و امام سجاد علیهما السلام روایات فراوانی

۱- همان: ۳۳۱/ ۴۵، دائره المعارف الاسلامیه الشیعیه ج ۱ / ۲۵ و نسب قریش: ۵۹.

۲- تهذیب التهذیب: ۱۲/۴۴۲ و الکامل فی التاریخ: ۴/۳۵

۳- اماکن زیارتی سیاحتی سوریه: ۹۵.

ص: ۱۴۴

نقل کرده است و نیز واسطه روایاتی از اسماء بنت عمیس، ابن عباس و عمه اش زینب علیها السلام بود.

ام جعفر، زهیر بن معاویه و ابوالمقدام و... از او احادیثی را روایت کرده اند؛ حدیث نگاران اهل سنت همانند ابن ماجه، ترمذی، ابوداود، نسائی، ابن حجر و... از آن بی بی روایات و احادیث فراوانی را نقل کرده اند. (۱)

فاطمه صغری علیها السلام مهمترین دستیار حضرت زینب علیها السلام در کاروان اسیران کربلا بود، افزون بر رسیدگی به احوال اسیران، تاریخ های معتبر، سخنان و خطبه های کوبنده ای از آن بانو ثبت کرده اند. (۲) او در شهر کوفه، در مجلس ابن زیاد و مجلس یزید بن معاویه خطبه های کوبنده و آتشین ایراد فرمود. (۳)

خلاصه آن که حضرت فاطمه صغری علیها السلام از نظر تقوا، معنویت، عبادت، دانش، اخلاق، شهامت و رشادت، دارای جایگاه والا- و ارزنده ای بود. پدر بزرگوارش امام حسین علیه السلام در هنگامی که حسن مثنی برای خواستگاری یکی از دخترانش در محضر عمویش آمده بود، فاطمه صغری را چنین توصیف فرمود: « من فاطمه را برای تو انتخاب می کنم که در ظاهر به مادرم فاطمه علیها السلام، دختر

۱- اماکن زیارتی سیاحتی سوریه : ۹۵ .

۲- الاحتجاج - طبرسی : ۲/۳۰۲ ، البحار : ۱۵/۳۳۱ .

۳- بحار : ۱۵/۳۳۱ ، مقتل الحسین بن علی : ۶۹ ، احتجاج طبرسی ۲/۳۰۲ .

ص: ۱۴۵

رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم شباهت فراوان دارد در عبادت، شب ها را به نماز و روزها را به روزه سپری می کند و در شکل و شمایل مشابه حورالعین است. (۱)»

ج - فاطمه صغری علیها السلام در مدینه

پس از حادثه جانسوز عاشورا، فاطمه صغری در مدینه منوره اقامت گزید و در خانه حضرت زهرا علیها السلام زندگی می کرد و به محراب تاریخی آن حضرت به عبادت و راز و نیاز می پرداخت. وقتی که عمر بن عبدالعزیز به فرمان ولید بن عبدالملک خانه های پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و خانه ی حضرت زهرا علیها السلام را به نام توسعه مسجد النبی تخریب کرد؛ او در خارج مسجد، خانه ای ساخت و چاهی حفر کرد که برکت فراوانی داشت. مردم مدینه این چاه را چاه زمزم می گفتند و از آن تبرک می جستند. (۲)

[در کتاب زمزم نور تألیف این جانب نقشه ی تخریب خانه های پیامبر صل الله علیه و آله و سلم و علی علیه السلام از سوی ولید مستدلّ بیان شده است. خوانندگان را به مطالعه آن کتاب تشویق می کنم]

۱- - مقتل مقرر: ۴۰۵، به نقل از اسعاف الراغبین: ۲۰۲.

۲- - وفاء الوفا باخبار دار المصطفی: ۳/۹۰۹.

ص: ۱۴۶

۵/۴- حرم منسوب به فاطمه صغری علیها السلام**اشاره**

در داخل قبرستان باب الصغیر پشت حرم سکینه و ام کلثوم گنبد سبزی است که در داخل حجره ی آن قبری با تابوت چوبی قرار دارد که معروف شده است به قبر فاطمه صغری بنت الحسین علیه السلام اما در حجره ی زیر زمینی کتیبه ای است بر سنگ قبر که آیه الکرسی با خط کوفی بر آن نوشته شده و در پایین آن این جمله جلب توجه می کند: «هذا قبر فاطمه بنت أحمد بن الحسين الشهيد»

و تاریخ (۴۳۹ هجری) بر آن کتیبه نقش بسته است. (۱)

این کتیبه بر خلاف آن چیزی است که فعلاً مشهور شده است البته امام حسین علیه السلام فرزند ی به نام احمد نداشت و به نام محمد در تاریخ آمده است، ممکن است که در نوشتن مسامحه شده باشد و یا آن که احمد یکی از نوادگان امام حسین علیه السلام باشد که واسطه ها ساقط شده باشد و آن مرقد از یکی از نوادگان آن حضرت باشد. (۲)

مدفن فاطمه صغری علیها السلام در کجاست ؟

از منابع مهم تاریخی به دست می آید که فاطمه صغری علیها السلام در مدینه منوره در سال سی ام هجری قدم به عالم گذاشت و در سال

۱- - تحقیقات میدانی و کتاب اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : / ۹۶

۲- - تحقیقات میدانی و کتاب اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : / ۹۶

ص: ۱۴۷

۱۱۰ هجری یا در سال ۱۱۷ هجری در مدینه منوره در خانه خود در سن ۸۰ سالگی یا ۸۷ سالگی وفات یافت و در بقیع دفن شد. برخی نوشته اند که فاطمه صغری و حضرت سکینه دختران امام حسین علیهم السلام در یک سال (۱۱۷ ه) در مدینه به رحمت حق پیوستند و هر دو در بقیع دفن شدند. (۱)

[درباره خواندن نماز میت برای سکینه علیها السلام داستان شگفت انگیزی وجود دارد.]

گفتنی است که شوهر فاطمه صغری، حسن مثنیٰ علیهما السلام در سن ۳۵ سالگی وفات کرد و در بقیع دفن شد و فاطمه صغری یک سال بالای قبر او سوگواری کرد. (۲)

نکته دیگر این که از فاطمه صغری همسر حسن مثنیٰ پنج فرزند (۳ پسر و ۲ دختر) به دنیا آمدند. (۳)

۶/۴- مرقد عبدالله بن امام صادق علیهما السلام

مرقد حضرت عبدالله بن امام جعفر صادق علیهما السلام در قبرستان باب الصّیغیر بالاتر از مقام فاطمه صغری در سمت چپ آن در داخل حجره

۱- همان و منتهی الامال: ۱/۸۵۴.

۲- همان و منتهی الامال: ۱/ ۴۵۴ و ۴۵۵،

۳- همان و منتهی الامال: ۱/ ۴۶۸.

ص: ۱۴۸

کوچکی با گنبد سبز رنگ قرار دارد. بر روی قبر تابوتی از چوب در محفظه ای فلزی دیده می شود. (۱)

۷/۴- قبر منسوب به عبدالله ابن جعفر طیار علیهما السلام

اشاره

در کنار قبر بلال حبشی قبری منسوب به عبدالله بن جعفر، همسر حضرت زینب علیهما السلام قرار دارد که بدون تردید صحت ندارد و منابع تاریخی آن را تأیید نمی کند.

عبدالله بن جعفر بن ابی طالب علیهم السلام اولین نوزادی بود که در حبشه از اسماء بنت عمیس به دنیا آمد و پدرش جعفر طیار بزرگ مهاجرین در حبشه بود.

عبدالله بن جعفر شوهر حضرت زینب علیهم السلام، شخصیت عابد، خوش اخلاق، بخشنده، شجاع و فداکار بود؛ او خدمات شایانی در محضر امیرالمؤمنین علیه السلام و حسنین علیهما السلام انجام داد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم او را از لحاظ شکل ظاهری و اخلاق پسندیده شبیه خود معرفی فرموده است. (۲)

۱- تحقیقات میدانی.

۲- تاریخ طبری ۲۲۰، اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۰۱.

ص: ۱۴۹

مدفن عبدالله بن جعفر طیار علیهما السلام در کجاست؟

از نظر تاریخ نگاران اسلامی مدفن مطهر حضرت عبدالله بن جعفر در مدینه منوره در بقیع است. او در سال ۸۰ هجری (سال جحاف، سالی که در مکه سیل آمد و حجاج را غرق کرد) در سن ۹۰ سالگی در مکه رحلت کرد و پیکرش را به مدینه منتقل و در بقیع در کنار مدفن عقیل بن ابی طالب علیهما السلام دفن کردند که فعلاً یکی از زیارتگاه های معروف بقیع است. (۱)

۸ و ۹ و ۱۰ - مرقد های حمیده، اسماء و میمونه علیهما السلام

۸ و ۹ و ۱۰ - مرقد های :

۱- حمیده دختر مسلم بن عقیل علیهما السلام.

۲- اسماء بنت عمیس علیها السلام .

۳- میمونه دختر امام حسن علیهما السلام.

در قبرستان باب الصغیر، در سمت چپ قبر عبدالله بن امام صادق علیهما السلام و نزدیک حرم سکینه و ام کلثوم، مدفن این سه بانوی باعظمت قرار دارد. در بالای این حجره گنبد سبز رنگ و در داخل آن تابوت چوبی بزرگی است که سه قبر را در بر گرفته است.

قبر اول: از «حمیده دختر مسلم بن عقیل متوفای سال ۷۰ هجری» قبر دوم: از «اسماء بنت عمیس متوفای سال ۶۵ ه ق» است. او مادر عبدالله بن جعفر طیار علیهما السلام و مادر محمد بن ابی بکر و نیز مادر یحیی و

۱- - اسد الغابه فی معرفه الصحابه : ۳ / ۱۳۵ ، تاریخ و اثار اسلامی مکه و مدینه : ۳۲۶ .

ص: ۱۵۰

عون از امیرالمؤمنین علیه السلام می باشد. و قبرسوم: متعلق به «میمونه دختر امام حسن مجتبی علیه السلام» است. (۱) زیارت نامه در صفحه ۲۹۲ کتاب حاضر.

۱۱/۴ - مرقد فضه، خادمه حضرت زهرا علیها السلام

اشاره

در قبرستان باب الصغیر بالاتر از مرقد عبدالله بن امام صادق علیه السلام به طرف سمت چپ در انتهای دیوار غربی قبرستان، مرقد «فضه نوییه» کنیز شایسته ی حضرت زهرا علیها السلام قرار دارد. او دختر یکی از شاهان حبشه و یا دختر یکی از شاهان هند است. (۲) مرقد او که در حجره ی کوچک، زیر گنبد سبزی واقع شده است یکی از زیارتگاه های مؤمنان است.

ویژگی های فضه، کنیز حضرت زهرا علیها السلام

فضه خادمه دارای ویژگی هایی است که به برخی اشاره می شود:

۱- مفسران و تاریخ نگاران می گویند که فضه مشمول آیه ی ایثار سوره هل آتی است. «يُوفُونَ بِالنَّذْرِ...»

۲- امیرالمؤمنین علیه السلام درباره فضه دعا کرده است. «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي فَضَّتِنَا» «خدایا فضه را برای ما خجسته قرار بده» (۳)

۱- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : ۱۰۵ .

۲- الاصابه : ۴ / ۳۸۷ .

۳- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه ، ۱۰۴ .

ص: ۱۵۱

۳- از افتخارات بزرگ او کنیزی و خدمت‌گزاری برای حضرت زهرا علیها السلام و فرزندانش بوده است.

۴- او در عبادت، زهد و تقوی، علم و دانش از زنان شایسته‌ی زمانش بود.

۵- او محرم اسرار خاندان رسالت بود تا آن جایی که علی علیه السلام می‌فرماید: «فاطمه از من پیمان گرفت که هیچ کس را بر مرگ او آگاه نکنم جز ام سلمه، ام ایمن و فضا را و از مردها... (۱)»

۶- یکی از افتخارات او که شاهدینمداری و دانش اوست این است که بیش از بیست سال سخنی جز کلمات قرآنی از او شنیده نشد !!!

۷- او در سفر کربلا- تا کوفه و شام در خدمت اهل بیت پیامبر صل الله علیه و آله و سلم بود، و احتمال می‌رود که در سفر دوم حضرت زینب علیها السلام نیز همراه آن بی بی به شام سفر کرده باشد. به هر حال او در شام رحلت کرد و در آن جای معروف قبرستان باب الصغیر دفن شد. (۲) (زیارت نامه در صفحه ی ۲۹۱ کتاب حاضر).

۱- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه ، ۱۰۴ ....

۲- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه ، ۱۰۴ ....

ص: ۱۵۲

۱۳/۴- مرقد‌های ام سلمه و ام حبیبه همسران پیامبر صل الله علیه و آله و سلم

در کنار دیوار شرقی قبرستان، دو مرقد در داخل حجره ای قرار دارد که به نام های ام سلمه و ام حبیبه همسران پیامبر صل الله علیه و آله و سلم مشهور شده اند در حالی که نه نفر همسران آن حضرت در داخل بقیع نزدیک مراقد عقیل بن ابی طالب و عبدالله دفن شده اند.^(۱) این مطلب در کتب معتبر فریقین موجود است. و بایست توجه داشت که در هیچ تاریخی از مسافرت و زندگی ام سلمه و ام حبیبه در شام سخنی گفته نشده است. (زیارت نامه همسران رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم در صفحه ی ۲۸۴ کتاب حاضر.)

۱۴/۴- مقبره باب الصغیر ومدفن برخی از دودمان رسالت

از دیدگاه تاریخ تعداد دیگری از خاندان رسالت و دودمان امیرالمؤمنین علی علیه السلام نیز در مقبره باب الصغیر دفن شده اند که حرم و بارگاه ندارند همانند عبدالله بن امام باقر علیه السلام، ابوالحسن بن علی، خدیجه دختر امام سجاد علیه السلام و...

۱- عبدالله بن امام محمد باقر علیه السلام که با امام صادق علیه السلام از یک مادر بودند به نام ام فروه بنت قاسم بن محمد بن ابی بکر، عبدالله توسط مردی از بنی امیه با زهر شهید شد و در قبرستان باب الصغیر دفن گردید.^(۲)

۱- آثار اسلامی مکه و مدینه : ۳۴۳.

۲- منتهی الامال : ۲ / ۲۲۸ و زیارات الشام

ص: ۱۵۳

۲- ام الحسن دختر حمزه بن جعفر الصادق علیه السلام

۳- حسن بن عبدالله بن ... عمر بن علی علیه السلام

۴- خدیجه دختر علی بن الحسین علیه السلام که با علی بن علی بن الحسین از یک ام ولد بودند و او همسر محمد بن عمر بن علی بن ابی طالب علیه السلام بود و در شام از دنیا رفت و در باب الصغیر دفن گردید.

۵- ابوالحسن بن علی بن ... از نوادگان امام زین العابدین علیه السلام

۶- محسن بن جعفر بن امام علی النقی الهادی علیه السلام

ابوالرضا محسن ابن جعفر بن امام الهادی علیه السلام مردی شجاع بود و در زمان خلافت مقتدر بالله در سال ۳۰۰ در دمشق قیام کرد، او را کشتند و سرش را به بغداد فرستادند و بدنش را در باب الصغیر دفن کردند. (۱)

۷- عبدالله بن محمد بن اطرف بن أمیر المؤمنین علیه السلام

این عبدالله از طرف مادر یکی از نوادگان امام سجاد علیه السلام است و مادر او خدیجه بود که هر دو در باب الصغیر دفن شده اند. (۲)

۱- - منتهی الامال : ۲/۶۹۰ .

۲- - منتهی الامال : ۱/۳۶۱ .

۱۵/۴- زیارت مرقد‌های مؤمنان

زائران گرامی که به قصد زیارت مشرف می شوند، تنها اهل ایمان را زیارت می کنند؛ زیرا زیارت هر مؤمنی اجر و پاداش دارد. اما زیارت امام زاده های متدین، دانشمند، خدمت گزار و احیاناً زجر دیده و شهید در راه خدا پاداش فراوان و ویژه ای دارد و نیز زیارت اصحاب متدین و اخلاصمند پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و سزامنند است که مؤمنان قریباً إلی الله، رجاء و به امید ثواب آنان را زیارت کنند و برای آن ها دعا بنمایند. (با خواندن سلام نامه، قرآن، حمد و سوره آنان را شاد و خود نیز بهره مند شود.) (زیارت نامه اهل قبور در صفحه ۲۹۳ کتاب حاضر.)

۱۶/۴- مدفن سر مبارک محمد بن ابی بکر

محمد بن ابی بکر که جوان وارسته و از خواص امیرالمؤمنین علیه السلام و به منزله فرزند او بود، در سن ۲۸ سالگی به عنوان والی مصر از طرف امیرالمؤمنین علیه السلام تعیین شده بود. معاویه بن ابی سفیان، عمر بن العاص و معاویه بن خدیج را به مصر فرستاد. آنان با محمد بن ابی بکر جنگیدند و او را دستگیر و بآلب تشنه شهید کردند و سرش را از بدن جدا نمودند و بدنش را به شکم حماری گذاشته و آتش زدند. اما درباره مدفن سر مبارک او دو نظریه وجود دارد: یک روایت آن که سر محمد را به شام نزد معاویه فرستادند و سپس در

ص: ۱۵۵

مقبره باب الصغیر دفن گردید و روایت دیگر مدفن سر محمد را در مصر گفته است. (۱)

۱۷/۴- قبر منسوب به بلال مؤذن

در قبرستان باب الصغیر، بالاتر از قبر سکینه و ام کلثوم در بقعه عبدالله بن جعفر قبری است که به نام مرقد بلال مؤذن مشهور شده است. بلال که از شخصیت های مهم صدر اسلام و مؤذن پیامبر بود، در راه اسلام شکنجه های فراوانی را تحمل کرد اما از دین اسلام و از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم برنگشت و بعد از شهادت پیامبر صل الله علیه و آله و سلم اذان نگفت. او با لشکر اسلام در زمان خلیفه اول، برای فتح شام رفت. (۲) بعد ها بلال در یکی از روستاهای اطراف دمشق به نام « داریا » اقامت گزید و در همان سرزمین رحلت کرد ...

در تاریخ رحلت بلال و در محل دفن او اختلاف است. عده ای ارتحال بلال را در سال بیستم هجری و تعدادی در سال هفدهم هجری در سن ۶۳ سالگی دانسته اند. (۳)

و نیز در محل دفن بلال اختلاف است. عده ای باب الصغیر همان مکان مشهور را دانسته اند. اما یک عده مثل ابن کثیر قبر او را در همان

۱- - مراقده اهل بیت در قاهره : ۱۰۵

۲- - الفتوح : ۱/۹۶ .

۳- - زیارات الشام : ۴۴

ص: ۱۵۶

روستای «داریا» معرفی کرده اند. و این قبر باب الصغیر را از «بلال بن ابی درداء» دانسته اند که مرد زاهد و پارسایی بوده است. (۱)

۱۸/۴- سایر قبرهای معروف

در این مقبره بنا به یک روایت قبر معاویه بن ابی سفیان و قبر معاویه دوم، قبر بهلول و قبور برخی از اصحاب و مدفن دانشمندان، محدثین و ... وجود دارد که این مختصر را گنجایش ذکر آن ها نیست.

۱- - غوطه دمشق : ۱۱۴ .

ص: ۱۵۷

فصل پنجم: مسجد جامع اموی

اشاره

ص: ۱۵۸

فصل پنجم: مسجد جامع اموی

تاکنون درباره مهمترین زیارتگاه های سوریه مطالبی ارائه شد اینک در فصل پنجم درباره مسجد جامع اموی که از مهمترین و بزرگترین مساجد جهان اسلام است، سخن خواهیم گفت إن شاء الله .

۱/۵- جایگاه محل مسجد اموی در ادیان پیش از اسلام

تاریخ نگاران پیشینه مسجد جامع اموی را به بیش از چهار هزار سال به عنوان معبد انسان های هر دوره خاطر نشان کرده اند چنانچه نوشته اند: در هنگام بنای مسجد، کتیبه ای مربوط به هزاران سال پیش به زبان های مختلف از دیوار قبله و مناره شرقی پیدا شد که بر آن پندها و اندرزه های اخلاقی نوشته شده بود. (۱) نقطه تاریخی مکان مسجد در آیین تاریخ به این شرح جلب توجه می کند:

۱- تاریخ مدینه ی دمشق: ۲/۸.

ص: ۱۵۹

۱- اولین انسان هایی که این مکان را به عنوان معبد انتخاب کردند، آتش پرستان بودند که به نام «قبیله ی خَدَد» آرامی شناخته شده اند.

۲- پس از سلطه مصری ها به این سرزمین آن را معبد خدایان شان «رامون» و «آمون» قرار دادند .

۳- در دوره تسلط یونانیان به سرزمین شامات آن بنا، نیز به عنوان معبد مورد بهره برداری قرار گرفت.

۴- پس از آن رومیان به این سرزمین مسلط شدند. این معبد را بازسازی و توسعه دادند و محل عبادت خدای شان «ژوپیتر» قرار دادند.

۵- وقتی که مسیحیت در سرزمین شامات گسترش پیدا کرد، مسیحیان یک قسمتی از معبد «ژوپیتر» را کنیسه ساختند که به نام «قدیس یوحنا» یا «ماری یوحنا» خوانده می شد، و این کنیسه تا زمان فتح شامات به دست مسلمانان از رونق گسترده ای برخوردار بود.

۲/۵- مسجد جامع اموی در تاریخ اسلام

در سال هفدهم هجری که مسلمانان موفق به فتح دمشق شدند با مصالحه ای که صورت گرفت نیمی از آن کلیسا را مسجد ساختند که به عنوان یک پایگاه مهم عبادت و نماز و نیز امور اجتماعی از آن

ص: ۱۶۰

استفاده می کردند، اما مزاحمت مسیحیان که نیمی دیگر را به عنوان کلیسا در اختیار داشتند ادامه داشت.

مساحت اولیه آن را پانزده هزار متر مربع نوشته اند، در طول ۱۵۰ متر و عرض ۱۰۰ متر (۱).

یزید بن ابی سفیان اولین حاکم شام و سپس معاویه ابن ابی سفیان و عبدالملک ابن مروان می خواستند که نیمه دیگر کلیسا را به دست آورند و به مسجد تبدیل کنند اما مسیحیان نپذیرفتند تا آن که ولید بن عبدالملک با پرداخت اموال فراوان برای مسیحیان و نیز با تهدید جدی و یا واگذاری چند کلیسا در داخل شهر، توانست نیمه باقی مانده کلیسا را به دست آورد و به مسجد بیافزاید. (۲)

۳/۵- مهمترین بنای مسجد در زمان ولید

اشاره

مسجد اموی از شاهکارهای معماری اسلامی و رومی است که توسط ولید بن عبدالملک ساخته شده است. در سال ۸۶ ه ق ولید بن عبدالملک برای ساختن آن مسجد اقدام کرد و برای تبدیل کلیسا به مسجد و ساختن آن، مالیات هفت سال کشور را خرج آن کرد. نوشته اند وقتی اسناد مخارج آن را به هجده شتر بار کردند (تنها اسناد

۱- الجامع الاموی، تحقیق مطیع الحافظ: ۱۳.

۲- الرحله « تحفه النظر فی غرائب الامصار و عجائب الاسفار»: ۶۳ و اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۶۱، الجامع الاموی نعیمی: ۹۹.

ص: ۱۶۱

مخارج، بار هجده شتر شده بود !!!) و برای تصویب نزد خلیفه آوردند بدون بررسی همه را امضا کرد و گفت: این چیزی است که در راه خدا دادیم و در مقابل آن حسابی نمی‌خواهیم (۱).

نکته های قابل توجه

در ساختن مسجد جامع اموی نکته های مهمی وجود دارد که به برخی اشاره می‌شود:

- ۱- ولید طرح اولیه ساخت مسجد را به روم فرستاد و هزار نفر مهندس و معمار رومی را برای ساخت مسجد دعوت کرد (۲).
- ۲- پولی را که ولید برای ساخت مسجد تهیه کرد در صد صندوق، در هر صندوق ۲۲۸/۰۰۰ دینار قرار داد که مجموع آن به بیش از ۲۲/۸۰۰/۰۰۰ دینار بالغ می‌شد (۳).
- ۳- در ساخت مسجد دوازده هزار سنگ رخام و مرمر به کار بردند که هزینه هر قطعه ۱۴۴ قنطار دمشق بود (۴).

۱- تاریخ سیاسی الاسلام: ۱/۲۷۶ و اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۶۲.

۲- الرحله ...: ۶۳.

۳- الجامع الاموی ابن العمری: ۵۲.

۴- تاریخ مدینه دمشق: ۲/۸.

ص: ۱۶۲

۴- بر فراز شبستان مسجد گنبدی به نام «نسر» یا «عقاب» ساخت و ستون هایی در زیر آن قرار داد که با طلا، جواهر و پوشش های حریر مزین کرده بودند. (۱)

۵- محراب مسجد را با قندیل های طلا و نقره و معرق های زیبا و زنجیرهای طلا آراست. (۲)

۶- مردم می گفتند: ولید پول بیت المال را در ساخت مسجد اسراف کرده است.

۷- ساخت مسجد در دوران ولید هفت سال طول کشید با آن هم نیمه تمام ماند و بقیه را برادرش سلیمان به پایان رسانید. (۳)

۴/۵- فهرست گونه ای از توسعه و بازسازی مسجد

مسجد جامع اموی پس از بنای اولیه در سیر تاریخی خود، از توسعه، اصلاحات، تعمیرات و بازسازی هایی به این شرح برخوردار بوده است:

۱- سال ۱۶۰ ه ق، ساخت گنبد شرقی در صحن صخره قربان.

۲- ۱۷۲ ه ق، ساخت گنبد غربی به نام قبه المال.

۳- ۳۹۶ ه ق، ساخت گنبد نوفره مقابل باب جیرون (باب ساعات)

۱- اماکن زیارتی و سیاحتی: ۶۲.

۲- اماکن زیارتی و سیاحتی: ۶۲.

۳- اماکن زیارتی و سیاحتی: ۶۲.

ص: ۱۶۳

۴- ۴۷۵ ه ق، تعمیر گنبد و طاق ها در ایام پادشاه سلجوقی تتش بن آلب ارسلان .

۵- ۵۰۳ ه ق، تعمیر رواق شمالی .

۶- ۵۵۵ ه ق، تجدید مناره عروس .

۷- ۵۶۵ ه ق، اصلاحات و تجدید داخل مسجد .

۸- ۶۰۲ ه ق، سنگفرش مرمر کف مسجد .

۹- ۶۰۷ ه ق، تعمیر درهای مسجد .

۱۰- ۶۰۷ ه ق ، فواره مسجد.

۱۱- ۶۱۳ ه ق، ترمیم قبه نسر (عقاب).

۱۲- ۶۱۴ ه ق، اتمام شبستان های داخلی .

۱۳- ۶۱۷ ه ق، ساخت محرابی برای حنبلی ها در رواق سوم (غربی)

۱۴- ۶۶۸ ه ق، تعمیر و سنگ مرمر ستون ها و دیوارها.

۱۵- ۷۲۷ ه ق، تزئین دیوار شمالی مسجد با سنگ مرمر.

۱۶- ۷۲۹ ه ق، تزئین دیوار قبله مسجد با سنگ مرمر. (۱)

۵/۵- آتش سوزی های مسجد

مسجد اموی در سیر تاریخی خویش چندین بار دچار آتش سوزی گردیده و سپس بازسازی شده است که شرح آن از این قرار است:

۱- - اماکن زیارتی و سیاحتی : ۷۸ به نقل از الجامع الاموی ، نعیمی ۱۲۸-۱۲۲

ص: ۱۶۴

الف - نخستین آتش سوزی

در نیمه شعبان سال ۴۶۱ ه ق در اثر درگیری سپاهیان «بدر الجمالی» امیر سپاه مصر که خانه ای را در کنار مسجد آتش زدند؛ آتش به مسجد سرایت کرد و تا صحن، شبستان، محراب و قبه ی مسجد رسید. (۱)

ب - آتش سوزی دوم

در سال ۷۴۰ ه ق در اثر آتش سوزی بازار مجاور (طرائفین) بخشی از دیوار مسجد و مناره شرقی آن را آتش فرا گرفت. (۲)

ج - آتش سوزی سوم

در شعبان ۸۰۳ ه ق مسجد دچار آتش سوزی مختصری شد که علت آن روشن نیست. (۳)

د - آتش سوزی چهارم

در سال ۸۸۴ ه ق به علت ناپیدایی مسجد دچار حریق گردید. (۴)

۱- اماکن زیارتی و سیاحتی: ۱۱۹، البدایه و النهایه ابن کثیر: ۱۲/۹۷.

۲- الدراس فی تاریخ المدارس: ۲/۳۰۲.

۳- دمشق بین عصر ممالیک و عثمانی، اکرم العلبی: ۲۸۸.

۴- دمشق بین عصر ممالیک و عثمانی، اکرم العلبی: ۲۸۸.

ص: ۱۶۵

ه - آتش سوزی پنجم

در چهارم ربیع الثانی سال ۱۳۱۱ ه ق در حین تعمیر سقف صحن غربی، جرقه ای، سقف مسجد و شبستان غربی آن را به کلی به آتش کشید. این بار آتش سوزی خیلی گسترده بود. مقام رأس یحیی علیه السلام و مقام رأس الحسین علیه السلام نیز دچار حریق شد و مصحف عثمان که به خط کوفی بود در آتش سوخت و... .

سپس سلطان عبد الحمید عثمانی برای بازسازی مسجد اقدام کرد که در سال های ۱۳۱۶ ، ۱۳۱۷ و ۱۳۲۰ ه ق مسجد را کاملاً بازسازی نمود و به جای منبر و محراب که سوخته بود محراب جدیدی ساخت. [مثل آن که مسجد از نو ساخته شد چون از بنای قدیم جز دیوار ها و برخی از کتیبه ها چیزی باقی نمانده بود(۱)].

۶/۵- قبه ها (گنبدها) ی مسجد اموی

اشاره

مسجد اموی دارای چهار قبه و گنبد مهم به این شرح می باشد :

۱- قبه المال

که در سال ۱۷۲ ه ق توسط عموی منصور عباسی امیر دمشق (فضل بن صالح) در غرب صحن مسجد بر فراز هشت استوانه مرمر

۱- - دمشق بین عصر ممالیك و عثمانی ، اکرم العلبی : ۲۸۸ و ...

ص: ۱۶۶

ساخته شد؛ چون اموال مسجد در آن جا نگهداری می شد به قبه المال معروف گردید. (۱)

۲- قبه الفواره یا صخره قربان

این قبه در سال ۳۶۹ ه ق، در وسط صحن بر فراز شش ستون مرمر ساخته شده است، در زلزله ۱۱۷۳ ه ق تخریب شد و در سال ۱۱۸۲ ه ق عثمان پاشا آن را بازسازی کرد. نوشته اند که حضرت هاییل گوسفند قربانی خود را به این صخره قرار داد و قبول شد و به آتش سوخت. لذا این مکان به صخره ی قربان معروف شده است و قربانی قاییل که گندم بود پذیرفته نشد از آن رو به برادرش حسد برد و او را در کوه قاسیون به قتل رسانید. (۲)

۳- قبه الساعات

در شرق صحن مسجد و کنار باب الساعات این قبه در قرن پنجم هجری در محل ساعت آبی مسجد ساخته شد. (۳)

۴- قبه النسر یا عقاب

قبه النسر یا گنبد عقاب از چهار قبه و گنبد تشکیل شده است که به شکل یک عقاب در آمده است که در میان آسمان در حال پرواز است. از این رو به نام قبه النسر یا عقاب نامگذاری شده است. (۴)

۱- - دمشق بین عصر ممالیک و عثمانی ، اکرم العلیی : ۲۸۸ .

۲- - مروج الذهب ، حاشیه ج ۲/۱۱۲ ، دمشق الاسرار : ۱۲ .

۳- - الجامع الاموی مطبع الحافظ : ۱۸ .

۴- - اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : ۶۶ .

ص: ۱۶۷

قبه های کوچکی دیگری نیز در این مسجد وجود دارد همانند قبه های روی مأذنه ها و...

۷/۵- منار های مسجد جامع اموی

اشاره

مسجد جامع اموی دارای سه مناره بزرگ به این شرح است :

۱- مناره البیضاء = مناره سفید

که در قسمت شرقی قرار دارد و این مناره به نام (مناره عیسی) نیز معروف است. برخی بر این باورند که حضرت عیسی علیه السلام در آخرالزمان بر این مناره فرود خواهد آمد. با توجه به کتیبه یونانی که به تاریخ ۲۲۴ قبل از میلاد بر روی مأذنه بوده است، روشن می شود که این مناره مربوط به کلیسا و بنای قبلی آن بوده است. (۱)

۲- مناره و مأذنه العروس

این مناره در شمال مسجد واقع شده است و در زمان قدیم در هنگام عروسی این مناره را با آویزان کردن دستمال و پارچه و نصب کردن چراغ تزئین می کردند و آن را باعث خیر و برکت می دانستند. (۲)

۱- همان و الجامع الاموی نعیمی : ۲۸ .

۲- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : ۶۷ .

ص: ۱۶۸

۳- مأذنة الغربی

مناره سوّم همان مأذنة غربی است که به مأذنة «آق بای» معروف شده است؛ نوشته اند که امام محمد غزالی در کنار این مأذنة تدریس می کرد. (۱)

۸/۵- درهای مسجد اموی**اشاره**

در زمان معاویه، مسجد جامع چهار در به نام های «۱- باب المِسْكِيه - ۲- باب العماره - ۳- باب النوفره - ۴- باب الخلفا» داشت. دلیل نام گذاری آن ها از این قرار است:

۱- «بابُ المِسْكِيه»: گفته اند: زیرا که سر مبارک امام حسین علیه السلام را به این دروازه گذاشته بودند و در آن زمان بوی مشک از آن سر مبارک به مشام می رسید لذا این عنوان به زبان افتاد.

۲- «باب العماره»: محل ورودی اسرای کربلا و حضرت زینب علیها السلام از این در بوده است. گویند آن حضرت، از این دروازه تا مصلا و محراب مسجد شش بار از فرط خستگی و شدت مصیبت بر زمین نشست.

۳- «باب النوفره»: گفته شده است که سرهای شهدا را از این در وارد مسجد کرده بودند.

۱- - ماذن دمشق : صص : ۵۷ ، ۶۵ .

ص: ۱۶۹

۴- «باب الخلفاء»: که خلفای اموی از این در، وارد مسجد می شدند.

درهای فعلی مسجد جامع

درهای کنونی مسجد عبارتند از:

۱- «باب الزیاده»: که «باب العنبرائین» و «باب القوافین» نیز گفته شده است، این درب از سمت قبله به داخل شبستان باز می شود.

۲- «باب الناطفین»: که به «باب الفرادیس» و «باب العماره» نیز معروف است، که در شمال مسجد قرار دارد.

۳- «باب الساعات»: که در مقابل قبه الساعات و در شرق مسجد واقع شده است.

۴- «باب الحمیدیه»: که در مقابل بازار حمیدیه در غرب مسجد قرار دارد. (۱)

۹/۵- شبستان مسجد جامع اموی

این شبستان مثل صحن و سایر بخش های مسجد، با معماری اعجاب انگیز و بسیار عالی ساخته شده است. شبستان مذکور دارای سه در و چهار محراب می باشد. این شبستان چهل ستون دارد، بیست

۱- - برگرفته از اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۶۷-۶۶.

ص: ۱۷۰

ستون در سمت شرق و بیست ستون در سمت غرب که بر روی آن چهل ستون، چهل ستون کوچک و به صورت هلالی شکل، سقف مسجد که شاید بلند ترین سقف مساجد جهان باشد را نگه داشته اند. چهار ستون اصلی و بزرگ به ابعاد ۳×۲ در وسط پایه های گنبد بزرگ مسجد، یعنی «قبه النسر» را تشکیل می دهند. ارتفاع داخلی مسجد بیش از سی متر گفته شده است. (۱)

۱۰/۵- محراب های چهارگانه شبستان مسجد

پس از فتح دمشق به دست مسلمانان که مسجد جامع اموی را بنا کردند، محرابی برای آن مسجد ساختند که در نزدیک منبر قرار دارد و به نام محراب الصحابه خوانده می شد و مالکی ها در همان محراب تا قرن هشتم نماز می خواندند. لذا به نام محراب مالکی شهرت یافت، بعدها در سمت راست آن محراب، دو محراب دیگر برای حنفی ها و حنبلی ها به وجود آوردند و در سمت چپ محراب اصلی، محرابی را برای شافعی ها ساختند. در عصر ممالیک در هر چهار محراب نماز می خواندند و مؤذن، خطیب، امام جماعت و فقیه جداگانه داشتند. (۲)

۱- - برگرفته از اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : ۶۷-۶۶ .

۲- - دمشق بین عصر ممالیک و عثمانی : ۱۶۶ و الرحله ، ابن بطوطه : ۶۴ .

ص: ۱۷۱

البته این روش پسندیده نبوده است و منشأ نفاق و اختلاف است؛ چنان چه قبلاً در مسجدالحرام نیز چهار جماعت بود که جلو آن گرفته شد و امروزه مسلمانان جماعت واحد دارند.

۱۱/۵- منبر مسجد جامع

در صدر اسلام و پس از فتح شام که مسجد را بنا کردند در سمت راست محراب، منبری از چوب ساختند که در آتش سوزی سال ۴۶۱ ه ق از بین رفت؛ سپس منبر دیگری درست کردند و در آتش سوزی ۱۳۱۱ هجری سوخت. و بعدها دولت عثمانی منبری را بسیار زیبا از سنگ مرمر با معماری اسلامی ساخت که تاکنون موجود است. (۱)

۱۲/۵- مشاهد چهارگانه خلفا

در زوایای چهارگانه مسجد، چهار مشهد به نام سه خلیفه و امیرالمؤمنین علی علیه السلام موجود است:

۱- مشهد ابی بکر؛ در شرق دیوار قبله است.

۲- مشهد امام علی علیه السلام؛ در جایگاه کنونی مقام رأس الحسین علیه السلام در شمال شرقی مسجد قرار دارد و در داخل آن مکانی به نام «السجن» بوده است. گفته اند امام زین العابدین علیه السلام هنگامی که بر ضد یزید سخنانی ارائه کرد، در آن جا زندانی شد.

۱- - بر گرفته از حریق الجامع الاموی : صص : ۱۳ و ۵۹ ، دمشق بین عصر ممالیک و عثمانی: ۲۸۸ ، و اماکن زیارتی و سیاحتی دمشق : ۷۲ .

ص: ۱۷۲

۳- مشهد عمر؛ در غرب دیوار قبله مسجد بوده است ...

۴- مشهد عثمان؛ در شمال مسجد قرار داشته است. (۱)

[بدون تردید این مشاهد چهارگانه از ابداع‌های حاکمان دمشق بوده است و اساس دیگری ندارد].

۱۳/۵- مصحف عثمانی

در گوشه شرقی محراب اصلی مسجد مخزنی است که در داخل آن صندوق بزرگی وجود دارد و در این صندوق یکی از قرآن‌های عثمان (خلیفه سوم) نگهداری می‌شود و در روزهای جمعه به عنوان تبرک خواستن مردم از آن قرآن، این مخزن را باز می‌کنند؛ البته تاریخ نشان می‌دهد که در آتش سوزی ۱۳۱۱ ه ق متأسفانه آن قرآن سوخت، شاید قرآن فعلی جایگزین آن قرآن باشد.

۱۴/۵- مسجد اموی و مقام‌های پیامبران علیهم السلام

اشاره

در مسجد جامع اموی مقام‌هایی به نام برخی از پیامبران الهی وجود دارد که به طور فشرده بیان می‌شود:

۱- - اماکن زیارتی و سیاحتی دمشق: ۷۶-۷۵.

ص: ۱۷۳

۱- مرقد و مقام حضرت هود علیه السلام

تعداد زیادی از تاریخ نگاران دمشق گفته اند که قبر هود پیامبر علیه السلام در دیوار جنوبی مسجد اموی قرار دارد. و برخی گفته اند: «سنگ قبری در این جا بوده است که بر آن نوشته شده بود: «من، هود بن جلود بن عاد ... هستم که به رسالت نزد قوم خود آمدم و مدت عمرم را نزد آنان بودم، مرا تکذیب کردند و خداوند ایشان را به باد شدید عذاب کرد.»^(۱)

این مکان در سمت چپ «مقام رأس یحیی» در دیوار قبله قرار دارد و بر سنگ دیوار قبله نوشته شده است: «هذا مقام هود النبی علیه السلام»؛ در زمان ولید که مسجد را می ساختند از این مکان کتیبه ای به دست آمد، وقتی آن را ترجمه کردند معلوم شد که اندرزهایی از حضرت هود علیه السلام بوده است.^(۲) (زیارت نامه پیامبران در صفحه ۲۸۳ کتاب حاضر)

توجه به دو نکته

در قبرستان وادی السلام مرقد و گنبدی به نام حضرت هود علیه السلام موجود است و در یمن نیز قبری منسوب به حضرت هود علیه السلام وجود

۱- اماکن زیارتی و سیاحتی دمشق : ۶۸ و مراقد اهل بیت در شام : ۲۴ .

۲- الجامع الاموی ابن عمری : ۴۷ .

ص: ۱۷۴

دارد. (۱) بنابراین مسلم است که جز یک جا، سایر جاها مقام آن حضرت خواهد بود.

۲- مقام حضرت خضر علیه السلام

گفته شده است که حضرت خضر علیه السلام همواره در مسجد جامع اموی عبادت می کرده است. (۲)

مقام آن حضرت نزدیک محراب اصلی مسجد قرار دارد و بر دایره سبز روی دیوار قبله نوشته است: «هذا مقام خضر النبی علیه السلام»؛ قابل توجه آن که حضرت خضر علیه السلام تا ظهور حضرت مهدی (أرواحنا له الفداء) زنده است و گفتنی است که مقام خضر علیه السلام در بسیاری از اماکن متبرکه موجود است. (۳)

۳- مکان نزول حضرت عیسی علیه السلام

مُسلِم، از اوس بن اوس و او از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده است که حضرت عیسی علیه السلام کنار مناره شرقی مسجد اموی فرود خواهد آمد و در کنار آن مناره، قطعه سنگی است که حضرت

۱- - الرحله ۶۵

۲- - زیارات الشام: ۱۴ و ۱۵ .

۳- - اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۶۹ .

ص: ۱۷۵

موسی علیه السلام در «کوه طور» با عصای خود بر او زد و از او دوازده چشمه جاری شد. (۱)

۴- محل غسل تعمید مسیحیان

در کنار در ورودی شرقی شبستان، به فاصله بیست متری، آثار و نشانه های چاهی است که مسیحیان فرزندان شان را در آن غسل تعمید می داده اند. و آنجا را مقدس می دانسته اند. فعلاً آن چاه و استوانه های آن که از سنگ مرمر ساخته شده است، موجود است اما چاه آن پوشیده شده است. گفته شده است که سر مبارک حضرت یحیی علیه السلام را در این چاه شستشو و غسل داده اند. (۲)

۵- مقام و مرقد حضرت یحیی علیه السلام

اشاره

خداوند دعای حضرت زکریا علیه السلام که از خداوند فرزند خواست را مستجاب کرد و برای پدر و مادر پیر، فرزندی عنایت کرد و او را در کودکی به مقام نبوت رسانید. او به پیامبری حضرت عیسی علیه السلام شهادت داد. او در ورع، تقوی و عبادت سرآمد بود و با بیان حقایق جامعه را رهبری می کرد، سرانجام به دستور «سردوس» پادشاه

۱- - اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : ۶۹ .

۲- - تحقیقات میدانی .

ص: ۱۷۶

بنی اسرائیل به شهادت رسید. (زیرا به پادشاه اجازه نداد که با ریبیه اش (دختر زنش) که از شوهر قبلی او بود، ازدواج کند) پس از شهادت حضرت یحیی علیه السلام خداوند انسان خون خواری را بر قوم بنی اسرائیل مسلط کرد تا هفتاد هزار نفر آن ها را در بیت المقدس به هلاکت رسانید. (۱)

داستان شگفت آور

هنگامی که ولید اقدام کرد که مسجد اموی را توسعه داده و بازسازی کند «زید بن واقد» را به عنوان سرپرست و کارفرما تعیین کرد.

زید بن واقد می گوید: در هنگام کار، شکافی را در مسجد یافتیم. به ولید گزارش دادم. او آمد و بررسی کرد. در داخل شکاف صندوقی بود وقتی صندوق را باز کردیم، سر بریده ای را در داخل سبد یافتیم و بر روی سر نوشته بود «هذا رأس یحیی بن زکریا علیه السلام»؛ ولید دستور داد تا سر را به جای آن گذاشته، ستون هایی بر آن قرار دادیم. (۲)

«ولید بن مسلم» می گوید: آن سر را از زوایای دیوار قبله مسجد در آوردیم که پوست و مو داشت و هیچ گونه تغییری نیافته بود.

۱- ریاض السیاحه : ۲/۴۷۸

۲- زیارات الشام : ۱۶ و ۱۷ ، تاریخ مدینه دمشق : ۲/۱۰.

ص: ۱۷۷

تاریخ نگاران می گویند: سر حضرت یحیی علیه السلام در ابتدا از دمشق به بعلبک، سپس به حمص و بعد از آن در قلعه حلب منتقل شد. در زمان سلطه مغول بر قلعه حلب، سر حضرت یحیی علیه السلام به مسجد جامع دمشق انتقال داده شد. (۱)

۶- مرقد مبارک سر حضرت یحیی علیه السلام

بر عاشق وارسته یکتا صلوات

بر بنده دلداده مولا صلوات

بر جمع پیمبران و آیات خدا

هم بر خون جوشیده یحیا صلوات

در نیمه شرقی شبستان مسجد، مقام و مدفن سر حضرت یحیی بن زکریا علیهما السلام قرار دارد که به صورت مربع و بسیار عالی، با ۲۲ ستون سنگ سفید و دارای قبه کوچک سبز رنگ ساخته اند و در داخل مقام، سنگ قبر بزرگی است که با پارچه سبز پوشانیده شده است. (۲)

۱۵/۵- مقام رأس الحسین علیه السلام

اشاره

آن گونه که قبلاً بیان شد یزید بن معاویه نسبت به سر مبارک امام حسین علیه السلام بسیار اسائه ادب کرد و بعد از آن، سه روز آن سر مطهر را

۱- - الجامع الاموی ، نعیمی : ۹۷ .

۲- - تحقیقات میدانی و اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : ۷۰

ص: ۱۷۸

به باب القصر آویزان کرد، سپس آن سر پاک را در اتاقی در شمال شرقی مسجد قرار داد. گویا آن سر مطهر را زندانی یا مخفی کرد؛ بعدها برخی از مؤمنان به خاطر احترام امام حسین علیه السلام بقعه ای را در همین مکان ساختند که به نام مقام رأس الحسین علیه السلام مشهور شد.^(۱)

مرقد مطهر رأس الحسین علیه السلام

با توجه به بیان مقام رأس الحسین، مناسب به نظر می رسد که درباره مدفن سر مبارک امام حسین علیه السلام نیز مطالبی بیان شود.

تاریخ نگاران اسلامی درباره محل دفن سر مطهر فرزند پیامبر صل الله علیه و آله و سلم، حضرت امام حسین علیه السلام نظریات گوناگونی دارند که تمام آن نظریات در «کتاب همگام با فرشتگان» (= زیارت های عراق) «کتاب دیگر نگارنده» مستند و مستدل ذکر شده است. در کتاب حاضر به سه نظریه اشاره می شود:

۱- سر امام حسین علیه السلام را امام سجاد علیه السلام به کربلا برد و به بدن مبارک فرزند پیامبر صل الله علیه و آله و سلم ملحق ساخت؛ بنابراین مدفن سر امام حسین علیه السلام در مرقد شش گوشه آن حضرت است.^(۲)

۲- نظر دوم این است که سر امام حسین علیه السلام در نجف اشرف داخل حرم امیرالمؤمنین علیه السلام در قسمت بالای سر آن حضرت

۱- الرحله : ۶۵، نهاییه الارب فی فنون الادب ترجمه دامغانی ج ۷، صص ۲۰۵-۲۰۳.

۲- لهوف سید بن طاووس ترجمه عقیقی : ۲۳۲، المناقب الائمه علیهم السلام : ۲/۲۰۰.

ص: ۱۷۹

دفن شده است. از این رو زیارت امام حسین علیه السلام در آن جا سفارش شده است. (۱)

۳- تعدادی از تاریخ نگاران اهل سنت، از آن میان، مقریزی، ابن ایاس، ابن جوزی و... می نویسند: سر مبارک امام حسین علیه السلام که در خزانه یزید قرار داشت را در مقبره باب الفردیس (تزدیک حرم حضرت رقیه علیها السلام) دفن کردند. بعدها خلفای فاطمی آن سر را به عسقلان مصر، سپس به قاهره منتقل و در قصر زمرد دفن کردند و فعلاً به عنوان مقام رأس الحسین علیه السلام در داخل مسجدی دارای ضریحی مجلل، مشهور است و یکی از زیارتگاه های معروف قاهره است.

اهل سنت شافعی مصر همه ساله از اول تا ۱۵ ماه مبارک شعبان در همین مکان جشن ولادت آن حضرت را بسیار باشکوه و گسترده برگزار می کنند. (۲)

[علی رغم نظریات یاد شده احتمال قوی این است که سر آن حضرت در شام دفن شده باشد و محل دقیق آن هم روشن نیست.]

نتیجه

در نتیجه این که در کنار حرم حضرت رقیه علیها السلام نیز رجاء از زیارت سر امام حسین علیه السلام نباید غفلت کرد که زیارت مقام رأس

۱- - البحار: ج ۴۵/۱۷۸ وج ۱۰۰ / صص: ۲۹۳-۲۵۷ سفینه البحار: ج ۱ / ۴۹۲ .

۲- - مرقد اهل البیت بالقاهره: صص ۴۵-۲۷ .

ص: ۱۸۰

الحسین علیه السلام و بیان این مطلب مهم، به آگاهی زائران خواهد افزود تا هر چه با معرفت و باورمندانه از زیارت بهره مند شوند. (زیارت نامه سر امام حسین علیه السلام در صفحه ی ۲۷۶ کتاب حاضر).

۱۶/۵- محل استقرار اسیران خاندان پیامبر صل الله علیه و آله و سلم

در شبستان مسجد اموی مقابل محراب اصلی و منبر جایگاهی از سنگ با نرده هایی از چوب ساخته شده است که به صورت مربع مستطیل در ابعاد ۶×۱۲ متر و ارتفاع چهل سانتی متر می باشد؛ نوشته اند که در همین محل اسرای اهل بیت رسالت علیهم السلام را جا داده بودند، بنابراین یکی از جاهایی که امام زین العابدین علیه السلام و اسرای اهل بیت پیامبر علیهم السلام عبادت کرده و نماز خوانده اند همین مکان است. (۱)

۱۷/۵- مقام و محراب امام سجاد علیه السلام

در زمان اسارت اهل بیت علیهم السلام ، امام زین العابدین علیه السلام در شمال شرقی مسجد جامع در یک جایگاه خاصی به تهجد، راز و نیاز و عبادت می پرداخت.

ابن عساکر نوشته است که امام سجاد علیه السلام در این مکان هر شب و روز هزار رکعت نماز می خواند. (۲)

۱- تحقیقات میدانی و اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : ۷۷ .

۲- نهایه الارب فی فنون الادب ، ترجمه دامغانی : ۷/ص : ۲۱۳-۲۰۸ .

ص: ۱۸۱

قابل توجه است که در محل عبادت امام سجاد علیه السلام محراب سنگی زیبایی ساخته اند که دارای محفظه ای شیشه ای می باشد. محراب امام سجاد علیه السلام در کنار مقام رأس الحسین علیه السلام قرار دارد. (۱)

۱- - تحقیقات میدانی.

ص: ۱۸۲

فصل ششم – زیارتگاه های کوه قاسیون و...

اشاره

ص: ۱۸۳

فصل ششم - زیارتگاه های کوه قاسیون و...

در این فصل از آثار دینی مهم و زیارتگاه های کوه قاسیون و منطقه صالحیه مطالبی را بیان خواهیم داشت. (إن شاء الله)

کوه قاسیون

یکی از مهم ترین جاهای دمشق کوه قاسیون است که از غرب به سلسله کوه های لبنان و از ناحیه شرق و شمال به سلسله کوه های قلمون و حمص متصل است، و در شمال دمشق موقعیت دارد و به خاطر سکونت «خاندان بنی قدامه» در دامنه این کوه از قرن ششم هجری به نام صالحیه مشهور شد.

این کوه نزد مردم دمشق از قداست ویژه ای برخوردار است؛ زیرا محل زندگی پیامبران علیهم السلام و حتی مدفن برخی از آنان بوده است و نیز روایاتی در برتری این کوه بیان شده است.

ص: ۱۸۴

از جمله این که از ابو قتاده نقل شده است: «که منظور از تین در قرآن (و التِّينِ وَ الزَّيْتُونِ) همین کوه است.» (۱)

ویژگی های کوه قاسیون (صالحیه)

اشاره

تاریخ نگاران ویژگی های فراوانی را برای کوه قاسیون بیان کرده اند که برخی از این قرار است:

۱/۶- قاسیون و سکونت حضرت آدم علیه السلام

حضرت آدم علیه السلام در مناطق مختلفی در روی زمین زندگی و سکونت داشته اند که از جمله دامنه کوه قاسیون نیز محل سکونت ایشان بوده است. (۲)

۲/۶- محل سکونت مادر حضرت مریم علیها السلام

گفته اند که «ام حنه» مادر حضرت مریم علیها السلام در پایین همین کوه سکونت داشته اند. [و شاید ولادت حضرت مریم علیها السلام در دامنه همین کوه واقع شده باشد.] (۳)

۱- زیارات الشام: ۹۶

۲- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۴۳.

۳- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۴۳.

۳/۶- پناهگاه حضرت عیسی و مادرش علیهما السلام

در سمت غربی کوه قاسیون، پناهگاه حضرت عیسی علیه السلام و مادرش حضرت مریم علیها السلام از ترس یهود، بوده است.

! در این باره از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده است: «در دمشق کوهی است که به آن قاسیون گویند. در آن کوه، فرزندِ آدم برادرش (هابیل علیه السلام) را به قتل رسانید، و خداوند عیسی علیه السلام و مادرش مریم علیها السلام را از خطر یهود پناه داده است؛ پس اگر به آن مکان رفتید از دعا در آن مکان غفلت نکنید.»^(۱)

۴/۶- محل کشته شدن حضرت هابیل علیه السلام (مغاره الدم)

در هنگامی که حضرت هابیل علیه السلام و قابیل، قربانی های شان را در محل مسجد جامع اموی ارائه دادند قربانی هابیل علیه السلام پذیرفته شد ولی قربانی قابیل پذیرفته نگردید و نیز روی علل و عوامل دیگری قابیل تصمیم گرفت برادرش را به قتل برساند.

تا آن که بر فراز کوه قاسیون در محله «الاربعین» و در کنار «مغاره الجوع»، قابیل سنگی را برداشت و بر سر هابیل علیه السلام کوبید و او را (در شب چهارشنبه) به قتل رسانید. وقتی که حضرت آدم علیه السلام از کشته شدن فرزندش هابیل با خبر شد، در سوک او چهل شب گریست. مکانی که خون هابیل علیه السلام در آن ریخت به نام مغاره الدم معروف

۱- زیارات الشام، ابن حورانی: ۱۱۸.

ص: ۱۸۶

شد. گفته شده است که دعا در آن جا مستجاب است. [این اولین خونی بود که از فرزندان آدم به ناحق بر زمین ریخت آن هم به دست برادرش. [!!!] (۱)]

نوشته اند که حضرت یحیی با مادرش علیهما السلام چهل روز در این غار «مغاره الدم» اعتکاف کرده اند و معروف است که مردم برای دعا و طلب باران به این مغاره رفته دعا می نمودند و دعای شان مستجاب می شد. (۲)

۵/۶- قبر حضرت هابیل علیه السلام

در ۴۵ کیلومتری غرب دمشق در مسیر خیابان المزه به بیروت در نزدیک روستای «زُبدانی» در دامنه ی کوه قاسیون، مقبره و بارگاهی مجلل با صحن و ایوان های قدیمی به نام مرقد حضرت هابیل علیه السلام وجود دارد که نشان از معماری های دوره عثمانی می باشد. در سمت راست جاده، تابلویی با عنوان «نبی هابیل علیه السلام» جلب توجه می کند.

اما در منابع تاریخی جای دقیق مرقد حضرت هابیل علیه السلام معرفی نشده است، تنها گفته شده است که محل دفن هابیل کوه «قاسیون» است.

۱- زیارات الشام، ابن حورانی: ۱۱۸ و....

۲- زیارات الشام، ابن حورانی: ۱۱۸

ص: ۱۸۷

گفتنی است که بر فراز مرقد هابیل، گنبد بزرگ و بر روی مرقدش سنگ قبر حیرت‌انگیزی به طول هفت متر و عرض یک متر قرار دارد که با پارچه آن را پوشانیده‌اند.

نخستین کسی که این مقبره را ساخت، اسکندر مقدونی بود و در طول زمان، بر روی آن بازسازی‌هایی صورت گرفته است اما گنبد آن در دوره حکومت عثمانی ساخته شد. (۱) (زیارت نامه در صفحه ی ۲۸۵ کتاب حاضر)

۶/۶- جامع القدم

در پایین کوه قاسیون در فاصله چهار کیلومتری شرق دمشق در قریه «نیرب» در نزدیکی ربوه مسجد بزرگی را به نام «جامع القدم» ساخته‌اند. علت نام گذاری آن اثر پاهایی است که بر روی سنگی پیداست و گفته شده که جای قدم‌های مبارک حضرت موسی علیه السلام است. (۲)

و روایت کرده‌اند که در این مکان حضرت خضر علیه السلام نماز خوانده است. گفتنی است که این مسجد در سال ۱۰۴۴ هجری به وسیله سلطان سلیمان عثمانی و احمد پاشا بازسازی شده است.

۱- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۵۷.

۲- ۸- الرحله: ۷۰.

ص: ۱۸۸

۷/۶- مقبره منسوب به حضرت موسی علیه السلام

در مسجد جامع القدم، یک چهار دیواری است که بنا به روایتی مرقد مطهر حضرت موسی علیه السلام در آن قرار دارد و! بر روی آن دیوار نوشته اند که «بعضی از صلحا، پیامبر اسلام علیه السلام را در خواب دیده که فرموده است: این جا قبر برادرم موسی علیه السلام است.»

مقبره مذکور به وسیله شیخ صالح التبرکه ساخته شده است و همواره اهالی محل، آن جا را زیارت کرده از آن تبرک می گیرند. (۱)

بنای موجود از دوره حکومت عثمانی است. بنا به برخی از روایات این قبر متعلق به «ام حنه» مادر مریم علیها السلام است. والله العالم

۸/۶- محل ولادت حضرت ابراهیم علیه السلام

در دامنه شرقی کوه قاسیون، قریه «البرزه» قرار دارد، در آن قریه «مسجد جامع ابراهیم علیه السلام» را ساخته اند، برخی بر این باورند که حضرت ابراهیم علیه السلام در این محله به دنیا آمده و تا سیزده سالگی در آن مکان تحت مراقبت جدی مادرش می زیسته است. اما روایات دیگر، شهر «أور»، در فلسطین کنونی را محل ولادت حضرت ابراهیم علیه السلام دانسته اند. (۲)

۱- الدرر فی تاریخ المدارس: ۲/۳۳۹ و زیارات الشام: صص: ۹۶ و ۸۲.

۲- برگرفته از مروج الذهب: ۲/۱۱۳ و اماکن زیارتی و کتب دیگر.

ص: ۱۸۹

! از نبی مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و سلم این گونه روایت شده است: «در دمشق کوهی است که در پایین آن حضرت ابراهیم علیه السلام متولد شده است.»^(۱)

۹/۶- ویژگی های «مسجد جامع ابراهیم علیه السلام»

این مسجد در مکانی ساخته شده است که از ویژگی های جالبی برخوردار بوده است:

- ۱- در همین محل حضرت ابراهیم علیه السلام ستاره زهره را دید و برای زنده کردن فطرت توحیدی مبارزه خویش را آغاز کرد، چنان چه در قرآن عظیم الشأن آمده است؛ «فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا، قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ: إِنَّي لَأَحِبُّ الْأَفْلِينَ...»^(۲)
- ۲- در این نقطه حضرت لوط پیامبر علیه السلام و تعدادی از پیامبران دیگر نزول اجلال فرموده اند؛ و گفته شده است که آن جا محل اقامت یا اعتکاف عده ای از شیوخ و بزرگان نیز بوده است.
- ۳- چنان چه گفته شد برخی، ولادت حضرت ابراهیم علیه السلام را در این محل دانسته اند.

۱- زیارات الشام : ۹۶.

۲- الانعام : ۷۶.

ص: ۱۹۰

۴- در خارج مسجد، جایگاهی است که می گویند پناهگاه حضرت ابراهیم علیه السلام از دست نمرود بوده است.

۵- روایات فراوانی را در فضیلت این جایگاه نقل کرده اند. (۱)

۶- در روایت آمده است که خواندن چهار رکعت نماز در این مکان سبب آمرزش گناهان می شود. (۲)

۱۰/۶- مغاره الجوع (جوعیه) و مغاره الدم

در سرزمین شامات در زمانی که پیامبران، صالحان و خدا جویان از ناحیه ی حاکمان ستمگر، تحت تعقیب قرار داشتند و مواجه با خطر بودند، چهل نفر از پیامبران یا اولیاء خداوند در این مغاره پناه برده بودند، و از فرط گرسنگی جان دادند. (۳) از این رو آن غار «مغاره الجوع» و «مغاره الاربعین» نامیده شده است، و چون در کنار آن غار، خون هاییل علیه السلام به زمین ریخته شد؛ آن جا را به نام مغاره الدم گفته اند. در این مکان قبه و مسجد کوچکی به رنگ سبز ساخته شده است که «مغاره الدم» و «مغاره الجوع» را در بر می گیرد؛ آن غار را در بعضی از

۱- - برگرفته از مروج الذهب: ۲/۱۱۳ و اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۵۹.

۲- - زیارات الشام، ابن حورانی: ۱۱۵.

۳- - ریاض السیاحه: ۲/۴۲۱ و الرحله: ۷۲.

ص: ۱۹۱

روزها جهت زیارت باز می کنند. یادآوری می شود که این مسجد را احمد پاشای عثمانی در سال ۱۰۱۸ ه ق ساخته است. (۱)

۱۱/۶- جایگاه عبادت و نماز پیامبران

از منابع تاریخی و روایات به دست می آید که در کوه قاسیون پیامبران بزرگ الهی به عبادت و اقامه نماز پرداخته اند.

از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده است که: «بر این کوه حضرت ابراهیم، لوط، موسی، عیسی و ایوب نبی علیهم السلام نماز گزارده اند؛ لذا از دعا در کنار آن نباید غافل شد.» (۲)

۱۲/۶- ربوه و محل سکونت حضرت عیسی و مادرش علیهما السلام در ربوه

قریه «رَبْوَه» در انتهای غربی دامنه کوه قاسیون واقع شده است. در این محل، مسجدی است و بر بالای آن کتیبه ای به خط کوفی وجود دارد و در کنار این مسجد غار کوچکی است که آن جا را مردم، محل ولادت حضرت عیسی علیه السلام می دانند. (۳)

۱- - شمار القاصد فی ذکر المساجد: ۱۹۲.

۲- - فی رحاب دمشق : ۹.

۳- - المعجم البلدان، یاقوت حموی: ۳/۲۶.

ص: ۱۹۲

بنا به یک نظریه همین محله «ربوه» محل سکونت حضرت عیسی علیه السلام و مادرش بوده است. (۱)

در قرآن کریم کلمه ربوه دو بار آمده است که یک بار آن درباره ی حضرت عیسی علیه السلام است: «وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ» (۲)

و ما فرزند مریم (عیسی) و مادرش علیهما السلام را آیت و نشانه ای قرار دادیم؛ و آنان را در «ربوه» = سرزمین مرتفعی، که از امنیت و آب جاری بهره مند است، جای دادیم.

اگر مراد از ربوه، ربوه اسمی باشد یعنی اسم آن محل؛ با این آیه ی شریفه، محل سکونت حضرت عیسی و مادرش علیهما السلام بدون تردید مشخص می شود. عدّه ای که این قریه را محلّ سکونت آنان دانسته اند، ربوه اسمی را در نظر داشته اند، نه ربوه ی وصفی و مفهومی را. اما بیشتر مفسرین از ربوه، مفهوم آن را دانسته اند. «ربوه» یعنی سرزمین مرتفع و بلند. بنابراین درباره مصداق آن «ربوه» که کدام نقطه ی جهان بوده است، نظریات گوناگونی مطرح شده است که برخی از این قرار اند:

۱- - المعجم البلدان، یاقوت حموی: ۳/۲۶.

۲- - المؤمنون: ۵۰.

ص: ۱۹۳

- ۱- برخی گفته اند: «ربوه» ای که در قرآن آمده است، همان شهر «ناصره» یکی از شهرهای شامات است که حضرت عیسی علیه السلام در آن جا به دنیا آمده و در همان جا زندگی کرده است.
- ۲- عده ای دیگر می گویند: مصداق آیه، سرزمین «مصر» است؛ زیرا حضرت عیسی و مادرش علیهما السلام مدتی از عمرشان را به «مصر» پناه برده بودند.
- ۳- بعضی می گویند: منظور سرزمین دمشق است که در این صورت همان محله «ربوه» که قبلاً مطرح شد، خواهد بود.
- ۴- تعدادی بر این باورند که منظور آیه ی شریفه سرزمین «رمله» (یکی از شهرهای شمال شرقی بیت المقدس) است؛ چون حضرت مسیح و مادرش علیهما السلام مدتی در آن جا سکونت داشته اند.
- ۵- برخی می گویند: شاید منظور آیه ی شریفه، محل ولادت حضرت عیسی علیه السلام باشد که در وادی بیت المقدس صورت گرفت و از نعمت امنیت که خدا عنایت فرموده بود، بهره مند بود. (۱)

۱۳/۶- کوه قاسیون و غار منسوب به اصحاب کهف

اشاره

یکی از مهم ترین داستان هایی که در هیچ یک از کتاب های آسمانی جز در قرآن کریم (حتی در انجیل) نیامده است، داستان

۱- - تفسیر نمونه: ۱۴/۲۷۴، ذیل آیه ی شریفه.

ص: ۱۹۴

آموزنده، تاریخی و حیرت‌انگیز اصحاب کهف است. در این نوشتار به تناسب مکانی لازم دیده شد درباره آن به طور فشرده سخن گفته شود.

در کوه قاسیون در غرب «مغاره الدّم» و «مغاره الجوع» غار و مقامی به نام اصحاب کهف وجود دارد که مورد توجه مردم منطقه است، اما از نظر منابع تاریخی تأیید نشده است.

غار «اصحاب کهف» در کجاست؟

تاریخ نگاران در محل و مکان غار اصحاب کهف اختلاف نظر دارند که برخی از این قرار است:

۱- از نظر عده‌ای از پژوهشگران معاصر، محل این غار در هشت کیلومتری شهر «عمّان» پایتخت «اردن» در نزدیکی روستایی به نام «رجیب» است. (۱)

در بالای این غار، آثار صومعه‌ای است که از قرن پنجم میلادی، پس از پیروزی مسلمین آن را به مسجد تبدیل کردند و دارای محراب و مأذنه است. (۲)

۱- تاریخ الحلب: ۶۶، تفسیر نمونه: ۱۲/۴۳۹.

۲- تاریخ الحلب: ۴۴۰.

ص: ۱۹۵

۲- از دیدگاه برخی دیگر، محل غار اصحاب کهف، شهر افسوس، یکی از شهرهای «آسیای صغیر» (در روم شرقی قدیم و ترکیه کنونی) و در نزدیکی رود «کاستر» می باشد. (۱)

۳- از نظر مردم منطقه، غار اصحاب کهف در کوه قاسیون در ۴۰ کیلومتری شهر دمشق قرار دارد که طول آن ۵ متر و ارتفاع آن ۵/۲ متر است. گفته می شود که در کنار این غار مسجدی بوده است که فعلاً از آن خبری نیست، و به جای آن مدرسه ای به نام «مدرسه فرقان» ساخته اند و غار معروف در داخل طبقه فوقانی مدرسه قرار گرفته است. (۲)

۴- عده ای بر این باورند که این غار در شهر نخجوان قفقاز قرار دارد.

۵- برخی گفته اند که در فلسطین در شهر بترآ این غار وجود دارد.

۶- تعدادی نوشته اند که غار اصحاب کهف در شبه جزیره ی اسکاندیناوی در شمال اروپا قرار دارد که در داخل آن هفت جسد سالم در هیئت رومیان وجود دارد .

اما بایست توجه داشت که قراین و شواهد قطعی وجود ندارد که کدام یکی از این غارها همان است که قرآن بیان کرده است؛ و از این

۱- تاریخ الحلب: ۴۴۴ و مروج الذهب: ۱/۳۰۲.

۲- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۴۷-۱۴۶.

ص: ۱۹۶

نظر که قصه ی اصحاب کهف مربوط به روم و رومیان بوده است، بعضی از این احتمال ها را بی اساس می سازد. (۱)

از این شش نظریه، نظر اول بیشتر مورد تأیید است.

۱۴/۶- مرقد دحیه کلبی

در قسمت شمال شرقی دمشق در قبرستان عمومی «قریه المزه» در فاصله ی پانصد متری خیابان عمومی «المزه»، قبر یکی از صحابه ی بزرگ رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به نام «دحیه کلبی» قرار دارد.

طبق روایات چندین بار جبرئیل امین علیه السلام به صورت دحیه کلبی بر پیامبر صل الله علیه و آله و سلم نازل شده است، از جمله در ایامی که پیامبر صل الله علیه و آله و سلم می خواست «بنی قریظه» را محاصره کند. (۲)

مرقد دحیه کلبی در وسط قبرستان، داخل اتاق کوچکی واقع شده است. در کتیبه ی روی سنگ قبر، با خط کوفی این گونه نقش بسته است:

«هَذَا قَبْرُ صَاحِبِ الْجَلِيلِ سَيِّدِ دَحِيَّةِ كَلْبِي، الَّذِي كَانَ يَهْبِطُ الْوَحْيَ أحيانًا بِصُورَتِهِ عَلَى النَّبِيِّ ۹» در پایین کتیبه تاریخ ۱۷۴ هجری نوشته شده

۱- - تفسیر المیزان: ج ۱۳/۴۱۳ - ۴۰۸ و برخی کتب دیگر

۲- - المفازى النبویه: ۸۱.

است. (۱) به خاطر همان قبر، این قریه به نام «مِزّه الکلب» مشهور شده است.

۱۶/۶/۱۵- مرقد مومّـد بن حسن و ابوالقاسم بن مومّـد بن حسن علیهم السلام

در داخل قریه ی مذکور در فاصله ی ۳۰۰ متری خیابان «المِزّه» در سمت چپ کوچه، دیواری است دارای پنجره کوچک، در داخل آن دیوار، دو قبر موجود است، یکی قبر «محمد بن امام حسن مجتبی علیهما السلام» و دیگری قبر فرزند او «ابوالقاسم بن محمد بن الحسن علیهم السلام» است که نام و نشان آنان بر سنگ قبرشان نوشته شده است. (۲)

۱۷/۶- مقبره فرمانده والامقام اسامه بن زید رحمه الله

دانشمند محترم آقای «دکتر فائدان» نوشته اند: کمی پایین تر از قبور فرزند و نوه ی امام حسن مجتبی علیه السلام در سمت چپ کوچه ی اصلی، کوچه ی فرعی دیگری است که جامع و مسجد کوچکی به نام «اسامه بن زید» در آن قرار دارد. ظاهراً اسامه بن زید در این محل زندگی کرده و در آن جا فوت نموده است ... اهالی آن محل

۱- - اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : ۱۶۵.

۲- - اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : ۱۶۴.

ص: ۱۹۸

می گویند: «اسامه بن یزید، در این محل مدفون است، اما در منابع تاریخی چنین چیزی بیان نشده است.»^(۱)

۱۸/۶- قبر منسوب به سعد بن ابی وقاص

در قریه «المزّه» قبر دیگری است که منسوب است به یکی از اصحاب پیامبر صل الله علیه و آله و سلم (سعد بن ابی وقاص) عضو انتصابی شورای شش نفره خلافت از سوی خلیفه دوم. اما از نظر برخی از منابع قبر ایشان در بقیع قرار دارد.^(۲)

۱۹/۶- ضریح حزقیل

در چهار کیلومتری شهر دمشق در قریه ای به نام «داریا» ضریح «حزقیل، مؤمن آل فرعون» که در «سوره غافر» از او یاد شده است، قرار دارد. و بنا به قول دیگر او «حزقیل بن بوری نبی» است که خداوند قومش را به سبب نافرمانی به طاعون گرفتار کرد و آیات ۲۴۳ سوره بقره را در مورد آنان نازل فرمود.^(۳)

۱- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۶۴.

۲- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۶۴.

۳- تاریخ الحلب: ۶۳.

۲۰/۶- قبر منسوب به سکینه بنت علی علیه السلام

در ۱۰ کیلومتری دمشق در قریه «داریا» بقعه و بارگاهی است به نام سکینه بنت علی علیه السلام، که حدوداً ۲۳ سال پیش در هنگام تأسیس خیابان جدید پیداشد؛ راننده لودر به مسئولان گزارش داد و آنان برخی از مسئولان ایرانی از جمله حجت الاسلام واحدی (سرپرست حرم) را دعوت کردند. پس از بررسی به این نتیجه رسیدند که صاحب این قبر، فرزند علی علیه السلام است اما در تاریخ، از امیرالمؤمنین علی علیه السلام دختری به نام سکینه ثبت نشده است. احتمال دارد که از نوادگان آن حضرت باشد و واسطه‌ها حذف شده باشند، یا ممکن است که این دختر حضرت با نام دیگری شهرت داشته و به نام سکینه هم خوانده می شده است، که نمونه های تاریخی زیادی وجود دارد. و اما این که او از حضرت زهرا علیها السلام باشد بعید است. والله العالم.

در این باره روایاتی هم نقل کرده اند، از آن جمله دعبل از امام رضا علیه السلام و آن حضرت از اجداد بزرگوارش از امام حسین علیه السلام روایت کرده است:

! مِنْ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «أَدَخَلَ عَلِيٌّ أُخْتِي سَكِينَةَ بِنْتِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَادِمًا فَعَطَّتْ رَأْسَهَا مِنْهُ...» (۱)

- امام حسین علیه السلام: «بر خواهرم سکینه دختر علی علیه السلام خادمی وارد شد؛ آن حضرت سرش را از او پوشاند ...»

! عن الحسين بن ابراهيم القمي ... عن زيد بن علي عن أبيه عن سَكِينَةَ وَ زَيْنَبِ ابْنَتَيْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ۹: إِنَّ فَاطِمَةَ خُلِقَتْ حُورِيَّةً فِي صُورِهِ إِنْسِيَّةٍ وَإِنَّ بَنَاتَ الْأَنْبِيَاءِ لَا يَحْضَنَنَّ. (۱)

- حسین بن ابراهیم قمی با هشت واسطه از امام سجاد علیه السلام روایت می کند که آن بزرگوار از عمه هایش سکینه و زینب، دختران علی علیه السلام و آنان از پدرشان علی علیه السلام و او از پیامبر صل الله علیه و آله و سلم که فرمود: «همانا فاطمه حوریه بهشتی به صورت انسان است و این که دختران انبیا به عادت ماهانه گرفتار نمی شوند.»

در این دو روایت به وجود دختری از امیرالمؤمنین علی علیه السلام به نام سکینه تصریح شده است. و اخیراً در این باره کتاب های هم نوشته اند. (زیارت نامه در صفحه ی ۲۷۸ کتاب حاضر).

۲۱/۶- قبر مؤذن پیامبر صل الله علیه و آله و سلم حضرت بلال حبشی رحمه الله

بنا به قول ابن کثیر، مؤلف کتاب «البدایه و النّهایه»، و برخی دیگر، قبر و مدفن حضرت بلال مؤذن پیامبر صل الله علیه و آله و سلم، در قریه «داریا» قرار دارد؛ زیرا او پس از هجرت به شام در این جا زندگی می کرد و در این

ص: ۲۰۱

محل از دنیا رفت. (۱) اما اکثر مورّخین مدفن او را در قبرستان باب الصغیر می دانند.

حضرت بلال در زمان خلافت عمر، در اثر بیماری طاعون چشم از جهان فرو بست، برخی بر این باورند که بلال در باب الاربعین شهر حلب، یا در قریه خولان، یا در مقبره کیسان به خاک سپرده شده است. (زیارت نامه در صفحه ی ۲۹۰ کتاب حاضر).

۲۲/۶- قبر سعد بن عبادہ

در چهار کیلومتری شرق دمشق در قریه «منیحه» قبر یکی دیگر از صحابی معروف پیامبر صل الله علیه و آله و سلم «سعد بن عبادہ» رئیس قبیله خزرج در داخل مسجدی قرار دارد. او به خاطر بیعت نکردن با خلیفه اول از مدینه تبعید شد و در دوران خلیفه دوم در «حوران» (یکی از استان های سوریه کنونی) اقامت گزید و به طرز مرموزی به قتل رسید. (۲) و جالب است که قتل او را بعدها به جنیان نسبت دادند.

در کتیبه آن که به خط کوفی نوشته شده است، این گونه است: «هذا قبر سعد بن عبادہ، رئیس الخزرج»

۱- بحارالانوار: ۷۸، ۱۱۲

۲- العقد الفرید : ۵/۱۴.

ص: ۲۰۲

۲۳/۶- زیارتگاه مهم- مرقد حُجْرُ بنِ عُدَى و یارانش(ره)

یکی از مهم ترین زیارتگاه های اطراف دمشق مرقد پاک صحابی راستین و وارسته پیامبر صل الله علیه و آله و سلم و یار وفادار امیرالمؤمنین علیه السلام پرچمدار شجاع، حُجْرُ بنِ عُدَى و یاران باصفای اوست، که در «مرج عذراء» ۳۶ کیلومتری شرق دمشق در سال ۵۱ یا ۵۳ هجری قمری، با سعایت زیاد بن ابیه، به دستور معاویه بن ابی سفیان با وضع جانگدازی به شهادت رسیدند و بدن های پاک آنان در این مکان دفن شده اند که تا کنون زیارتگاه مسلمانان به ویژه شیعیان است، اما سرهای نورانی آن ها را که به شهر آورده بودند در «مسجد الاقصاب» نزدیک حرم حضرت رقیه علیها السلام دفن کردند.(۱)

حُجْر و یارانش در یک مقبره به خاک سپرده شده اند و فعلاً دارای ضریح فلزی زرد رنگی است که توسط حاج عبدالنبی کویتی در سال ۱۴۱۳ ه ق ساخته شده است.(۲) و فضای مقبره حدود ۲۵×۲۵ متر مربع می باشد.(۳) (زیارت نامه در صفحه ی ۲۸۸ کتاب حاضر.)

۱- فصل سوم از کتاب حاضر.

۲- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: صص: ۱۶۰ و ۱۶۳.

۳- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: صص: ۱۶۰ و ۱۶۳.

ص: ۲۰۳

۲۴/۶- ویژگی های شخصیتی حُجر بن عَدی

حجر بن عدی دارای اوصاف بسیار خجسته و نقش مؤثر عملی بود که برخی از این قرار است:

- ۱- حجر بن عدی بن معاویه بن جبلة از فضلا و بزرگان صحابه پیامبر صل الله علیه و آله و سلم بود.
- ۲- پیرو حقیقی امیرالمؤمنین علیه السلام و معتقد به ولایت آن حضرت بود و با تمام قبیله اش (قبیله کنده) از بیعت با خلفا سر باز زدند.
- ۳- در زهد، تقوا و عبادت در بین عرب مشهور بود و گفته شده است که در شبانه روز هزار رکعت نماز می خواند و مستجاب الدعوه بود. (۱)
- ۴- او فاتح «مرج عذراء» و فرمانده جناح چپ سپاه اسلام در حمله به «جلولاء» بود و در فتح ایران نیز شرکت داشت.
- ۵- در جنگ های جمل و صفین فرمانده نیروهای قبیله «کنده» و در جنگ نهروان فرمانده جناح چپ سپاه امیرالمؤمنین علیه السلام بود.
- ۶- او مفسر برجسته و تربیت شده امیرالمؤمنین علیه السلام بود و همواره با آیات قرآن سخن می گفت.
- ۷- او بی پرده حقایق را بیان می کرد و در برابر ظلم و ستم با شهامت می ایستاد، حتی در مسجد کوفه که مغیره بن شعبه والی معاویه

۱- - منتهی الامال (به نقل از کامل بهائی) ۱/۳۶۹

ص: ۲۰۴

به امیرالمؤمنین علیه السلام دشنام داد، با شهامت و شجاعت در برابر او به پا خاست و به او پرخاش کرد که حاضران ناخن حیرت به دندان می‌گزیدند.

۸- حجر در برابر تحولات سیاسی زمان خویش همانند کوه استوار و پا برجا ایستاد. او نه شیفته قدرت شد، نه دلباخته زر و زیور. او نه نگران تهدید بود و نه خود باخته تطمیع، همه نقشه‌های دشمن را نقش بر آب کرد تا سرانجام جام شهادت سرکشید.

۹- تاریخ‌نگاران نوشته‌اند: هنگامی که معاویه با ام‌المؤمنین عایشه در مدینه دیدار کرد، عایشه به معاویه گفت: چه واداشت تو را بر کشتن «اهل عذراء» (حجر و یارانش) گفت: ای ام‌المؤمنین! دیدم در قتل ایشان صلاح امت و در بقاء ایشان فساد امت است، لاجرم آن‌ها را کشتم!!!

! ام‌المؤمنین عایشه گفت: «از پیامبر صل الله علیه و آله و سلم شنیدم که فرمود: «کشته خواهند شد بعد از من در «عذراء» کسانی که خداوند و اهل آسمان به خاطر آن‌ها غضب خواهد کرد.» (۱)

۱۰- شهادت حجر بن عدی و اصحابش افزون بر آن که عده کثیری را به یاد فرمایش پیامبر صل الله علیه و آله و سلمانداخت، تأثیر شگفت‌آوری بر روان مسلمانان آگاه گذاشت، نوشته‌اند که «ربیع بن زیاد الحارثی»

۱- - منتهی الامال: ۱/۳۷۰ و برخی کتب دیگر.

ص: ۲۰۵

عامل معاویه در خراسان با شنیدن شهادت حجر دست به دعا برداشت و گفت: ای خدا! اگر ربیع در پیشگاه تو قرب و منزلتی دارد هر چه زودتر جان او را بگیر. او هنوز سخن به لب داشت که جان سپرد. (۱)

۱۱- ایمان و وفاداری حجر رحمه الله چشم مسلمانان را روشن می کند.

!از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده است: «چگونه خواهی بود آنگاهی که تو را به بیزاری از من و دشنام و ناسزا گفتن به من وارد کنند؟ حجر عرض کرد: به خدا سوگند اگر با شمشیر قطعه قطعه ام کنند و بسوزانند آن را بر این کار ترجیح می دهم.» (۲)

خلاصه آن که حجر از نظر معنوی و کمالات نفسانی آن قدر برجسته بود که صاحب مستدرک نوشته است: «حجر راهب اصحاب محمد (رسول الله) ۹ بوده است.» (۳)

۲۵/۶- دستگیری و شهادت حُجر بن عَدی

از هنگامی که حکومت کوفه به زیاد بن ابیه یا به تعبیر دیگر زیاد بن ابی سفیان رسید، روزگار شیعیان امیرالمؤمنین علی علیه السلام به شب تار مبدل شد؛ او با تمام توان علیه شیعیان دست به کار شد و از همه فزون تر از حُجر و اصحابش احساس خطر می کرد و با انواع حيله،

۱- منتهی الامال: ۱/۳۷۰

۲- نفس المهموم، ترجمه شعرانی: ۶۴

۳- صلح الحسن، ال یس: ۳۲۴

ص: ۲۰۶

تهدید و تطمیع متوسل شد اما در برابر آن رادمرد، زیاد بن ابیه مواجه با شکست گردید. سرانجام زیاد بن ابیه، حُجر را با تعدادی از اصحابش دستگیر کرد و از بزرگان کوفه خواست تا علیه او اتهاماتی ارائه کنند. آنان نیز نامه ای برای معاویه تنظیم کردند و اتهاماتی را به حُجر بستند، اما نظر زیاد را تأمین نکرد؛ آنگاه خود زیاد، نامه ای به معاویه نوشت و این اتهامات را بر او بست:

۱- حُجر پیمان خود با خلیفه را شکسته است.

۲- به خلیفه دشنام می دهد.

۳- مردم را به خلع خلیفه و پیمان شکنی با او تحریک می کند.

۴- باعث ایجاد اختلاف در جامعه شده است.

۵- حُجر بن عَدی به خدا اعتقاد ندارد. (نعوذ بالله) (۱)

زیاد این نامه جعلی و خطرناک را به همراه حُجر بن عدی و اصحاب او (چهارده تن) برای معاویه در شام فرستاد. هفت تن از یاران او به وساطت و شفاعت بستگان شان آزاد شدند.

معاویه حُجر و شش تن یاران او را مخیر گذاشت که در محضر عام به علی علیه السلام ناسزا و دشنام بگویند و جان شان را نجات بدهند یا تن به شمشیر بدهند و کشته شوند!!!

۱- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه : ۱۶۲-۱۶۱ به نقل از تاریخ طبری.

ص: ۲۰۷

از میان آن هفت تن عبدالرحمان بن حسان شرط کرد که در حضور معاویه به امام علی علیه السلام ناسزا بگوید، آنگاهی که مقابل معاویه آمد با کمال شجاعت به ستایش و مدح علی علیه السلام پرداخت و به معاویه و خاندان او ناسزا گفت. معاویه به شدت خشمگین شد، فرمان داد او را نزد زیاد برگرداند تا با وضع فجیع کشته شود. زیاد لعین آن بزرگ مرد را زنده به گور کرد.

حُجر و یاران او گفتند: «به خدا سوگند! ضربه های شمشیر از آن چه که ما را به آن می خوانید گوارا تر و لقای خدا و رسول ۹ و وصی او بر ما از داخل شدن به آتش بهتر است.»

سپس جَلادان در برابر چشمان حَضار، یاران حجر را یکی پس از دیگری گردن زده به شهادت رساندند. وقتی نوبت به حُجر رسید از آنان مهلت گرفت و دو رکعت نماز خواند و دعای جالبی کرد، آنگاه گفت: «... بعد از مرگ من، زنجیر از دست و پایم باز نکنید و خون پیکرم را نشوید؛ زیرا می خواهم در روز قیامت با همین وضع با معاویه روبرو شوم» پس از آن سر حجر را نیز از بدن جدا کردند و بدن های شان در مرج عذرا دفن شد و سرهای شان را برای معاویه فرستادند تا سرانجام در مسجد الاقصا نزدیک حرم حضرت رقیه علیها السلام به خاک سپرده شدند. (۱)

۱- - مروج الذهب : ۳/۱۹. و زیارات الشام: ۲۵۴

ص: ۲۰۸

۲۶/۶- یاران حُجر بن عُدّی

اشاره

در تاریخ نام های شهدای والامقامی که همراه حُجر در راه خدا و دفاع از ولایت جام شهادت سرکشیده اند به این شرح آمده است:

۱- شریک بن شَدّاد الحضرمی.

۲- صیفی بن شِبل الشیبانی.

۳- قبیصه بن صبیعه العیسی.

۴- محرز بن شهاب المنقری یا فهری که آنان با حجر دفن شده اند. (۱)

۵- کدام بن حیان العنزى.

۶- عبد الرحمان بن حسان العنزى.

داستانی از صیفی رحمه الله

یکی از یاران حجر بن عُدّی، صیفی بن شِبل الشیبانی بود. ابن زیاد از او سؤال کرد. گفت: ای دشمن خدا درباره ابوتراب چه می گویی؟

صیفی: من ابوتراب را نمی شناسم.

زیاد: چه اندازه او را می شناسی؟

صیفی: من اصلاً او را نمی شناسم.

زیاد: علی بن ابی طالب علیه السلام را نمی شناسی؟

صیفی: چرا می شناسم.

زیاد: همان علی علیه السلام ابوتراب است.

ص: ۲۰۹

صیفی: این سخن تو صحیح نیست، علی علیه السلام ابوالحسن و ابوالحسین است.

زیاد دستور داد آن قدر او را بزیند تا به زمین بچسبد و بلند نشود. پس از آن همه زجر و شکنجه، زیاد گفت: درباره علی علیه السلام چه می‌گویی؟ صیفی گفت: «وَ اللَّهُ لَوْ شَرَحْتَنِي بِالْمُوسَى وَالْمُذَى مَا قُلْتُ إِلَّا مَا سَمِعْتُ مِنِّي» - «به خدا سوگند اگر مرا با تیغ آبدار و کارت ریز ریز کنی، سخنی جز آنچه درباره علی علیه السلام گفتم، از من نخواهی شنید.»-

زیاد: باید حتماً او را لعنت کنی و گرنه گردنت را می‌زنم.

صیفی: زودتر گردنم را بزن که حاضر نیستم به علی علیه السلام بد بگویم. (۱) [آنگاه زیاد در حالی که در آتش خشم خود می‌سوخت صیفی را به شهادت رساند.]

۲۷/۶- مقبره ابی مسلم خولانی

در چهار کیلومتری غرب دمشق در قریه «داریا» مقبره «ابی مسلم عبدالله بن ثوب خولانی» که از زهاد تابعین بوده، قرار دارد. از او کراماتی نقل کرده‌اند؛ اکنون ضریح او یکی از زیارتگاه‌های اهالی منطقه است. (۲)

۱- ذخیره الدارین : ۳۰.

۲- زیارات الشام: ۱۲۵.

ص: ۲۱۰

۲۸/۶- مقبره ابی مرثد کَنَاز

در یکی از قریه های اطراف دمشق به نام «بیت رانس» قبر «أَبی مَرثَد کَنَاز» یکی از اصحاب پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم قرار دارد. (۱)

۲۹/۶- مقبره تمیم الداری انصاری

در غرب شهر دمشق در قریه دیر مُرَّان قبر «تمیم الداری بن حبيب انصاری» قرار دارد. او از اصحاب صَيِّفَه و از دانشمندان و زهَّیاد صحابه و دارای کرامات بوده است. (۲) قبر او دارای گنبد و بارگاه و محل زیارت اهل منطقه است.

۳۰/۶- دیر صیدنا یا یا مقام حضرت مریم علیها السلام

در ۲۰ کیلومتری شمال شهر دمشق «دیر صیدنا یا» وجود دارد که محل حضور حضرت مریم علیها السلام بوده است، و اکنون آن دیر با نام «کنیسه مریم عذراء» خوانده می شود. (۳)

۱- زیارات الشَّام: ۱۳۷ و معجم البلدان: ۱/۵۱۹.

۲- زیارات الشَّام: ۱۳۲.

۳- زیارات الشَّام: ۱۳۷.

ص: ۲۱۱

فصل هفتم- اماکن زیارتی برخی از استان های سوریه

اشاره

ص: ۲۱۲

فصل هفتم- اماکن زیارتی برخی از استان های سوریه

در این فصل تعدادی از اماکن زیارتی که در برخی از استان های سوریه قرار دارند معرفی شده اند و در مجموع از ذکر مساجد، مدارس و اماکن سیاحتی صرف نظر شده است و از سایر استان هایی که اماکن زیارتی در آن ها وجود ندارد یا مورد توجه بیشتر نبوده اند نیز ذکری به میان نیامده است.

الف- استان حلب

اشاره

یکی از مشهورترین مناطق شام و دارای تمدن تاریخی و یکی از استان های مهم سوریه، استان حلب است که مرکز آن شهر حلب در شمال این کشور به فاصله «۲۸۰» کیلومتری پایتخت واقع شده است و بیش از چهار میلیون جمعیت دارد که اکثریت قاطع آنان از اهل سنت و اقلیت ناچیزی از شیعیان می باشند.

ص: ۲۱۳

نام گذاری حلب

از نظر لغوی حلب به معنای شیر دوشیده و مرادف با حلب است.

دلیل نام گذاری آن این است که حضرت ابراهیم علیه السلام در روزهای جمعه از گوسفندانش شیر دوشیده، به عنوان صدقه به فقرا می داد، آنان برای بدست آوردن شیر می گفتند «حَلَب، حَلَب» تا در اثر کثرت استعمال این نام بر شهر اطلاق شد. (۱)

بنیان گذار حلب و نام های آن

درباره پایه گذاران حَلَب اختلاف است، اما بیشتر تاریخ نگاران آن را به عمالِق نسبت داده اند. عدّه ای نخستین ساکنان آن را فرزندان حام بن نوح دانسته اند. (۲) و اقوام حیثون، آشوری ها، مصری ها و... در آن ساکن بوده اند، (۳) و هر کدام آنان این شهر را به نامی خوانده اند، حیثون آن را «حلبا و حلباس»، آشوریان «حلوان»، یونانیان «باروا»، مصریان «حَلَب» و مسلمانان آن را «حَلَب الشَّهَاء» خوانده اند. (۴)

۱- تحف الانباء فی تاریخ حَلَب الشَّهَاء: ۸ و معجم البلدان ۲/۲۸۲

۲- تحف الانباء فی تاریخ حلب الشَّهَاء: ۸

۳- تحف الانباء فی تاریخ حلب الشَّهَاء و الرحله: ۵۳

۴- الشام الحضاره: ۱۵۳-۱۵۲، و اماکن زیارتی...: ۱۷۴-۱۷۳

ص: ۲۱۴

اهمیت فتح حلب

شهر حلب از اهمیت ویژه در قرن چهارم و پنجم برخوردار بوده است تا جایی که سیف الدوله حمدانی آن را پایتخت کشور انتخاب کرد و رونق خاصی به آن داد، حلب در سال هفدهم هجری توسط ابا عبیده بن جراح و به فرماندهی عیاض بن غنم فهری با صلح تسخیر شد، در حالی که دارای دیوار محکم و هفت دروازه بود. (۱)

در جنگ های صلیبی، حلب یکی از مراکز مهم نظامی مسلمانان علیه صلیبی ها بود. در دوره مغول این شهر تسخیر و دستخوش ویرانی شد و باقی مانده آن در دوران تیمور تخریب گردید. (۲)

در زمان دولت عثمانی این شهر دوباره آباد شد و رونق خوبی پیدا کرد و پس از جنگ جهانی اول مثل سایر شهرهای سوریه تحت استعمار فرانسه قرار گرفت و ...

شهر حلب یکی از مراکز شیعه بوده است، مورخین سه چیز را از عوامل نفوذ شیعه در حلب دانسته اند:

۱- حضور و تلاش ابوذر غفاری در شام.

۲- هجرت آل ابی شعبه از عراق به این سرزمین.

۱- - بغیه الطلب فی تاریخ الحلب: ۱۱

۲- - تحف ابناء.../ ۱۷

ص: ۲۱۵

۳- تلاش های فاطمی ها در دوران بنی حَمدان و بنی مرداس، برای گسترش شیعه.

اما با آن سابقه ی رو به گسترش شیعه در حلب، امروزه شیعیان در این شهر کاملاً در اقلیت قرار دارند که علت آن نیز سه چیز است:

۱- ظلم و ستم و حتی قتل عام شیعیان توسط حکومت های متعصب و خون ریز.

۲- هجرت علمای شیعه از این سرزمین به عراق و جاهای دیگر.

۳- تلاش نکردن علما و مبلغین برای ترویج فرهنگ اهل بیت علیهم السلام و...

اماکن زیارتی شهر حلب

اشاره

شهر حلب همانند سایر شهرهای سوریه با داشتن سابقه تاریخی دارای اماکن زیارتی فراوانی است که برخی با رعایت اختصار به این شرح ارائه می شود:

(۱) مشهد الحسین علیه السلام یا مسجد النقطه

اشاره

یکی از زیارتگاه های مشهور و قابل توجه نزد شیعیان «مشهد الحسین علیه السلام یا مسجد النقطه» است که در غرب حلب قرار دارد و به نام «مشهد الطرح» و «مشهد الدکه» نیز خوانده شده است.

از نظر تاریخی و کتب مقاتل، هنگامی که کاروان اسیران و سرهای شهدا را از کوفه به طرف شام می بردند، شبی را در غرب حلب در کنار معبدی به نام «مَارت مُرُوثا» توقف کردند.

راهبی نصرانی که در آن معبد به سر می برد، در دل شب که همه خواب بودند متوجه شد که آن سر مطهر از بالای نیزه به ذکر خدا و تسبیح و تهلیل مشغول است و نوری درخشان از آن سر تا آسمان بالا می رود و صدایی را شنید که می گوید: «السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ...» وقتی راهب قضیه را از مأموران پرسید آنان گفتند: این سر، سر حسین بن علی بن ابیطالب علیهم السلام است که مادرش فاطمه دختر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم است. راهب خشمگین شد و آنان را این گونه نفرین کرد: (تَبَّأَ لَكُمْ أَيْتُهَا الْجَمَاعَةُ صَدَقَتِ الْأَخْبَارُ فِي قَوْلِهَا إِذَا قُتِلَ تَمَطَّرُ السَّمَاءُ دَمًا) - ای گروه نابود شوید اخبار راست گفته اند که: هرگاه او کشته شود آسمان اشک خون و باران خون می بارد.

از این بیان راهب به روشنی پیداست که مصیبت شهادت امام حسین علیه السلام و باریدن خون از آسمان در شهادت آن حضرت در اخبار و کتب سابق به عنوان یک مصیبت بزرگ و بی مانند ذکر شده است.

خلاصه آن که راهب با دادن مبالغی پول به نگهبانان پول پرست کاروان، سر امام حسین علیه السلام را از آنان برای یک شب گرفت و در داخل دیر برد و آن سر مبارک را با عطر و گلاب معطر کرد و روی

ص: ۲۱۷

صخره ای که داخل دَیر بود گذاشت و خود در کنار آن به راز و نیاز و گریه و زاری پرداخت و به برکت آن سر مطهر مسلمان شد.

سه نکته شگفت آور:

۱- مأموران فرو مایه ی یزید و ابن زیاد چون خواستند از آن جا حرکت کنند دیدند بر روی آن پول های شان نوشته شده است: «وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ» (۱).

۲- در معجم البلدان و کتاب فریده العجائب ابن الوری نوشته اند: «یکی از اسرای اهل بیت علیهم السلام از یکی از کارگران آن جا تقاضای آب و نان کرد و او جواب رد داد. آن اسیر نفرین کرد. از آن روز مردم آن محل از سود مناسبی بهره ندارند» (۲).

۳- نوشته اند که در این محل معدنی از مس وجود داشت و چون مردم آن منطقه از اسارت اهل بیت خوشحالی و شادمانی کردند و نیز حضرت زینب یا همسر امام حسین علیه السلام از آنان آب و نان خواست آن ها امتناع نموده و به اهل بیت علیهم السلام دشنام دادند حضرت زینب و همسر امام حسین علیه السلام بر آنان

۱- تذکره الخواص ابن جوزی: ۱۵۰

۲- معجم البلدان: ۳/۱۷۳ و کتاب فریده العجائب ابن الوری: ۱۲۸

ص: ۲۱۸

نفرین کردند؛ لذا آن معدن مس تباه و نابود شد و مردم آن جا از خیر و برکت محروم شدند. (۱)

امواج قطره خون

فشرده سخن این که هنگام طلوع خورشید که سر امام حسین علیه السلام را از روی آن صخره برداشتند، دیدند که چند قطره خون تازه بر آن صخره چکیده است؛ این خبر به مردم حلب رسید. در اطراف آن صخره جمع شدند و به سوگواری برای فرزند پیامبر صل الله علیه و آله و سلم پرداختند. (۲)

بر اساس روایات شیعه همه ساله در روز عاشورا، آن خون بر سنگ می جوشید و توجه بسیاری از مردم شام را به خود جلب کرده بود. [بدون تردید دشمنان اهل بیت علیهم السلام از این معجزه خیره کننده و ستم شکن و توجه مردم، نگران بودند و رنج می بردند اما نمی توانستند خورشید حق را با دو انگشت مخفی کنند].

برخی از تاریخ نگاران نوشته اند که عبدالملک بن مروان، دستور انتقال آن سنگ را صادر کرد و از آن پس اثری از آن سنگ دیده نشد. (۳)

۱- - مقتل مقرر: ۳۵۸ پاورقی وبا کاروان شام به نقل از نفس المهموم و کتب دیگر

۲- - اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۷۵.

۳- - اماکن زیارتی و... سوریه: ۱۷۵. و نهر الذهب فی تاریخ الحلب: ۲/۲۰۹ و معالم حلب الاثریه: ۱۳۶.

ص: ۲۱۹

اما برخی دیگر می گویند: این سنگ در جای خود بود ولی در سال ۱۹۲۰ میلادی که مشهد الحسین علیه السلام پایگاه ذخیره اسلحه عثمانی ها بود، منفجر شد و این زیارتگاه تخریب گردید.

لذا موقتاً این سنگ را در نزدیکی آن محل به مشهد المحسن علیه السلام (زیارتگاه دیگری) منتقل کردند و چهل سال در آن جا ماند که پس از بازسازی مشهد الحسین در سال ۱۹۶۰ میلادی (توسط مؤسسه بازسازی و احسان اسلامی جعفری)، این سنگ را به جای اصلی آن قرار دادند.^(۱)

سر آغاز مسجد النقطه

در سال ۳۵۰ ه ق، نخستین کسی که در محل این سنگ مسجدی را بنا کرد، «سیف الدوله حمدانی شیعه» بود و آن را «مسجد النقطه» نام گذاری کرد و با اعتقادی که به آن داشت، همواره آن جا را زیارت می کرد. و تا کنون زائران فراوانی دارد و نام دیگر آن «حی الانصاری» است.

مشهد الحسین علیه السلام در سمت راست خیابان اصلی، نزدیک پل هوایی قرار گرفته است و دارای صحن بزرگ، شبستان ها، ایوان، گنبد های کوچک و ضریح زیبایی در ابعاد ۱×۵/۱ متر به رنگ طلایی است. بر در ورودی آن بارگاه، کتیبه ای به خط کوفی است که بر آن

۱- - اماکن زیارتی و... سوره: ۱۷۶ و حلب و التشیع: ۳۱.

ص: ۲۲۰

نوشته شده است: «هذا مقام و مشهد الحسين عليه السلام» و پایین آن نام سیف الدوله حمدانی به چشم می خورد. در داخل این ضریح بر روی یک استوانه، سنگی است که گفته می شود سر فرزند پیامبر صل الله علیه و آله و سلم را بر آن گذاشته بودند و قطره هایی خون از آن سر مبارک بر آن سنگ جاری شده است. در شعاع این زیارتگاه، مسجد، مرکز پزشکی تخصصی و حوزه علمیه نیز ساخته شده است که مورد استفاده مسلمانان می باشد. (۱)

(۲) مشهد المحسن بن الحسين علیهما السلام

اشاره

در نزدیکی شهر حلب در کوه جوشن، به فاصله ۳۰۰ متری مشهد الحسين عليه السلام زیارتگاه محسن بن الحسين بن علی عليهم السلام قرار دارد.

در این مرقد محسن فرزند امام حسین علیه السلام به خاک سپرده شده است. درباره محسن بن الحسين عليه السلام دو نوع روایت در کتب تاریخ نقل شده است:

الف- هنگامی که کاروان اسیران در این مکان توقّف کرد، از همسر امام حسین علیه السلام که حامله بود، فرزندی سقط شد که مادرش نام او را محسن گذاشته بود که تداعی می کند از محسن سقط شده

۱- اماکن زیارتی و... سوریه: ۱۷۷.

ص: ۲۲۱

فاطمه زهرا علیها السلام و شاید مادر آن طفل نیز با این اندیشه فرزندش را محسن نامیده باشد. (۱)

ب - نظر دوم این است که از امام حسین علیه السلام طفل شیرخواری بوده است و در محل مذکور از دنیا رفت و در این مکان دفن شده است. (۲) [اما نظر دوم ضعیف است؛ چون در تاریخ برای امام حسین علیه السلام فرزندى به نام محسن ذکر نشده است.]

پیدایش معجزه آسای مشهد المحسن علیه السلام

در تاریخ حلب دارد که در سال ۳۵۱ هـ ق سیف الدوله حمدانی شبی در خواب دید که در یک نقطه این شهر نوری درخشید؛ صبح به آن محل آمد و دستور کندن آن جا را داد. سنگی را پیدا کردند که بر روی آن نوشته شده بود: «هذا قبر محسن بن الحسين بن علی علیهم السلام»

پس از پیدا شدن این کتیبه، سیف الدوله فرمان داد تا بر روی آن مرقد و بارگاهی ساختند. (۳) آن بارگاه از آن تاریخ تا کنون یکی از زیارتگاه‌های مشهور و معروف برای مسلمانان است.

۱- اماکن زیارتی و... سوریه: ۱۷۷.

۲- آرامگاه‌های خاندان پاک پیامبر و ائمه...: ۱۰۱ و معالم حلب الاثریه: ۱۳۹.

۳- نهر الذهب فی تاریخ الحلب: ۲/۲۷۸ و الدار المنتخب...: ۸۵.

ساختار مشهد المحسن بن الحسين عليه السلام

مرقد محسن بن الحسين عليهما السلام با ساختار قدیمی و دارای صحن، شبستان و ضریح آهنی است و بر فراز آن مرقد، دو گنبد کوچک با نمای قدیمی وجود دارد. و بالای سردر، دو کتیبه قرار دارد که یکی به نام سیف الدوله و دستور ساختن مرقد و زیارتگاه در سال «۳۵۱ ه ق» و کتیبه دوم از سلطان عبد الحمید عثمانی و دستور بازسازی این بنا در سال «۱۳۱۴ ه ق» است.

کتیبه های پیرامون مشهد المحسن عليه السلام

در این مشهد کتیبه هایی جلب توجه می کند که برخی از این قرار است:

الف- در داخل شبستان و صحن کتیبه بسیار جالب و مهمی است که نام های مبارک ۱۴ نور مقدس «پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم حضرت زهرا و ائمه طاهرین علیهم السلام» بر آن نقش بسته است که از آثار سیف الدوله حمدانی است.

ب- در سمت چپ دیوار بیرونی، کتیبه نورالدین زنگی شهید، از امرای ایوبی قرار دارد.

ج - کتیبه یکی دیگر از امرای ایوبی به نام «ملک ظاهرالدین بیبرس» با تاریخ ۶۹۰ ه ق وجود دارد.

ص: ۲۲۳

(۳) مرقد حضرت زکریای پیامبر علیه السلام

در شهر حلب مسجد جامع دیگری است که به نام مسجد جامع اموی شناخته می شود، در داخل شبستان و در سمت چپ محراب، مرقد مطهر حضرت زکریا علیه السلام قرار دارد.

در تاریخ دارد که آن حضرت از دست یهودیان فرار کرد و به درختی پناه برد و در داخل درخت پنهان شد. دشمنان از پیدا کردن او مأیوس شدند. شیطان مطلب را برای آنان گفت. آن مردم پلید، آره آوردند و درخت را با حضرت زکریا علیه السلام به دو نیم کردند. (۱)

قبر آن حضرت دارای ضریحی است که در داخل آن، تابوت چوبین با پوشش سبز به چشم می خورد.

امروزه این مقبره یکی از زیارتگاه های مهم شهر حلب است و زائران حضرت زینب علیها السلام اکثراً آن را زیارت می کنند.

حضرت زکریا ابن «ایم»، همسر «ایشاع» یا «هیانه» دختر عمران و خواهر امّ حنه (مادر مریم علیها السلام) آخرین پیامبر عهد قدیم است که هدایت و رهبری جامعه را بر عهده داشت و افزون بر آن بیت المقدس و خادمان آن و به ویژه حضرت مریم علیها السلام را سرپرستی می کرد.

ص: ۲۲۴

او و همسرش فرزند نداشتند و در سنّ پیری دعا کردند و خداوند حضرت یحیی علیه السلام را برای آن ها عنایت فرمود (یا زَكَرِيَّا
إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَىٰ...)(۱)

(۴) مرقد امام زاده شهید، معروف بن جُمَر

شهید شجاع، فرمانده بلند آوازه و جهادگر در راه خدا، سید معروف بن جمر از نوادگان حضرت اسماعیل بن امام صادق علیه السلام است. او در سال ۵۵۵ ه ق چشم به جهان گشود و در جهاد مسلمانان علیه صلیبی ها به عنوان یکی از سرداران سپاه «ملک ظاهر بیبرس» سالیانی از عمر خود را سپری کرد تا سرانجام در سال (۶۴۰ ه ق) در جنگ انطاکیه در سن ۸۵ سالگی جام شهادت را سرکشید و در این محل در داخل مدرسه ای که در سال (۵۹۰ ه ق) توسط ملک ظاهر بیبرس ساخته شده بود به خاک سپرده شد و تا کنون کلاهخود و لوازم جنگی او در کنار قبرش موجود است.(۲)

(۵) محل مقام سر مبارک حضرت یحیی علیه السلام

در مرکز شهر حلب، بر روی تپه ای قلعه بسیار بزرگ، مهم و زیبا، به وسعت حدوداً ۳۷۵ × ۳۷۳ متر مربع توسط رومیان یا یونانیان ساخته شده است. و در طول تاریخ مورد استفاده حاکمان به ویژه در امور

۱- -سوره مریم: آیه ۷

۲- -اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۸۱ و ۱۸۲

ص: ۲۲۵

نظامی بوده است ... در سمت راست این قلعه ایوانی است که در داخل آن قبری است و نیز صندوقی در آن وجود دارد که در سال ۴۳۵ ه ق کشف شده است و گفته می شود که پاره ای از سر مبارک حضرت یحیی بن زکریا علیه السلام در آن صندوق است. (۱)

[قبلاً بیان شد که سر حضرت یحیی در مسجد اموی شام است و در این صندوق ممکن است نشانه هایی از سر و صورت حضرت باشد، والله العالم.]

(۶) مقام حضرت ابراهیم و حضرت خضر علیهما السلام

در محل یاد شده داخل ایوان این قلعه، مقام حضرت ابراهیم علیه السلام و مقام حضرت خضر علیه السلام مشهور و معروف است. (۲)

(۷) مشهد علی بن ابیطالب علیه السلام

در کنار مقام سر حضرت یحیی علیه السلام، مشهد (امام) علی بن ابیطالب علیه السلام یا باب الجنه وجود دارد، و دلیل این نام گذاری برای این است که کتیبه ای در آن جا وجود دارد که بنا به قول برخی از مورّخین به خط حضرت علی علیه السلام می باشد. (۳)

- ۱- - برگرفته از معجم البلدان: ۲/۳۸۴، و اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۸۴.
- ۲- - برگرفته از معجم البلدان: ۲/۳۸۴، و اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۸۴.
- ۳- - برگرفته از معجم البلدان: ۲/۳۸۴، و اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۸۴.

ص: ۲۲۶

(۸) مرقد ابن شهر آشوب رحمه الله

در فاصله ی بیست متری جنوب مشهدالحسین علیه السلام در داخل چهار دیواری مقبره ای است که در آن جا علمای بزرگی از سده های سوم و چهارم هجری به خاک سپرده شده اند که سنگ های نوشته شده با خط کوفی معرّف آنان و تاریخ درگذشت شان است. (۱)

در این مقبره مورخ بزرگ و نام دار شیعه، ابوجعفر رشیدالدین، معروف به ابن شهرآشوب (۵۸۸ ه ق) نویسنده کتاب معروف «مناقب الائمة عليهم السلام» دفن شده است. (۲)

(۹) مقابر علمای بنی زهره

در فاصله ۵۰ متری مکان یاد شده در بین یک چهار دیواری دیگر، علمای بنی زهره از معروف ترین قبایل شیعه در قرن چهارم و پنجم هجری به خاک سپرده شده اند، و متأسفانه که قبرها و کتیبه هایی که به خط کوفی روی سنگ ها بوده منهدم شده اند. (۳)

اخیراً که شیخ ابراهیم نصرالله، مسجد النقطه را توسعه داده است مرقدهای یادشده در داخل محوطه مسجد قرار گرفته اند.

- ۱- - اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۷۸ و برخی کتب دیگر.
- ۲- - اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۷۸ و برخی کتب دیگر.
- ۳- - اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۷۸ و برخی کتب دیگر.

ص: ۲۲۷

(۱۰) مرقد شهید شیخ اشراق

در سمت شمال غربی میدان باب الفرح داخل جامع سهروردی در سمت چپ شبستان، مدفن و مرقد فیلسوف بزرگ «شیخ شهاب الدین سهروردی، یحیی بن حبش بن امیرک، معروف به شیخ اشراق» پایه گذار حکمت اشراق قرار دارد. روی مقبره آن دانشمند و حکیم الهی، سنگ قبر کوچکی است. و بر بالای مرقد، شرح مختصری از زندگی او نوشته شده است.

شیخ اشراق در سال ۵۴۹ ه ق در سهرورد - از توابع زنجان- به دنیا آمد و پس از تحصیل و تبخّر در فلسفه و حکمت طریقه اشراق را ابداع کرد و ده ها رساله و کتاب در این باره نوشت و موجی ایجاد کرد که مخالفان و موافقان زیادی در حوزه های علمی پیدا کرد، عده ای او را یکی از علمای شیعه معرفی کرده اند...

سرانجام مخالفان شیخ اشراق، در نزد سلطان صلاح الدین ایوبی که علیه شیعیان تعصب شدید داشت، علیه او سعایت کردند، تا آن که شیخ را زندانی و در تاریخ ۵۸۷ ه ق به شهادت رساندند.^(۱)

۱- - اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۷۹ به بعد.

ص: ۲۲۸

ب استان رقه = صفین**اشاره**

در فاصله ۵۴۷ کیلومتری شمال شرقی دمشق، ۱۸۰ کیلومتری حلب و ۶۰ کیلومتری مرز جنوبی ترکیه شهر تاریخی «رَقَّه» یا «رافقه» که به «رقه البیضاء» نیز معروف بوده است، واقع شده است.

این شهر در «منطقه صفین» قرار دارد، که این نام پس از جنگ ۲۱ یا ۲۳ ماهه ی صفین، شهره آفاق شد و در این جنگ جبهه حق (امیرالمؤمنین علی علیه السلام)، در برابر جبهه باطل (معاویه و عمرو بن العاص) به نبرد پرداختند. (۱)

در این نبرد بهترین یاران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و حضرت علی علیه السلام به درجه بلند شهادت نایل آمدند و حدود ۲۵ هزار نفر از یاران حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام جام گوارای شهادت را سر کشیدند؛ که از آن میان عدّه ای از صحابه بدری، عمار بن یاسر، اویس قرنی و... بودند.

در این شهر آثار تاریخی، دینی و مذهبی فراوانی است که به برخی با رعایت اختصار اشاره می شود:

(۱) باب علی علیه السلام

در سال ۱۵۵ ه ق در زمان منصور عباسی در اطراف شهر «رقه» دیواری از خشت و گِل جهت امنیت شهر ساخته شد. بلندی آن دیوار ۴ متر و عرض آن ۵ متر و دارای ۴ برج بود.

ص: ۲۲۹

برای این دیوار دروازه ساخته بودند که از همان نقطه، حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام وارد منطقه صفین شده بود لذا این باب معروف شد به باب علی علیه السلام و تاکنون این باب و بخشی از همان دیوار قدیمی موجود است.

گفتنی است که هارون عباسی در سال ۱۸۰ ه ق و سیف الدوله حمدانی در قرن پنجم هجری آن را بازسازی کردند. (۱)

(۲) مرقد مطهر شهید عمار بن یاسر رحمه الله

اشاره

در کنار شهر «رقه» - در منطقه صفین - در سمت راست باب علی علیه السلام، مرقد شهید والا مقام، یار وفادار پیامبر صل الله علیه و آله و سلم و علی علیه السلام، حضرت عمار بن یاسر العنسی رحمه الله قرار دارد.

حرم و بارگاه او خیلی با عظمت و باشکوه است. بر فراز مرقد او ضریح زیبایی با پوشش سبز جلب توجه می کند. بالای ضریح، گنبد آبی بلند از بتن و سیمان و در کنار آن گلدسته ای جالب با معماری اسلامی - ایرانی ساخته شده است، داخل و خارج حرم با کاشی های زیبا تزئین گردیده است که نقش جمهوری اسلامی ایران در ساخت آن روشن است.

امروزه مرقد پاک او یکی از زیارتگاه های مهم مسلمانان به ویژه شیعیان امامیه است. (۲)

۱- - اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۹۶

۲- - تحقیقات میدانی

ویژگی های عمار بن یاسر

عمار بن یاسر دارای ویژگی های فراوانی است که به برخی با رعایت اختصار پرداخته خواهد شد:

۱- عمار بن یاسر و پدر و مادرش در راه اسلام سخت ترین شکنجه ها را تحمل کردند.

۲- اولین زن شهید شده در راه اسلام «سمیه» مادر عمار است که پس از شکنجه های فراوان توسط ابوجهل خبیث، به شهادت رسید و اولین مردی که در راه اسلام به درجه والای شهادت نایل آمد « یاسر بن مالک » پدر عمار بود.

۳- پیامبر صل الله علیه و آله و سلم در حق خاندان یاسر رحمه الله دعا فرموده است:

«... اللَّهُمَّ لَا تُعَذِّبْ أَحَدًا مِنْ آلِ يَاسِرٍ بِالنَّارِ.» (۱)

هنگامی که والدین عمار رحمه الله در پنجه کفار مکه شکنجه می شدند، عمار به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم عرضه داشت: ای پیامبر خدا! مادرم را به شدیدترین شکنجه ها گرفتار کرده اند. حضرت فرمود: ای ابا یقظان! شما را به صبر و پایداری سفارش می کنم. آن گاه دعا کرد: خدایا! هیچ یک از خاندان یاسر را به آتش عذاب نکن.

۴- در دعای دیگر فرمود: «خدایا خاندان یاسر را بیامرز. ای آل یاسر! صبر کنید؛ زیرا موعد شما بهشت است.» (۲)

۱- منتهی الامال: ۱/۲۳۸.

۲- تهذیب التهذیب: ۷/۴۰۹.

ص: ۲۳۱

۵- پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم در وصف عمار فرموده است: «عمار تا استخوان سرش از ایمان آکنده است. هر که عمار را دشمن بدارد خداوند او را دشمن می دارد.» (۱)

۶- کفار مکه بدن عمار را با آتش می سوزانیدند تا آن که روزی او را در بین آتش افکندند! پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم برای نجات او این گونه فرمود: «یا نَارُ کُونِي بَرْدًا وَ سَيِّئًا عَلَيَّ عَمَّارٌ كَمَا كُنْتَ بَرْدًا وَ سَيِّئًا عَلَيَّ إِبرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَام» (۲) لذا آتش به عمار آسیبی نرسانید.

۷- ! از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده است که فرمود: «عَمَّارٌ مَعَ الْحَقِّ وَ الْحَقُّ مَعَ عَمَّارٍ حَيْثُ كَانَ عَمَّارٌ جَلْدَةً بَيْنَ عَيْنِي وَ أَنْفِي، تَقْتُلُهُ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَةُ» (۳)

- پیامبر صل الله علیه و آله و سلم: «عمار با حق و عمار با عمار است هر جا باشد، عمار همانند پرده میانه ی چشم و دماغ من است؛ دسته ای گمراه و سرکش عمار را خواهند کشت.»

۸- ! از پیامبر مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و سلم سؤال کردند: اگر فتنه روی آورد و اختلاف ایجاد شود به ما چه دستور می دهید؟ حضرت فرمود:

۱- - المغازی: ۳/۶۷۴.

۲- - منتهی الامال: ۱/۲۳۹.

۳- - منتهی الامال: ۱/۲۳۹.

ص: ۲۳۲

«بر شما باد به پسر سمیّه، به راستی که او هرگز حق را ترک نمی کند تا آن که بمیرد.»^(۱)

۹- حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام، در حین شهادت عمّار سر او را به زانوی مبارک خویش گذاشت و! فرمود: «... هر که از رحلت عمّار دلتنگ و غمگین نشود از مسلمانی بی بهره است، خدای تعالی بر عمّار رحمت فرماید آن گاهی که از او از نیک و بد سؤال کند ... بهشت بر عمّار یک بار واجب نشده است بلکه بارها او مستحق بهشت شده است، بهشت عدن برای او مهیا است، او را کشتند در حالی که حق با او بود و او با حق.»^(۲)

۱۰- عمار رحمه الله در آخرین روز زندگانی پربارش مناجات ویژه ای داشت و سخنانی می گفت که حاکی از نهایت تسلیم و رضا در برابر خداوند بود. او به پرچم معاویه اشاره کرد و گفت: ما در خدمت پیامبر خدا ۹۹ بار با دارندگان این علم ها جنگ کرده ایم و در این زمان با اصحاب این علم ها باید جنگید! آن گاه فرمود: بدانید که من امروز کشته می شوم ... و کار من حواله به لطف خداوند است، و مطمئن باشید که امیرالمؤمنین علیه السلام مقتدای ماست ...^(۳)

۱- الاستیعاب فی معرفه الاصحاب: ۲/۴۷۲.

۲- منتهی الامال: ۱/۲۴۰-۲۴۱.

۳- منتهی الامال: ۱/۲۴۰-۲۴۱.

هنگامه شهادت عمار بن یاسر

عمار بن یاسر رحمه الله که در جنگ صفین شرکت فعال داشت در آخرین ساعات زندگانی خویش به قصد شهادت بر اسب خود نشست و شجاعانه وارد معرکه شد و با صدای رسا رجز می خواند و بی وقفه بر دشمنان می تاخت تا آن که در محاصره سنگین قرار گرفت و ابوالعادیه ملعون ضربت کشنده ای بر او وارد نمود که توان مقاومت را از او سلب کرد، با همان حال به اردوگاه برگشت و آب طلبید. غلامش قدح شیری برایش آورد. تا چشم عمار به قدح شیر افتاد، گفت: «صدق رسول الله» از او سؤال کردند، گفت: «پیامبر اسلام به من فرمود که آخرین روزی تو از دنیا شیر خواهد بود.»^(۱)

آن شیر را نوشید. آن گاه با بال خونین شهادت در سن ۹۰ یا ۹۱ یا ۹۳ سالگی تا جوار رحمت حق پرواز کرد. «... عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْزُقُونَ.» [اگرچه در برخی از کتب عمر او را ۷۳ سال نوشته اند که ظاهراً ضعیف است.]

امیرالمؤمنین علیه السلام و یاران آن حضرت در کنار پیکر آن بزرگ مرد جمع شدند و به سوگ نشستند. امیرالمؤمنین علیه السلام بر او نماز خواند و پیکر خون بار او را بدون غسل در همان معرکه به خاک سپرد که

۱- - منتهی الامال: ۱/۲۴۰-۲۴۱.

ص: ۲۳۴

امروزه بارگاه باشکوه او زیارتگاه مسلمانان است. (۱) (زیارت نامه در صفحه ی ۲۸۶ کتاب حاضر)

(۳) مرقد و بارگاه اویس قرنی

در سمت چپ مرقد عمار در شبستانی دیگر مرقد پاک سهیل یمن و آفتاب قرن، «اویس قرنی رحمه الله» یکی از برترین صحابه پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و شیعه امیرالمؤمنین علیه السلام قرار دارد که بر فراز قبر او نیز گنبد بلندی وجود دارد. (۲)

اویس قرنی یکی از بهترین عباد و زهدیاد بود که برخی از شب ها را به رکوع و برخی از شبها را به سجده سپری می کرد و! می گفت: «ای کاش از ازل تا ابد یک شب می بود و من آن را با یک سجده به پایان می رساندم.» (۳)

! از پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده است که به اصحاب خویش فرمود: «بشارت باد شما را به مردی از امت من که او را اویس گویند، همانا او مانند ربیع و مضر را شفاعت می کند.» (۴)

۱- همان و مروج الذهب: ۲/۳۸۰.

۲- مروج الذهب: ۲/۱۱۸.

۳- منتهی الامال: ۱/۳۶۷.

۴- منتهی الامال: ۲/۳۶۶.

ص: ۲۳۵

! و نیز از آن حضرت روایت شده است: «يُفَوِّحُ رَوَائِحُ الْجَنَّةِ مِنْ قِبَلِ الْقَرْنِ، وَأَشْوَقَاهُ إِلَيْكَ يَا أُوَيْسُ الْقَرْنِ.»^(۱)

- پیامبر صل الله علیه و آله و سلم: «بوهای بهشت از جانب قرن می وزند چه اشتیاقی به سوی تو ای اویس قرنی.»

! و نیز می فرمود: «هر که او را ملاقات کرد سلام مرا به او برساند.»

و او یکی از صد نفری بود که در صفین با امیرالمؤمنین علیه السلام به تقدیم خون قلب شان بیعت کردند.^(۲)

اویس قرنی دارای اوصاف فراوانی است که به همین مختصر بسنده شد. (زیارت نامه در صفحه ی ۲۸۷ کتاب حاضر).

نکته قابل توجه

قابل توجه این که در اسکندریه و دیار بکر مرقد و مقبره ای منسوب اویس قرنی رحمه الله است اما این روایت یا این آثار به نام او قابل قبول نیست زیرا به اتفاق مورخین، او در جنگ صفین شهید شده است و همانند سایر شهدای صفین در همان جا دفن شده است.

۱- - منتهی الامال: ۲/۳۶۶

۲- - منتهی الامال: ۲/۳۶۶

ص: ۲۳۶

(۴) محل دفن شهدای صفین

بدون تردید هزاران نفر (حدوداً ۲۵۰۰۰ نفر) از مؤمنان مخلص و فداکار در رکاب امیرالمؤمنین علیه السلام در جنگ صفین به دست شقی ترین انسان ها به شهادت رسیدند و عده ای از آنان در آن سرزمین با بدن های خونین دفن و در جوار رحمت بی منتهای خداوند آرمیده اند، اما حرم و بارگاه، نام و نشان ظاهری از آنان وجود ندارد، درود خداوند بر آن پاکبازان راه حق و عدالت. (زیارت نامه شهدا در صفحه ی ۲۸۲ کتاب حاضر).

(۵) مقبره منسوب به اُبی بن کعب

در سمت چپ قبر اُویس قرنی در داخل شبستان، مقبره ای وجود دارد که به نام اُبی بن کعب مشهور شده است اُمّیا بدون تردید واقعیت ندارد؛ زیرا که نام اُبی بن کعب در جمع شهدای صفین ذکر نشده است و از منابع مهم تاریخی به دست می آید که او در مدینه از دنیا رفت و در داخل خانه خود که در کنار قبر عقیل قرار داشت دفن شد و در همان جا مسجد اُبی بن کعب بود که پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم در آن نماز خوانده است. (۱)

۱- - نزه الناظرین : ۲۸۰، آثار اسلامی مکه و مدینه: ۳۵۰ و اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۱۹۹

ص: ۲۳۷

ممکن است که این مقبره محل دفن یکی دیگر از یاران امیرالمؤمنین علیه السلام باشد که در جنگ صفین شهید و در این نقطه دفن شده باشد.

ج- استان حمص

اشاره

یکی از استان هایی که برخی از زیارتگاه های قابل توجه در آن وجود دارد، حمص است که به طور گذرا به آن پرداخته می شود:

(۱) مرقد قنبر غلام امیرالمؤمنین علی علیه السلام

قنبر انسان پرهیزگار، شجاع، با شهامت و شیعه مخلص امیرالمؤمنین علیه السلام بود که همواره در خدمت آن بزرگوار بود.

قنبر در اواخر عمر پربار خویش در شام زندگی می کرد و شاهد ستم های دشمنان اهل بیت علیهم السلام به ویژه حجاج علیه شیعیان امیرالمؤمنین علیه السلام بود تا نوبت به خود او رسید.

تاریخ نگاران نوشته اند که روزی حجاج به یارانش گفت: امروز می خواهم یکی از اصحاب علی علیه السلام را به قتل برسانم، آنان گفتند: کسی بهتر از قنبر غلام علی علیه السلام سراغ نداریم. حجاج او را احضار کرد و به او گفت: قنبر تویی؟ گفت: بلی. گفت: تو در خدمت علی علیه السلام چه می کردی؟ گفت: در خدمت او بودم. آب وضوی او را

ص: ۲۳۸

حاضر می‌کردم و... حجاج گفت: از دین علی علیه السلام بیزاری خود را اعلام کن.

قنبر: دین بهتری برایم بیاور تا دست از دین علی علیه السلام بردارم.

حجاج: چه خواهی کرد اگر سر از بدنت بردارم؟

قنبر: آن گاه من سعادت‌مند خواهم بود و تو شقی.

! و أميرالمؤمنین علیه السلام به من فرمود: «... تو را بدون جرم و گناه همانند گوسفند سر خواهند برید.»

آنگاه حجاج در حال خشم و غضب دستور داد تا قنبر را گردن زدند. (۱)

پس از شهادت بدن مبارک آن یار و غلام وفادار علی علیه السلام در حمص به خاک سپرده شد. امروزه مرقد او یکی از زیارتگاه‌های مشهور است.

(۲) ابو حمراء هلال بن حرث

یکی از غلامان با اخلاص پیامبر اکرم ۹ و شیعیان امیرالمؤمنین علیه السلام هلال بن حرث است که از سرزمین ایران بوده و در

۱- - منتهی الآمال: ۱/۳۹۳ و برخی کتب دیگر.

ص: ۲۳۹

خدمت حضرت علی علیه السلام به عنوان خزانه دار بیت المال بود و در شام در حمص وفات کرد و در همان جا دفن گردید. (۱)

(۳) مقبره ثوبان

یکی از غلامان پیامبر صل الله علیه و آله و سلم ثوبان بود که افتخار خدمت گزاری پیامبر صل الله علیه و آله و سلم را داشت و در سال ۴۵ ه ق رحلت کرد و در حمص به خاک سپرده شد.

(۴) مسجد و مقبره خالد بن ولید

یکی از آثار شهر حمص مسجد خالد بن ولید و مقبره اوست.

خالد که در اواخر عمر خویش شام را برای زیستن برگزیده بود، در سال (۲۱ ق) از دنیا رفت و در محل کنونی به خاک سپرده شد.

مسجد بزرگ خالد دارای پنج گنبد زیبا و مأذنه ای بلند است. در گوشه شمال غربی شبستان مسجد، قبر او قرار دارد که قبه جالب و ضریح نقره ای با پایه ها و دیوارهایی از سنگ مرمر با معماری اسلامی و رومی وجود دارد و در همین مکان همسر خالد و پسر او عبد الرحمان نیز دفن شده اند. اما برخی از تاریخ نویسان این قبر را از خالد بن یزید

۱- - آرامگاه های خاندان پاک پیامبر(ص): ۱۰۳.

ص: ۲۴۰

بن معاویه دانسته اند و بر این باورند که قبر خالد بن ولید در دو کیلومتری حمص قرار دارد. (۱)

(۵) سفینه، مهران بن فروغ

یکی از غلامان پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم که در حمص به خاک سپرده شده است، سفینه، مهران بن فروغ می باشد که ایرانی تبار است و سال هایی از عمر خویش را در خدمت پیامبر صل الله علیه و آله و سلم سپری کرد.

(۶) مرقد فرزندان جعفر طیار رحمه الله

کمی بالاتر از جامع خالد، به فاصله ۳۰۰ متری، مسجدی به نام جامع طیار معروف است. در شبستان این مسجد دو قبر وجود دارد که تابلویی بر بالای آن نام عبد الله و عییدالله را به عنوان شهید نشان می دهد، اما در تاریخ از جعفر طیار یک فرزند به نام عبد الله ثبت شده است که شوهر حضرت زینب علیهما السلام بود و در بقیع به خاک سپرده شده است. ممکن است این قبور از نوادگان حضرت جعفر طیار باشد. (۲)

۱- معجم البلدان: ۲/۲۰۳.

۲- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۲۱۵.

ص: ۲۴۱

(۷) مسجد و مقبره عمر بن عبدالعزیز**اشاره**

در فاصله کمی از مسجد طیار، مسجدی به نام عمر بن عبدالعزیز است که در داخل شبستان آن، مقبره او با نمای سنگی قرار دارد، اما برخی از تاریخ نگاران قبر او را در نزدیکی شهرک معره النعمان در اطراف حلب دانسته اند.

نیم نگاهی به کارنامه عمر بن عبدالعزیز

عمر بن عبدالعزیز که پس از فوت سلیمان بن عبدالملک در سال ۹۹ هـ ق به خلافت رسید. در مدت دو سال و پنج ماه و پنج روز خلافت خود، کارهای شایسته ای انجام داد که برخی از این قرار است:

۱- فدک که حق فاطمه زهرا علیها السلام بود را به اهل بیت پیامبر مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و سلم برگرداند.

۲- سب و دشنام به امیرالمؤمنین علی علیه السلام را که معاویه پایه گذاری و سنت کرده بود و تا زمان عمر بن عبدالعزیز رسماً رواج داشت، با تدبیر جالب از میان مردم برداشت و در سراسر قلمرو اسلام دستور داد که سب علی علیه السلام ممنوع و در جای آن آیه های «رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ» (۱) و «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ» (۲) را در خطبه ها بخوانند. (۳) [و بدون تردید

۱- -سوره حشر: ۱۰.

۲- -سوره نمل: ۹۰.

۳- -مروج الذهب: ۳/۲۲۴.

ص: ۲۴۲

امیرالمؤمنین علیه السلام اولین مردی بود که اسلام خویش را در محضر پیامبر صل الله علیه و آله و سلم اظهار کرد.

۳- او عمال بنی امیه را عزل کرد و افراد صالح و شایسته را به جای آنان منصوب کرد. (۱)

۴- به فرماندار خود در مدینه منوره دستور داد که ده هزار دینار در بین اولاد امیرالمؤمنین علی علیه السلام توزیع کند. (۲)

۵- در قلمرو حکومت خویش به عدل و داد رفتار می کرد تا جایی که درباره او و یزید بن ولید گفته اند: «الْتَّاقِصُ وَالْأَشْجُ أَعْدَلَا بَنِي مَرْوَانَ» (۳)

۶- در دوران خلافت خود، اهل بیت علیهم السلام و شیعیان را نه تنها معترض نشد که مورد لطف و احسان ویژه قرار می داد. (۴)

۷- تشریفات بی جا، ریخت و پاش ها، اسراف و تبهذیرهای معمول طاغوتی و... را تا حدودی از بین برد.

اما چه سود که خلافت غضب شده را به صاحب اصلی آن، امام محمد باقر علیه السلام، تحویل نداد و غاصبانه همانند گذشتگانش بر آن

۱- - تتمه المنتهی: ۱۴۵.

۲- - مروج الذهب: ۳/۲۲۷.

۳- - شفاء الصدور: ۱/۳۶۴.

۴- - تاریخ الخلفاء: ۲۳۱.

ص: ۲۴۳

جایگاه تکیه زد تا مرگش فرا رسید. ! و به فرموده امام باقر علیه السلام که فرمود: «عمر بن عبدالعزیز مرد در حالی که اهل زمین بر او درود فرستادند و اهل آسمان او را لعنت کردند.»

سرانجام عمر بن عبدالعزیز در ۳۹ سالگی پس از دو سال و پنج ماه و پنج روز خلافت، در ماه رجب سال (۲۱۰ هـ ق) در «دیر سِمعان» از توابع «حِمْص» از دنیا رخت بربست و در همان جا به خاک سپرده شد. (۱)

برخی بر این باورند که او را همانند معاویه دوم مسموم کردند. گفتنی است که بنی عباس پس از پیروزی بر بنی امیه، جنازه های آنان را از مقبره ها در آورده به آتش کشیدند اما متعزض قبر عمر بن عبدالعزیز نشدند. (۲)

(۸) مقبره تعدادی از صحابه

تاریخ نگاران نوشته اند که تعداد کثیری از صحابه و تابعین در حِمْص رحلت کرده و در آن جا به خاک سپرده شده اند. در این نوشتار به منظور رعایت اختصار از بیان آن ها صرف نظر شد.

۱- تاریخ الخلفاء: ۲۴۶.

۲- تتمه المنتهی: ۱۴۶.

ص: ۲۴۴

د- استان سویدا**اشاره**

سویدا یکی از مهم ترین استان های سوریه است که در جنوب این کشور واقع شده است؛ و از مهم ترین شهرهای این استان، شهرهای سویدا، بصری و شهبای است و شهر بصری در تاریخ اسلام از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

شهر بصری در تاریخ اسلام

شهر بصری در جنوب دمشق به فاصله ۱۳۲ کیلومتری آن قرار دارد. این شهر همواره واسطه تجارتنی شبه جزیره و شام بوده است. اولین برنامه تاجران شبه جزیره در این شهر بوده است سپس به دمشق می رفتند.

از آن جایی که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم حدود سی سال پیش از بعثت در یک سفر تجاری همراه عموی بزرگوارش حضرت ابوطالب علیه السلام در این شهر آمده و مورد توجه راهب قرار گرفته است، این شهر در نزد مسلمانان به ویژه تاریخ نگاران اسلامی دارای اهمیت و موقعیت ویژه ای است.

کلیسای بحیرای راهب «محل ورود پیامبر صل الله علیه و آله و سلم»

در کنار مخروبه های شهر بصری، دیوارهای بلند بدون سقف با دروازه آهنی مسدود قرار دارد که یادآور اولین سفر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم

در دوران نوجوانی همراه عموی با عظمتش حضرت ابوطالب علیه السلام در این جاست.

بحیرای راهب با دیدن علائم نبوت در چهره آن حضرت که خود در کتاب های آسمانی خوانده بود، حقیقتی را برای ابوطالب بیان کرد و به او سفارش نمود که از این نوجوان خوب نگه داری کند... (۱).

سفر تجارتی پیامبر صل الله علیه و آله و سلم، دعوت راهب از کاروانیان، مذاکره ی او با پیامبر صل الله علیه و آله و سلم، بیان راز شگفت انگیز شخصیت و موقعیت آن حضرت را برای عمویش ابوطالب علیه السلام و سفارش های راهب در مورد نگه داری آن حضرت، خود تاریخ ارزنده و مفصلی است که این مختصر، گنجایش آن را ندارد. پوینده ی حقیقت از کتب تاریخی می تواند استفاده کند.

مسجد مبرک یا ناقه «محل نشستن شتر پیامبر صل الله علیه و آله و سلم»

یکی از آثار قابل توجه شهر بصری مسجد مبرک است که حدود ۳۰۰ متر بالاتر از کلیسای بحیرای راهب قرار دارد.

مشهور است که شتر پیامبر صل الله علیه و آله و سلم در این محل بر زمین نشسته است و به همین جهت در جای آن مسجدی ساخته اند به نام مبرک و «مبرک» یعنی محل نشستن شتر. در داخل این مسجد شبستان کوچکی است که مردم در آن نماز می گزارند. در سمت راست این شبستان

حجره ی کوچکی است که در داخل آن سنگی به ابعاد ۵/۱*۱/۵ متر وجود دارد که چهار گودال کوچک به اندازه زانو و پای شتر بر این سنگ دیده می شود. مردم محل می گویند: این گودال ها جای زانوهای شتر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم است. «والله العالم»^(۱)

تا این جا زیارت های مهم و مورد توجهی که در سرزمین سوریه قرار دارند با توجه به منابع موجود و تحقیقات میدانی مطرح شد؛ ضمن اظهار ناتوانی خویش از راهنمایی پژوهشگران مخلص، باکمال ادب استقبال خواهم کرد.

۱- اماکن زیارتی و سیاحتی سوریه: ۲۳۷.

ص: ۲۴۷

خاتمه**اشاره**

پایان بخش کتاب حاضر مطالبی است به این شرح:

الف- یادآوری های مناسب و شایسته

۱- با عنایت به این که زیارت نامه های مشخص و مأثوری درباره ی زیارت پیامبر عظیم الشان اسلام صلی الله علیه و آله و سلم ، ائمه ی طاهرین علیهم السلام ، و برخی از شخصیت های مهم همانند حضرت زینب علیها السلام ، حضرت ابی الفضل العباس علیه السلام، حضرت فاطمه معصومه علیها السلام و... روایت شده است که می توان از آن ها استفاده کرد و اما حضراتی را که زیارت نامه های مخصوصی برای آنان وارد نشده است می توان با زیارت نامه های عمومی به پیشگاه آنان عرض ارادت کرد و اساساً زیارت حاضر شدن زائر در محضر مزور با یت سالم است.

۲- برای آنانی که نماز زیارت تشریح شده است به همان روش بایست عمل کرد و برای سایرین به عنوان نماز زیارت نمی توان انجام داد اما می توان نماز را قریباً الی الله خواند و ثواب آن را هدیه کرد.

۳- استحباب غسل برای زیارت پیامبر صل الله علیه و آله و سلم، ائمه و حضرت زهرا علیهم السلام و برخی دیگر که در شریعت وارد شده است مستحب است و ثواب دارد اما برای بعضی از زیارت ها که غسل تشریح نشده است نباید غسل کرد.

ص: ۲۴۸

۴- آنچه که در کتب مراجع عالیقدر یا برخی از کتب دیگر درباره آداب زیارت مطرح شده است، رعایت آن مستحب و دارای اجر و پاداش خواهد بود. مؤمنان نباید به سلیقه خودشان چیزی را به حساب شرع بگذارند.

۵- برخی از زیارت نامه‌ها همانند زیارت نامه‌های رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم، جامعه کبیره، جامعه صغیره، زیارت امین الله علیه السلام، زیارت نامه‌های ایام هفته و... مورد توجه بوده و مستحب است که زائران از آن‌ها بهره بگیرند.

۶- زیارت نامه‌ها و دعاهاى مأثوره را در خواندن و نوشتن نباید تغییر داد و دخل و تصرف در آن‌ها مجاز نیست و باید درست خوانده شود تا معنا تغییر نکند. [متأسفانه یک عدّه بسیار بی توجه هستند که نماز، قرآن و دعاها را طوری می‌خوانند که معنا کاملاً تغییر می‌کند و حتی کفر آمیز می‌شود مانند قدر را که غدر می‌خوانند یا آن که تشدید حروف را تلفظ نمی‌کنند.] اما در دعاها و سلام نامه‌های غیر مأثوره تا حدی دخل و تصرف مجاز است که معنا و مطلب مخالف شرع نباشد و انسان می‌تواند به عربی و غیر عربی راز و نیاز داشته باشد (دعا کند و سلام و زیارت داشته باشد).

۷- در زیارت، دعا، نماز، نذر نباید ریا کرد زیرا ریا شرک خفی، گناه بزرگ و نابود کننده اعمال است.

ص: ۲۴۹

۸- در کلیه زیارت‌ها افزون بر این که رضای خدا و اخلاص ضروری است از خرافات و برنامه‌های خلاف شرع و عقل جداً باید پرهیز کرد.

۹- برخی از امام زادگان که دارای مقام بس بلند و شخصیت فوق العاده هستند همانند حضرت زینب، حضرت ابوالفضل، سید محمد علیهم السلام و... شناخت آنان، زیارت شان و دعا برای آنان وظیفه‌ای است بس مقدس و دارای پاداش والا و ارزنده.

۱۰- یکی از برترین جلوه‌های ارزنده در زیارت‌ها این است که زائران به نیابت والدین، اساتید، علما، شهدا، حق داران، سفارش کنندگان و... زیارت، دعا و طلب آمرزش کنند.

۱۱- خرج و مصرف زیارت‌ها را همانند سایر برنامه‌های دینی باید از پول حلال کرد. با مال حرام و با پولی که خمس، سهم و زکات آن داده نشده است نباید به زیارت رفت که نه تنها ثواب ندارد که خود معصیت دیگری خواهد بود.

۱۲- زیارت یک شعار خشک و بی روح نباید باشد؛ بلکه زیارت یک فرهنگ، یک اوج معنوی، یک سیر و سلوک و یک بندگی ویژه برای خداست. بنابراین از عمق ایمان، عقیده و با معرفت بایست انجام پذیرد.

۱۳- زیارت یک تعهد و تجدید پیمان با خدا و پیشوایان دین و ادای حقی است که در راستای فرمان خداوند انجام می شود.

ص: ۲۵۰

۱۴- زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم ، امامان معصوم، حضرت زهرا، خاندان رسالت و ذریه ی طیبه ی رسول خدا علیهم السلام یکی از مصادیق مودت ذوی القربی است که در قرآن تنها پاداش رسالت معرّفی شده است و بدون تردید درجات آن بستگی به کیفیت ایمان و اخلاص زائر دارد.

۱۵- تنها زیارتی ارزنده و ثمربخش است که وسیله ی تقرب به خداوند و تحوّل آفرین باشد. و زائر پس از زیارت، این امانت و نوراتیت را باید حفظ کند و تا روز رستاخیز چراغ روشن راهش باشد .

۱۶- مستحب است که زائر از سفر زیارتی سوغات مناسب برای خانواده، بستگان و دوستانش بیاورد.

۱۷- آنچه که همواره بویژه در طول سفر اجتناب ناپذیر است، رعایت تقوا، امانت داری، صداقت، اخلاق نیک، برخورد سالم و منطقی و بردباری و تحمل است.

۱۸- سزامنند است که زائران در طول سفر یادداشت های دقیق و پژوهشگرانه از زیارت ها، عملکردها و خاطره ها داشته باشند که فواید فراوانی خواهد داشت.

۱۹- مستحب است که زائران در زیارت های پایانی (زیارت وداع) از خداوند تکرار زیارت و تشریف را بخواهند.

۲۰- در بازگشت از زیارت ها از تشریفات، ریاکاری، خود نمایی و خرج های بی جا، باید پرهیز کرد و ... .

ب- برخی از اشعار و سروده ها

در این بخش بر اساس خواسته برخی از مداحان مخلص، سروده هایی درباره ی عقیله ی بنی هاشم، حضرت زینب و عمه کوچک سادات حضرت رقیه علیهم السلام ارائه شده است تا شاید برای زائران و مدّاحان سودمند باشد.

به یاد سرزمین شام

این جا محیط سوز و اشک و آه و ناله است این جا زیارتگاه زهرای سه ساله است این جا دمشقی ها گل پژمرده دارند در زیر گل
مهمان سیلی خورده دارند این جا دل شب کودکی هجران کشیده گلبوسه بگرفته زرگ های بریده این جا بهشت دسته گل های
مدینه است این جا زیارتگاه کلثوم و سکینه است این جا زیارتگاه جبریل امین است این جا عبادتگاه زین العابدین است این جا ز
چشم خود گلاب افشانده زینب این جا نماز شب نشسته خوانده زینب

ص: ۲۵۲

این جا بخاکش هر وجب دردی نهفته است این جا سه ساله دختری بی شام خفته است این جا نخفته چشم بیدار رقیه این جا حسین آمد بیدار رقیه این جا قضا بر دفتر هجران ورق زد این جا رقیه پرده یکسو از طبق زد این جا همای فاطمه پرواز کرده این جا کبوتر از قفس پرواز کرده این جا شرار از دامن افلاک می ریخت زینب بر اندام رقیه علیها السلام خاک می ریخت

***

حضرت زینب علیها السلام

روشنگر نکته های عشقی زینب یک سینه پر از هوای عشقی زینب ای گلبن سایه پرور چار امام پیغامبر خدای عشقی زینب هم عشق بلند پایه همراه تو بود هم عاطفه مثل سایه همراه تو بود

ص: ۲۵۳

ای سوره صبر هر کجا می رفتی هشتاد و چهار آیه همراه تو بود ای پرچم کربلا- به دوشت زینب فریاد علی است گل خروشت
زینب هفتاد و دو داغ را تحمل کردی قربان دل بنفشه پوشت زینب ظهر عاشورا که عزم دیدن گل داشتی خنده بر لب خون به دل از
چیدن گل داشتی آفتاب از هر طرف پر می زد و سر می کشید یا تو بی صبرانه شوق دیدن گل داشتی گلشن یاسین و آغوش پر از
گل های یاس عطر جنت با خود از بوییدن گل داشتی پیش چشم نازنینت هر نفس جان می گرفت خاطرات خوش که از خندیدن
گل داشتی بس که گل های تو دل از حسن یوسف برده بود همچو گلچین اشتیاق چیدن گل داشتی نخل ها را غرق حیرت کرد در
حال قنوت شوق ایثاری که در بخشیدن گل داشتی باغبانان در کنار خیمه گاه لاله ها

ص: ۲۵۴

اشک در چشم، از به خون غلطیدن گل داشتی سینه خورشید از دل واپسی آتش گرفت تشنه لب چون نیت بوسیدن گل داشتی می
کنی شکر خدا از انتشار عطر عشق کی شکایت از به هم پا شیدن گل داشتی

* * *

رباعی

زینب! تو شمیم ناب عاشورایی گلوآژه انقلاب عاشورایی همراه ستارگان و همسایه ماه هم سنگر انقلاب عاشورایی از جذبه عشق در
نگاهت زینب ای آینه‌ها چشم براهت زینب بر هستی بیدادگران آتش زد سوز سخت و شعله آهت زینب زینب ای شیرازه ام
الکتاب ای به کام تو زبان بوتراپ ای بیانت سر به سر طوفان خشم

ص: ۲۵۵

نوح می دوزد به طوفان تو چشم در کلامت هیبت شیر خدا در زبانت ذوالفقار مرتضی خطبه هایت کرد ای اخت الولی راستی را
کار شمشیر علی جان ز تنها برده از اسکوتوا ای تو روح آیه لاتقنطوا

***

زینب الگوی صبر

آنکه نامش کرده عالم را مسخر زینب است آنکه وصفش می رباید هوش از سر، زینب است گر علی ابن ابی طالب بود الگوی صبر
آن که صبرش با علی باشد برابر زینب است گفت پیغمبر حسینم هست کشتی نجات بادبان و محور و سکان و لنگر زینب است
مادرش استاد دانشگاه صبر و عفت است فارغ التحصیل دانشگاه مادر زینب است یک در از درهای جنت نام شد باب الحسین

ص: ۲۵۶

فاش می گویم کلید قفل آن در، زینب است آن که از ایراد نطقش کاخ استبداد را واژگون کرد بر سر قوم ستمگر زینب است زبان حال زینب علیها السلام در بازار شام

شامیان خنده به زخم جگر ما نزنید ساز باناله ی ذریه ی زهرا نزنید سرمردان خدا را به سر نیزه زدید مرد باشید دیگر سنگ به زن ها نزنید به زنان سنگ اگر بر سر بازار زدید دختران را به کنار سر بابا نزنید کشتن فاطمه بین در و دیوار بس است تازیانه به تن زینب کبری نزنید رقص و شادی جلو محمل زینب نکنید پای سرهای بریده به زمین پا نزنید گر به دیدار سر پاک حسین آمده اید این قدر دست به هنگام تماشا نزنید بگذارید برای شهدا گریه کنیم خنده بر داغ دل سوخته ی ما نزنید

ص: ۲۵۷

بر خوشه خورشید رسالت صلوات بر جلوه ی تابان امامت صلوات دردانه ی جانانه ی زهرا و علی علیهما السلام بر عمه ی جانان سیادت صلوات بر جلوه ای از مریم عذرا صلوات بر پرتوی از عترت طاها صلوات بر وارث شایسته ی زهرا و علی علیهما السلام بر جان حسین، زینب کبرا صلوات بر اختر و ماه و آفتابش صلوات بر نسل سرافراز شهابش صلوات بر جامه ی سبز حسن و سرخ حسین بر زینب و بر مادر و بابش صلوات بر فصل بهار و گل و گلشن صلوات بر لاله و بر یاس و به سوسن صلوات بر ماه حسین و حسن و محسن و زینب بر نسل دو آیینه ی روشن صلوات بر عاشق دلداده ی یکتا صلوات بر صاف ترین شوکت حوّا صلوات بر آل علی و دودمان عمران علیهما السلام

ص: ۲۵۸

بر سرّ علی، زینب کبرا علیهما السلام صلوات

* * *

به یاد حرم رقیه علیها السلام

مرغ دلم خرابه شام آرزو کند تا با سه ساله دخترکی گفتگو کند آن دختر که قبله ی ارباب حاجت است حاجت رواست هر که به این قبله رو کند تاریکی خرابه به چشمان اشکبار با رأس باب، شکوه زجور عدو کند خونین چو دید رأس پدر را رقیه خواست با اشک خویش خون ز رخس شستشو کند خواهید در خرابه که تا کاخ ظلم را با ناله ی یتیمی خود زیر و رو کند

* * *

حضرت رقیه علیها السلام

ای تا به ابد شام بلا مدیونت

ص: ۲۵۹

ای جاری عصمت خدا در خونت هر چند شود روی تو از سیلی سرخ این رنگ خدا است بر رخ گلگونت

* * *

ای لاله ی چار ساله در هاله ی ناز امشب که پدر به دیدنت آمد باز از روی طبق پرده به یک سوی مزن در شام سیه نیست به خورشید نیاز

* * *

من آن شمع سراپا آتشم کز ناله خاموشم رخم نیلی و اندامم کبود و خود سیه پوشم همیشه طفل کوچک جا، در آغوش پدر گیرد
من ویران نشین رأس پدر باشد در آغوشم

* * *

چندی بود به غصه و غم خو گرفته ام از غصه سر به کُنده ی زانو گرفته ام بابا بین که بر اثر ظلم اشقیا از فرط درد دست به پهلو گرفته ام

* * *

ص: ۲۶۰

بیا ای عمّه جان امشب ز مرگ خود خبر دارم هوای دیدن روی پدر را من بسر دارم بگو وقت سحر آیند نزدم دختران شام که تا ثابت کنم بر مردمان من هم پدر دارم

* * *

پدر را عمّه جان در خواب دیدم هلال ماه نو در آب دیدم من از دیدار او بی تاب گشتم پدر را همچو خود بی تاب دیدم سروده
هایی از مؤلف

بر جلوه ی جانانه ی یزدان صلوات بر گلشن خوشرنگ بهاران صلوات بر خوشه ی خورشید و به هر پرتو پاکش بر دخت علی
حامی قرآن صلوات

گنجی در ویرانه

حسین جان ای مه اسرار زینب خرابه آمدی سردار زینب به شام غم همین غم خانه داری

ص: ۲۶۱

عجب گنجی در این ویرانه داری رسیدی از سفر ای جان خواهر باید بنگری پیمان خواهر پیامت را به لوح دل نوشتم برای دختر زارت گریستم حسین جانم رقیه بی قرار است ز داغ جانگدازت اشکبار است رقیه از غمت آه و فغان کرد سرت را در خرابه میهمان کرد ندارد میزبان جز جان شیرین به مهمانش دهد با قلب خونین خدایا میزبان با میهمان رفت به عشق سرورش سوی جنان رفت شکوهت را همه عالم بدانند پیامت را «مدرسی» بخواند ۱۲/۹/۱۳۹۰ مدرسی

***

عیادت رقیه علیها السلام

در خرابه ی غمبار سبط مصطفی آمد

ص: ۲۶۲

بر عیادت طفلش سر ز تن جدا آمد چون سر حسین آمد در خرابه محشر شد از خرابه تا افلاک بانگ و ابا آمد زینب ستمدیده با رقیه اش گفتا جان من به قربانت یار و مقتدا آمد عابدین بیا بنگر میزبان شده خواهر باب مهربان او از ره وفا آمد صورت پدر را چون رقیه محزون گفت و ای پدر جانم از چه این جفا آمد کی بریده رگهای گردن تو ای بابا بعد تو برای ما از ستم چه ها آمد آن رقیه ی مظلوم آخر از نفس افتاد ناله و فغان برخواست محشری به پا آمد آسمان همی گرید این زمین همی نالد عابدین از این غم ها قامتش دو تا آمد ۱۴/۹/۱۳۹۰ مشهد مقدس - مدرسی

ص: ۲۶۳

ج- برخی از زیارت نامه ها :**اشاره**

در اخیر به عنوان حسن ختام دو نسخه از زیارت نامه ی امام زادگان و برخی از زیارت نامه های خوشه های خورشید خاندان رسالت و امامت، حضرت زینب کبری علیها السلام، حضرت رقیه، ام کلثوم، رأس الحسین، حضرت سکینه علیهم السلام و... ارائه شد تا مورد استفاده ی زائران عزیز قرار بگیرد، امید آن که نویسنده را در آن حرم های نورباران مشمول فیض و عنایت قرار داده سلام و ارادت مان را نیز ابلاغ نمایند.

پیش از آن که آن زیارت نامه ها ارائه شود سلام نامه را که سروده ام تقدیم می کنم امید آن که مورد قبول عمه ی سادات واقع شود.

ص: ۲۶۴

سلام نامه ی خوشه ی خورشید

السلام ای جلوه نور خدا السلام ای یادگار مرتضی السلام ای خوشه ارض و سما السلام ای برگ سبز آسمان السلام ای صفحه ی پاک سحر السلام ای پرده ی اسرار عشق السلام ای وارث بیت الحزین السلام ای کاروان سالار عشق السلام ای زرق و برق ذوالفقار السلام ای وارث فرهنگ ناب السلام ای قهرمان انقلاب السلام ای زاده ی ختم رُسل السلام ای مادر صبر و صفا السلام ای یادگار هل اتی السلام ای وارث آل خلیل السلام ای داغدار مصطفی السلام ای نور چشم مصطفی السلام ای شوکت خیرالنسا السلام ای بانوی آئینه ها السلام ای خوشه ای از کهکشان السلام ای آفتاب بحر و بر السلام ای خواهر سردار عشق السلام ای خطبه های آتشین السلام ای مادر دلدار عشق السلام ای کهکشان پرشار السلام ای خوشه ای از آفتاب السلام ای پاره ی پاک شهاب السلام ای دخت زهرای بتول السلام ای خواهر مهر و وفا السلام ای پرتو عرش عُلا- السلام ای رهگشای بی بدیل السلام ای غمگسار مرتضی

ص: ۲۶۵

السلام ای خوشه ی مهتاب خون السلام ای دخت زهرای جوان السلام ای جانگداز مجتبی السلام ای پرتو عشق حسین صدسلام
ازعرش و کرسی و قلم السلام ای شاهد محراب خون السلام ای شاهد برگ خزان السلام ای وارث آلاله ها السلام ای آفتاب مشرقین
بر تو باد ای وارث درد و الم

۲۲/۹/۱۳۹۰ مشهد مقدس - «مدرسی»

ص: ۲۶۶

إذن دخول حرم حضرت زینب علیها السلام

بسم الله الرحمن الرحيم

بِإِذْنِ اللَّهِ وَإِذْنِ رَسُولِهِ وَإِذْنِ مَلَائِكَتِهِ الْمُقَرَّبِينَ وَأَنْبِيَائِهِ الْمُرْسَلِينَ وَالْأَيْمَّةِ الْمَعْصُومِينَ، وَبِإِذْنِ «السَّيِّدَةِ زَيْنَبِ الْكُبْرَى بِنْتِ الْإِمَامِ
 أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ»، أَدْخُلُ هَذِهِ الرُّوضَةَ الْمُبَارَكَةَ، وَأَدْعُو اللَّهَ بِقُنُونِ الدَّعَوَاتِ، وَأَعْتَرِفُ لِلَّهِ بِالْعُبُودِيَّةِ، وَاللِّبِّيِّ وَالْأَيْمَّةِ بِالطَّاعَةِ،
 رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ، وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ، وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا.

توجه: این اذن دخول در حرم هر یکی از امام زادگان خوانده می شود و نام آن امام زاده را بایست ذکر کرد. مثلاً در زیارت نامه حضرت رقیه علیها السلام این گونه گفته می شود:

«وَإِذْنِ السَّيِّدَةِ رُقِيَّةَ بِنْتِ الْحُسَيْنِ الشَّهِيدِ»

ص: ۲۶۷

زیارت نامه مخصوص حضرت زینب (سلام الله علیها)

B;B

أَسَلَامُ عَلَیْكَ يَا بِنْتَ بَضْعِهِ خَاتَمِ النَّبِیْنَ وَ سَيِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ، أَسَلَامُ عَلَیْكَ يَا سِلَالَهُ مَنْ لَا تُحْصَى فَضَائِلُهُ وَلَا تُشْتَقَصَى مَنَاقِبُهُ، أَسَلَامُ
 عَلَیْكَ يَا نَبْعَهُ الْمَبْعُوثِ بِالرِّسَالَةِ وَ مُتَقَدِّمِ الْعِبَادِ مِنَ الْجِهَالَةِ وَ حَيْرَةِ الضَّلَالَةِ وَ الْعَظِيمِ الْمُظَلَّلِ بِالْعِمَامِ وَ النُّورِ الْمُهْتَدَى بِهِ فِي اللَّیَالِیِ وَ
 الْأَيَّامِ حَبِيبِ إِلَهِ الْعَالَمِیْنَ سَيِّدِنَا أَبِي الْقَاسِمِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ وَ رَحْمَهُ اللَّهُ وَ بَرَكَاتُهُ . أَسَلَامُ عَلَیْكَ يَا ابْنَةَ سَيِّدِ الْأَوْصِيَاءِ وَ رُكْنَ الْأَوْلِيَاءِ
 وَ عِمَادِ الْأَضْيَافِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَ يَعْسُوبِ الْمُتَّقِیْنَ وَ قُدْوَةِ الصِّدِّیْقِیْنَ وَ إِمَامِ الصَّالِحِیْنَ وَ رَحْمَهُ اللَّهُ وَ بَرَكَاتُهُ. أَسَلَامُ عَلَیْكَ يَا ابْنَةَ أَفْضَلِ
 الْأَوْلِيَاءِ وَ أَوَّلِ السَّابِقِیْنَ لِذَیْنِ اللَّهِ وَ أَوْفَاهُمْ لِرَسُولِ اللَّهِ، أَسَلَامُ عَلَیْكَ

ص: ۲۶۸

يَا ابْنَ صَاحِبِ بَيْعَةِ يَوْمِ الْغَدِيرِ وَالْمُسْتَقِّ اسْمُهُ مِنْ إِسْمِ الْعَلِيِّ الْقَدِيرِ قَائِدِ الْبَرِّهِ وَقَاتِلِ الْكُفْرِهِ وَقَامِعِ الْفَجْرِهِ وَالْمَنْدُوبِ فِي الشَّدَائِدِ وَالْمَشْهُودِ بِحَقِّهِ فِي مُخْتَلَفِ الْمَشَاهِدِ وَمَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ تَعَالَى بِقَلْبِهِ وَ لِسَانِهِ وَ نَصَرَ الْحَقَّ بِسَيْفِهِ وَ سِنَانِهِ. أَلَسْلَامُ عَلَيْكَ يَا سَلِيلَةَ السَّيِّدِ الْأَكْبَرِ وَالشَّافِعِ بِيَوْمِ الْمَحْشَرِ وَالسَّاقِي مُحَبِّبِهِ مِنْ نَهْرِ الْكَوْثَرِ أَلَسْلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ حَيْدَرِ الْكَرَارِ وَ خَلِيفَةَ الْمُخْتَارِ وَ قَسِيمِ الْجَنَّةِ وَ النَّارِ وَ صَاحِبِ الْحَوْضِ وَ حَامِلِ اللَّوَاءِ فِي يَوْمِ الْجَزَاءِ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ، أَلَسْلَامُ عَلَيْكَ يَا مُهَيِّجَةَ قَلْبِ الْبَتُولِ وَ قُرَّةَ عَيْنِ الرَّسُولِ يَا حَبِيبَةَ خَيْرِ خَلْقِ اللَّهِ وَ رَبِيبَةَ بَيْتِ وَحْيِ اللَّهِ وَ شَقِيقَةَ السَّبْطَيْنِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ عَمَّةَ الْأَيْمَّةِ الْمِيَامِينِ مِنْ آلِ طه وَ ياسين وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ أَلَسْلَامُ عَلَيْكَ يَا ابْنَ مَكَّةَ وَ مِنَى وَ زَمْرَمَ وَ الصَّفَا سَلَامٌ عَلَيْكَ مِنْ جَدِّهَا مُحَمَّدِ بْنِ الْمُصْطَفَى وَ أَبُوهَا عَلِيِّ بْنِ الْمُزْتَضَى وَ

ص: ۲۶۹

أُمُّهَا فَاطِمَةُ الزَّهْرَاءِ سَيِّدَةُ النَّسَاءِ السَّلَامُ عَلَى ابْنِهِ الدَّلَائِلِ الْوَاضِحَاتِ وَالْمُعْجَزَاتِ الْبَاهِرَاتِ وَالْبَرَاهِينَ الظَّاهِرَاتِ
السَّلَامُ عَلَى الْمُؤَلُّودِهِ فِي مَعْقِلِ الْعِضِيَمَةِ وَالتُّقَى وَ مَهَبِطِ الْوَحْيِ وَ الْهُدَى وَ الْمَوْرُوثَةِ الْعَظِيمِ الْفَضْلِ وَ النَّدَى سَلَامٌ عَلَى الْمَرَأَةِ الصَّالِحَةِ وَ
الْمُجَاهِدَةِ النَّاصِحَةِ وَ الْحُرَّةِ الْأَيُّمَةِ وَ اللَّبْوَةِ الطَّالِبِيَّةِ وَ الْمُعْجِزَةِ الْمُحَمَّدِيَّةِ وَ الذَّخِيرَةِ الْحَيْدَرِيَّةِ وَ الْوَدِيعَةِ الْفَاطِمِيَّةِ السَّلَامُ عَلَى مَنْ أَطَاعَتِ
اللَّهَ تَعَالَى فِي السِّرِّ وَ الْعَلَنِ وَ تَخَيَّدَتْ بِمَوَاقِفِهَا أَهْلَ النُّفَاقِ وَ الْفِتَنِ السَّلَامُ عَلَى مَنْ أَرْهَبَتِ الطُّغَاةَ فِي صِيْلَاتِهَا وَ أَذْهَبَتِ الْعُقُولَ بِرِبَاطِهِ
جَاشِئَهَا وَ مَثَلَتْ أَبَاهَا عَلِيًّا بِشَجَاعَتِهَا وَ أَشْبَهَتْ أُمَّهَا الزَّهْرَاءَ فِي عَظَمَتِهَا وَ بِلَاغَتِهَا السَّلَامُ عَلَى الْمُنْسُوبَةِ لِأَسْرِهِ النَّبُوَّةِ وَ الْإِمَامَةِ وَ الْمَوْهُوبَةِ
وَ سَامَ الشَّرَفِ وَ الْمَجْدِ وَ الْكَرَامَةِ السَّلَامُ عَلَى مَنْ رَضَعَتْ بِلُبَانِ الْإِيمَانِ وَ تَرَبَّتْ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ فَشَاعَ فَخْرُهَا بِكُلِّ زَمَانٍ وَ مَكَانٍ وَ يَتَمَجَّدُ
بِاسْمِهَا لِسَانُ كُلِّ إِنْسَانٍ

ص: ۲۷۰

السَّلَامُ عَلَى مَنْ حَبَّاهَا الْجَلِيلُ جَلَّ اسْمُهُ بِالْصِّفَاتِ الْحَمِيدَةِ وَزَادَهَا قُوَّةً وَثَبَاتًا عَلَى الدِّينِ وَالْعَقِيدَةِ وَشَدَّ اللَّهُ عَزْمَهَا فِي مَوَاطِنِ الْمِحْنِ الشَّدِيدَةِ وَأَلْهَمَهَا جَمِيلَ الصَّبْرِ وَ أَكْرَمَهَا جَزِيلَ الْأَجْرِ سَيِّدِ السَّلَامِ عَلَى مَنْ أَحْيَتْ لِيَالِهَا بِالتَّهَجُّدِ وَالْعِبَادَةِ فَنَالَتْ مِنَ اللَّهِ أَعْلَى دَرَجَاتِ السَّعَادَةِ سَلَامٌ عَلَى مَنْ أَوْلَاهَا الْإِمَامُ زَيْنُ الْعَابِدِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِشَهَادَتِهِ إِذْ قَالَ مُخَاطِبًا لِعَمَّتِهِ : « أَنْتِ عَالِمَةٌ غَيْرُ مُعَلَّمَةٍ وَفَهْمَةٌ غَيْرُ مُفَهَّمَةٍ » سَيِّدِ السَّلَامِ عَلَى الْأُخْتِ الَّتِي وَاسَتْ أَخَاهَا فِي مُهِمَّتِهِ وَشَارَكْتَهُ فِي نَهْضَتِهِ وَتَبَاهَتْ بِالْإِسْلَامِ وَعِزَّتِهِ سَيِّدِ السَّلَامِ عَلَى مَنْ نَاصِرَتِ الْحُسَيْنِ فِي جِهَادِهِ وَ لَمْ تَضْعُفْ عَزِيمَتُهَا بَعِيدَ اسْتِشْهَادِهِ سَيِّدِ السَّلَامِ عَلَى قَلْبِ زَيْنَبِ الصَّبُورِ وَ لِسَانِهَا الشُّكُورِ سَيِّدِ السَّلَامِ عَلَى مَنْ تَظَافَرَتْ عَلَيْهَا الْمَصَائِبُ وَ الْكُرُوبُ وَ ذَاقَتْ مِنَ النَّوَائِبِ مَا تَذُوبُ مِنْهَا الْقُلُوبُ سَيِّدِ السَّلَامِ عَلَى مَنْ تَجَرَّعَتْ غُصَصَ الْأَلَامِ وَ الْمَآسِي وَ مَا لَانَقَوَى عَلَى احْتِمَالِهَا الْجِبَالَ الرَّوَاسِي فَأَصْبَحَتْ لِلْبَلَايَا

ص: ۲۷۱

قَبَلَتْهَا وَ لِلرَّزَايَا كَعَبْتَهَا سَيِّئًا عَلَى مَنْ شَاطَرَتْ أُمَّهَا الزُّهْرَاءَ فِي ضُرُوبِ الْمَحْنِ وَالْأَزْزَاءِ وَ دَارَتْ عَلَيْهَا رَحَى الْكَوَارِثِ وَ الْبَلَاءِ يَوْمَ
 كَرْبَلَاءَ سَيِّئًا عَلَى مَنْ عَجِبَتْ مِنْ صَبْرِهَا مَلَائِكَةُ السَّمَاءِ سَيِّئًا عَلَى مَنْ فُجِعَتْ بِحِدِّهَا وَ أَبِيهَا وَ أُمَّهَا وَ بَنِيهَا وَ الْخَيْرِ مِنْ أَهْلِهَا وَ ذَوِيهَا
 أَبْنَى عَلَى زَيْنَبِ الْكُبْرَى وَ كَرِيَّتِهَا أَبْنَى عَلَى زَيْنَبِ الثُّكَلَى وَ غُرْبَتِهَا أَبْنَى عَلَى زَيْنَبِ حُزْنًا لِمَحَنَتِهَا أَبْنَى عَلَى هَضْمِهَا مِنْ بَعْدِ عِزَّتِهَا
 أَبْنَى عَلَى الْمَظْلُومِ الْغَرِيبِ أَبْنَى عَلَى الْمَخْزُونِ الْكَنِيِّ أَبْنَى عَلَى مَنْ دَاهَمَتْهَا الدُّنْيَا بِالْمَشَاهِدِ الرَّهِيْبِ وَ لَمْ تَشْبَهْ مُصِيبَتَهَا مُصِيبَةَ أَبْنَى
 عَلَى مَنْ عَايَنْتَ أَشْلَاءَ الضُّحَايَا مُجَرَّرِينَ عَلَى صَيْعِدِ الْمَنَايَا وَ رَأَتْ مَصَارِعَ الشُّهَدَاءِ مِنْ عَشِيرَتِهَا وَ إِخْوَتِهَا وَ بَنَى عُمُومَتِهَا قَدْ فَرَّقَ
 السَّيْفُ بَيْنَ الرُّؤْسِ مِنْهُمْ وَ الْأَبْدَانِ وَ حَرَارَةُ الشَّمْسِ قَدْ غَيَّرَتْ مِنْهُمْ الْأَلْوَانَ وَ بَيْنَهُمْ رِيحَانُهُ الْمُصْطَفَى سَيِّدُ شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ صَرِيحًا عَلَى
 الرَّمْضَاءِ فَأَجْهَشْتُ بِالْبُكَاءِ وَ نَادَتْ بِهَذَا

ص: ۲۷۲

الدُّعَاءُ : « إلهی تَقَبَّلْ مِنَّا هَذَا الْقُرْبَانَ » ثُمَّ انْشَتْ شَاكِيَةً وَخَجِدَهَا إِلَى جَدِّهَا وَهِيَ تَقُولُ: « يَا مُحَمَّدَاهُ ! هَذَا حُسَيْنٌ بِالْعِرَاقِ مُرْمَلٌ بِالْدمَاءِ مُقَطَّعُ الْأَعْضَاءِ وَبَنَاتُكَ سَبَايَا وَذُرِّيَّتُكَ مُقْتَلَةٌ أَبْكَى عَلَى مَنْ أَبْكَتْ كُلَّ عَيْدٍ وَصِدَيْقٍ حَتَّى جَرَتْ دُمُوعُ الْحَيْلِ عَلَى حَوَافِرِهَا أَبْكَى عَلَى مَنْ أَبْعَدَهَا الزَّمَانُ عَلَى الْأَهْلِ وَالْأَوْطَانِ وَطَافَ بِهَا الْأَعْيَادُ سَبِيَّةً فِي الْبُلْدَانِ وَسَيَرُوا بِهَا أُسِيرَةً مِنَ الْكُوفَةِ إِلَى الشَّامِ بِجَمْعٍ مِنَ الْأَرَامِلِ وَالْأَيْتَامِ عَلَى عَزِيْزِهِ الصِّدِّيقِ الزُّهْرَاءِ وَابْنِهِ خَمْدِيْجِ الْكُبْرَى السَّلَامُ عَلَى مَنْ أَصْبَحَ حَرْمُهَا مَوْئِلَ آمَالِ الْآمِلِينَ وَمُلْتَقَى وُفُودِ الزَّائِرِينَ وَيَتَمَسَّكَ بِضَرِيحِهَا جَمِيعُ الْمُحِبِّينَ وَالْمُحْتَاجِينَ وَ يَوْمُ قَبْرِهَا الْخَلَائِقُ فِي كُلِّ حِينٍ سَلَامٌ عَلَى سَيِّدَتِنَا وَمَوْلَانَا زَيْنَبِ بِنْتِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ.

ص: ۲۷۳

سید علی ابن طاووس رحمه الله زیارتنامه امامزادگان را به این صورت ذکر کرده اند؛ که برای زیارت هر امام زاده ای می توان از آن استفاده کرد.

متن زیارت نامه امام زادگان علیهم السلام

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا السَّيِّدُ الزَّكِيُّ، الطَّاهِرُ الْوَلِيُّ، وَالدَّاعِي الْحَقِيُّ، أَشْهَدُ أَنَّكَ قُلْتَ حَقًّا، وَنَطَقْتَ حَقًّا وَصِدَقًا، وَدَعَوْتَ إِلَى مَوْلَايَ وَ مَوْلَاكَ عَلَانِيَةً وَسِرًّا فَازَ مُتَّبِعُكَ وَنَجَا مُصِيبُكَ، وَخَابَ وَخَسِرَ مُكَذِّبُكَ، وَالْمُتَخَلِّفُ عَنْكَ، إِشْهَدُ لِي بِهَيْدَةِ الشَّهَادَةِ لِأَكُونَ مِنَ الْفَائِزِينَ بِمَعْرِفَتِكَ، وَطَاعَتِكَ، وَتَصِدِيقِكَ وَاتِّبَاعِكَ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدِي وَابْنَ سَيِّدِي، أَنْتَ بَابُ اللَّهِ الْمُؤْتَى مِنْهُ، وَالْمَأْخُذُ عَنْهُ أَتَيْتُكَ زَائِرًا، وَحَاجَاتِي لَكَ مُسْتَوْدِعًا وَهَا أَنَا ذَا أُسْتَوْدِعُكَ دِينِي وَأَمَانَتِي، وَخَوَاتِيمَ عَمَلِي، وَجَوَامِعَ أَمَلِي، إِلَى مُنْتَهَى أَجَلِي، وَ

ص: ۲۷۴

السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ (۱) ضمائِر در این جا مذكر آمده اند و در نسخه بعدی مؤنث. [همان برای طبقه اناث]

زیارت نامه حضرت رقیه علیها السلام (باضمائِر مؤنث)

[از این زیارت نامه در زیارت هر یک از دختران ائمه علیهم السلام (امام زادگان زن) به عنوان یک امر مستحب قربه‌ی الله می توان استفاده کرد.]

C P C

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا السَّيِّدَةُ الزَّكِيَّةُ، الطَّاهِرَةُ الْوَلِيَّةُ وَالِدَاعِيَّةُ الْحَفِيَّةُ، أَشْهَدُ أَنَّكَ قُلْتِ حَقًّا، وَنَطَقْتِ حَقًّا وَصِدْفًا، وَدَعَوْتِ إِلَى مَوْلَى
وَمَوْلَاكَ عَلَانِيَةً وَسِرًّا، فَازِ مَتَّبِعِي، وَنَجَا مُصَدِّقِي، وَخَابَ وَخَسِرَ مُكْذِبِي، وَالْمُتَخَلِّفُ عَنْكَ، إِشْهَدِي لِي بِهَذِهِ الشَّهَادَةِ، لِأَكُونَ
مِنَ الْفَائِزِينَ بِمَعْرِفَتِكَ وَطَاعَتِكَ، وَتَصَدِيقِكَ وَاتِّبَاعِكَ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَتِي وَابْنَةَ

۱- - البحار: ۹۹/۷۱۵ و مصباح الزائر: ۲۶۰

ص: ۲۷۵

سَيِّدِي، أَنْتِ بَابُ اللَّهِ الْمُؤْتَى مِنْهُ، وَالْمَأْخُوذُ عَنْهُ، أَتَيْتِكِ زَائِرًا وَحَاجَاتِي لَكَ مُسْتَوْدِعًا، وَهَا أَنَا ذَا أُسْتَوْدِعُكَ دِينِي وَآمَانَتِي وَخَوَاتِيمَ عَمَلِي، وَجَوَامِعَ أَمَلِي إِلَى مُنْتَهَى أَجَلِي، وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. (۱)

باتوجه به فرهنگ مذهبی؛ علما فرموده اند: زیارت با معرفت پیامبران و امامان علیهم السلام مستحب و یک حق مسلم است، زیارت پیامبرزادگان، امام زادگان، صحابه پیامبراسلام و اصحاب امامان علیهم السلام با عنایت به تقوی و درجات ایمانی آنان مستحب و دارای اجر و پاداش فراوانی است؛ و نیز زیارت قبور مؤمنان و دعا و طلب آمرزش برای آنان.

زیارت نامه دیگری برای امام زادگان علیهم السلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

السَّلَامُ عَلَى جَدِّكَ الْمُصْطَفَى، السَّلَامُ عَلَى أَبِيكَ الْمُرْتَضَى الرِّضَا، السَّلَامُ عَلَى السَّيِّدَيْنِ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ، السَّلَامُ عَلَى خَدِيجَةَ سَيِّدِهِ

ص: ۲۷۶

نِسَاءِ الْعَالَمِينَ، السَّلَامُ عَلَى فَاطِمَةَ أُمِّ الْأَيْمَةِ الطَّاهِرِينَ، السَّلَامُ عَلَى النَّفُوسِ الْفَاحِشَةِ، بُحُورِ الْعُلُومِ الزَّاحِرَةِ، شُفَعَائِي فِي الْآخِرَةِ، وَأَوْلِيَائِي
عِنْدَ عَوْدِ الرُّوحِ إِلَى الْعِظَامِ النَّاخِرَةِ أَيْمَةَ الْخَلْقِ وَوَلَاهِ الْحَقِّ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الشَّخْصُ الشَّرِيفُ الطَّاهِرُ الْكَرِيمُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ،
وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ مِصْطَفَاهُ، وَ أَنَّ عَلِيًّا وَوَلِيِّهُ وَ مُجْتَبَاهُ وَ أَنَّ الْإِمَامَةَ فِي وُلْدِهِ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ، نَعْلَمُ ذَلِكَ عِلْمَ الْيَقِينِ، وَ نَحْنُ لِتَذَلِّكَ
مُعْتَقِدُونَ وَ فِي نَصْرِهِمْ مُجْتَهِدُونَ. (۱)

زیارت نامه مقام رأس الحسین علیه السلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنَ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنَ الصِّدِّيقِ

ص: ۲۷۷

الطَّاهِرَةِ سَيِّدِهِ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ، أَلْسَلَامٌ عَلَيْكَ يَا مَوْلَايَ يَا أَبَاعَبْدِ اللَّهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ أَقَمْتَ الصَّلَاةَ وَآتَيْتَ الزَّكَاةَ وَ
 أَمَرْتَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَيْتَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتَلَوْتَ الْكِتَابَ حَقَّ تِلَاوَتِهِ وَجَاهَدْتَ فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ وَصَبَرْتَ عَلَى الْأَذَى فِي جَنْبِهِ مُحْتَسِبًا
 حَتَّى أَتَاكَ الْيَقِينُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ الَّذِينَ خَالَفُوكَ وَحَارَبُوكَ وَأَنَّ الَّذِينَ خَذَلُوكَ وَالَّذِينَ قَتَلُوكَ مَلْعُونُونَ عَلَى لِسَانِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ وَقَدْ
 خَابَ مَنْ افْتَرَى لَعَنَ اللَّهُ الظَّالِمِينَ لَكُمْ مِنَ الْأُولِيِّينَ وَالْآخِرِينَ وَضَاعَفَ عَلَيْهِمُ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ، أَتَيْتُكَ يَا مَوْلَايَ يَا بَنَ رَسُولِ اللَّهِ زَائِرًا
 عَارِفًا بِحَقِّكَ مُوَالِيًا لِأَوْلِيَائِكَ مُعَادِيًا لِأَعْدَائِكَ مُسْتَبْصِرًا بِالْهُدَى الَّتِي أَنْتَ عَلَيَّهِ؛ عَارِفًا بِضَلَالِهِ مَنْ خَالَفَكَ، فَاشْفَعْ لِي عِنْدَ رَبِّكَ. (۱)

زیارت نامه حضرت سکینه دختر امیرالمؤمنین علیه السلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

السَّلَامُ عَلَى أَنْبِيَاءِ اللَّهِ الْمُرْسَلِينَ، السَّلَامُ عَلَى مَلَائِكَةِ اللَّهِ الْمُقَرَّبِينَ، السَّلَامُ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، خَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ الطَّاهِرِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ خَدِيجَةَ الْكُبْرَى، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أُخْتَ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ وَلِيِّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أُخْتَ وَلِيِّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَمَّةَ وَلِيِّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَكِينَةَ بِنْتُ الْإِمَامِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. أَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ يُرِينَا فِيكُمْ الشُّرُورَ وَالْفَرَجَ، وَأَنْ يَجْمَعَنَا وَإِيَّاكُمْ فِي زَمَرِهِ جَدُّكُمْ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، وَأَنْ لَا يَسْلُبَنَا

ص: ۲۷۹

مَعْرِفَتِكُمْ إِنَّهُ وَلِيُّ قَدِيرٍ. اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنَّا بِكَرَمِكَ وَعِزَّتِكَ وَبِرَحْمَتِكَ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ وَسَلِّمْ تَسْلِيمًا كَثِيرًا. (۱)

زیارت نامه حضرت ام کلثوم دختر امیرالمؤمنین علیه السلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلَسْلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ، أَلَسْلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ نَبِيِّ اللَّهِ، أَلَسْلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، أَلَسْلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ فَاطِمَةَ
الزَّهْرَاءِ سَيِّدَةِ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ، أَلَسْلَامُ عَلَيْكَ يَا أُخْتَ الْحَسَنِ الْمَسْتَمُومِ، أَلَسْلَامُ عَلَيْكَ يَا أُخْتَ الْحُسَيْنِ الشَّهِيدِ الْمَظْلُومِ، أَلَسْلَامُ عَلَيْكَ وَ
عَلَى جَدِّكَ وَأَبِيكَ وَأُمِّكَ وَأَخَوَيْكَ وَرَحْمَةِ اللَّهِ وَبَرَكَاتِهِ. لَعَنَ اللَّهُ أُمَّهُ قَتَلَتْكُمْ وَأَسْتَحَلَّتْ مِنْكُمْ الْمَحَارِمَ وَأَنْتَهَكْتَ فِي قَتْلِكُمْ حُرْمَةَ
الإسلام، يَا

۱- - راهنمای مصور: ۱۱۵ و با کاروان شام ۲۰۰

ص: ۲۸۰

لَيْتِنَا كُنَّا مَعَكُمْ فَفُوزَ فَوْزاً عَظِيماً وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. (۱)

زیارت نامه حضرت سکینه دختر امام حسین علیه السلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلَسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ، أَلَسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَلَسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ سَيِّدَةِ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ، أَلَسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ الْحُسَيْنِ الشَّهِيدِ، أَلَسَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الرِّضِيَّةُ الْمَرْضِيَّةُ، أَلَسَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الْفَاضِلَةُ الزَّكِيَّةُ، أَلَسَّلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا النَّقِيَّةُ النَّقِيَّةُ، يَا لَيْتِنَا كُنَّا مَعَكُمْ فَفُوزَ فَوْزاً عَظِيماً، أَلَسَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى آبَائِكَ الطَّاهِرِينَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. (۲)

۱- ادعیه و زیارات شام: ۲۰۷ و با کاروان شام: ۱۳۱.

۲- ادعیه و زیارات شام: ۲۰۰ و با کاروان شام ۱۳۰

زیارت نامه سرهای مطهر شهدا علیهم السلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلَسَّلَامُ عَلَيَّ سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا رَسُولِ اللَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَلَسَّلَامُ عَلَيَّ سَيِّدِنَا وَمَوْلَانَا أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَلَسَّلَامُ عَلَيَّ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ السُّبُطِ الشَّهِيدِ، أَلَسَّلَامُ عَلَيَّ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ سَيِّدِ الشُّهَدَاءِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، أَلَسَّلَامُ عَلَيَّ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ الْأَكْبَرِ، أَوَّلُ شَهِيدٍ بِكَزْبَلَاءٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ النَّبُوَّةِ، أَشْبَهُ النَّاسِ خُلُقًا وَخُلُقًا وَمَنْطِقًا بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، أَلَسَّلَامُ عَلَيَّ أَبِي الْفَضْلِ الْعِيَّاسِ بْنِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَمْرُ بَنِي هَاشِمٍ وَصَاحِبُ لَوَاءِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، أَلَسَّلَامُ عَلَيَّ حَبِيبِ بْنِ مَظَاهِرِ الْأَسَدِيِّ الصَّابِرِ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ أَلَسَّلَامُ عَلَيَّكُمْ يَا أَنْصَارَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، أَلَسَّلَامُ عَلَيَّكُمْ يَا أَنْصَارَ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ سَيِّدَةِ نِسَاءِ

ص: ۲۸۲

الْعَالَمِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَنْصَارَ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَنْصَارَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ، لَا جَعَلَهُ اللَّهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنْ زِيَارَتِكُمْ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. (۱)

زیارت نامه شهدا علیهم السلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَيُّهَا الرِّبَابِيُّونَ، أَنْتُمْ لَنَا فَرَطٌ وَنَحْنُ لَكُمْ تَبَعٌ وَأَنْصَارٌ. أَشْهَدُ أَنَّكُمْ أَنْصَارُ اللَّهِ جَلَّ إِسْمُهُ، وَسَادَةُ الشُّهَدَاءِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، صَبَرْتُمْ وَاحْتَسَبْتُمْ، وَلَمْ تَهِنُوا وَلَمْ تَضَعُفُوا وَلَمْ تَسْتَكِينُوا، حَتَّى لَقِيتُمْ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى سَبِيلِ الْحَقِّ وَنَصْرِهِ، وَكَلِمَةِ اللَّهِ التَّامَّةِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَعَلَى أَرْوَاحِكُمْ وَأَبْدَانِكُمْ وَسَلَّم تَسْلِيمًا.

۱- - مفتاح الجنات: ۲ / ۲۶۲

ص: ۲۸۳

أُبَشِّرُوا رِضْوَانَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ بِمَوْعِدِ اللَّهِ الَّذِي لَا خُلْفَ لَهُ، اللَّهُ تَعَالَى مُدْرِكٌ بِكُمْ ثَأَرَ مَا وَعَدَكُمْ إِنَّهُ لَا يُخْلِفُ الْمِعَادَ. أَشْهَدُ أَنَّكُمْ جَاهِدْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَقَاتَلْتُمْ عَلَى مِنْهَاجِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَابْنِ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَجَزَاكُمْ اللَّهُ عَنْ رَسُولِهِ وَآئِنِهِ وَذُرِّيَّتِهِ أَفْضَلَ الْجَزَاءِ، أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَكُمْ وَعَدَهُ وَارَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ. (۱)

زیارت نامه پیامبران علیهم السلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلْسَلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَلْسَلَامُ عَلَيْكَ (يا فلان = به جای کلمه فلان نام پیامبر مورد نظر را ذکر شود.) أَلْسَلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى رَسُولِ اللَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَلْسَلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى جَمِيعِ النَّبِيِّينَ وَ

۱- مصباح الزائر، ص ۲۱۲ به نقل از: المفید فی مزاره، ۹۱.

ص: ۲۸۴

الْمُرْسَلِينَ وَالْأَوْصِيَاءِ الْمَرْضِيِّينَ وَالشَّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ لَقَدْ أَدَيْتَ مَا حُمِّلْتَ وَحَفِظْتَ مَا اسْتُودِعْتَ وَبَلَّغْتَ عَنِ اللَّهِ كَمَا أُمِرْتَ وَحَلَلْتَ حَلَالَ اللَّهِ وَحَرَّمْتَ حَرَامَهُ وَأَقَمْتَ أَحْكَامَهُ فَصَلِّ عَلَى اللَّهِ عَلَى رُوحِكَ الطَّيِّبِ وَيَدَيْكَ الطَّاهِرِ وَحَشَرْنَا اللَّهَ فِي زُمْرَتِكَ تَحْتَ لُؤَاءِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَأَهْلِ بَيْتِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَلَا حَرَمْنَا بَرَكَتِكَ وَرَزَقْنَا الْعُودَ إِلَى زِيَارَتِكَ وَالسَّلَامَ عَلَيْكَ وَرَحْمَةَ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. (۱)

زیارت نامه همسران رسول خدا صل الله علیه و آله و سلم که جز خدیجه همه در بقیع اند.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا زَوْجَاتِ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا زَوْجَاتِ نَبِيِّ اللَّهِ، أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، اللَّهُمَّ ارْضَ عَنْهُنَّ، وَارْفَعْ

ص: ۲۸۵

دَرَجَاتِهِنَّ، وَ أَكْرَمَ مَقَامَهُنَّ، وَأَجْرِلْ ثَوَابَهُنَّ، آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ. (۱)

زیارت نامه حضرت هاییل فرزند حضرت آدم علیهما السلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

السَّلَامُ عَلَى آدَمَ صِفْوَةِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَى هَائِيلَ بْنِ آدَمَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى رَسُولِ اللَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى جَمِيعِ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ وَالْأَوْصِيَاءِ الْمَرْضِيِّينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ، اللَّهُمَّ احْشُرْنَا فِي زُمْرَةِ الْأَنْبِيَاءِ، تَحْتَ لِوَاءِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَأَهْلِ بَيْتِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا بَرَكَتَكَ وَارْزُقْنَا الْعُودَ إِلَى زِيَارَتِهِ، وَالسَّلَامُ عَلَيْهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. (۲)

۱- ادعیه و آداب حرمین: ۲۳۸ و با کاروان شام: ۱۶۵

۲- مفتاح الجنات: ۲ / ۲۴۷

زیارت نامه عمار یاسر رحمه الله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِينَ اللَّهِ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْوَصِيِّينَ وَحُجَّهَ اللَّهِ عَلَى النَّاسِ أَجْمَعِينَ، السَّلَامُ عَلَى فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ سَيِّدَةِ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ، السَّلَامُ عَلَى الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ سَيِّدَيْ شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، السَّلَامُ عَلَى أُثْمَةَ الطَّاهِرِينَ مِنْ وُلْدِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَاصِرَ الْإِسْلَامِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَافِضَ الْأَسْبَابِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَنَ أَوَّلِ الشَّهِيدَةِ فِي الْإِسْلَامِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا فَخْرَ الْمُؤْمِنِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَاصِرَ رَسُولِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَوَصِيَّهُ عَلِيِّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الْمُخْلِصُ فِي جِهَادِ الْبَاغِينَ وَالْمُحَامِي عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ وَعَلَى

ص: ۲۸۷

جَمِيعِ الشُّهَدَاءِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. (۱)

زیارت نامه اویس قرنی رحمه الله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِينَ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْوَصِيِّينَ وَحُجَّةَ اللَّهِ عَلَى النَّاسِ أَجْمَعِينَ، السَّلَامُ عَلَى فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ سَيِّدَةِ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ، السَّلَامُ عَلَى الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ سَيِّدَيْ شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، السَّلَامُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ الطَّاهِرِينَ مِنْ وُلْدِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أُوَيْسَ الْقَرْنِيَّ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَاصِرَ الْإِسْلَامِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُطِيعَ وَلِيِّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ وَ عَلَى صَاحِبِكَ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، سَيِّدِي وَ

۱- ادعیه و زیارات شام: ۲۶۵ با تلخیص و اختصار

ص: ۲۸۸

مَوْلای اَتَيْتُكَ زَائِراً وَ حَاجِئِي لَكَ مُسْتَوِدِعاً، فَاسْأَلُ اللهَ الَّذِي اُكْرَمَكَ بِالشَّهَادَةِ اَنْ يَحْشُرَنِي فِي مَرَّتَيْتُكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، اَشْهَدُ اَنَّكَ قَدْ نَصَيْتَ حَتَّ وَ جَاهَدْتَ حَتَّى اسْتَشْهَدْتَ فَيَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَكُمْ سَيِّدِي فَافُوزَ فَوْزاً عَظِيماً، وَ السَّلَامُ عَلَيَّ جَمِيعِ شُهَدَاءِ الْاِسْلَامِ وَ رَحْمَةُ اللهِ وَ بَرَكَاتُهُ. (۱)

زیارت نامه حجر بن عدی و یارانش

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

السَّلَامُ عَلَیْكُمْ اَيُّهَا الشُّهَدَاءُ الصِّابِرُونَ، السَّلَامُ عَلَیْكُمْ اَيُّهَا الْاَتْقِيَاءُ الصِّابِرُونَ، صَبَرْتُمْ عَلَيَّ عَظِيمِ الْبَلَاءِ حَتَّى قَتَلْتُمْ فِي حُبِّ سَيِّدِ الْاَوْصِيَاءِ، وَ فُزْتُمْ بِالْاَدْرَجَاتِ الْعُلَى مَعَ الْاَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصِّدِّيقِينَ فَمَا اَعْظَمَ مَقَامُكُمْ وَ اَجَلَ رُتْبَتِكُمْ، صَبَرْتُمْ عَلَيَّ حَتَّى السُّيُوفِ وَ شَرِبَ الْحُتُوفِ وَ لَمْ تَبْرُؤُوا مِنْ ابْنِ عَمِّ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى

۱- ادعیه و زیارات شام: ۲۶۱

ص: ۲۸۹

اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَلَا ضَعْفُتُمْ وَلَا وَهْنُتُمْ وَآثَرْتُمْ الدَّارَ الْبَاقِيَةَ عَلَى الدَّارِ الْفَانِيَةِ حَتَّى قُتِلْتُمْ صَبْرًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَنُصِرَهُ ابْنِ عَمِّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ صَابِرِينَ مُحْتَسِبِينَ غَيْرِ نَاكِلِينَ وَلَا خَائِفِينَ، فَلَعَنَ اللَّهُ مَنْ قَتَلَكُمْ وَظَلَمَكُمْ وَاسْتَحَلَّ مِنْكُمْ الْمَحَارِمَ وَضَاعَفَ عَلَيْهِمُ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَنْصَارَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَنْصَارَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَنْصَارَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَانْصَارَ الْإِسْلَامِ، السَّلَامُ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ، رَزَقَنَا اللَّهُ مُرَافَقَتَكُمْ مَعَ الْأَبْرَارِ فِي جَوَارِ النَّبِيِّ الْمُخْتَارِ، مَعَ الْأَيْمَةِ الْأَطْهَارِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. (۱)

۱- ادعیه و زیارات شام: ۲۵۷

ص: ۲۹۰

زیارت نامه بلال حبشی مؤذن پیامبر صل الله علیه و آله و سلم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَلَسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَاحِبَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَ مُؤَدِّئَهُ، أَلَسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَةَ الصَّالِحِينَ، أَلَسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَنْ كَانَتْ سِينُهُ عِنْدَ اللَّهِ شَيْئًا، أَشْهَدُ أَنَّكَ آمَنْتَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، وَوَالَيْتَ أَهْلَ بَيْتِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَنَصَّحْتَ لَهُ وَلَهُمْ فِي السِّرِّ وَالْعَلَنِ، وَمَضَيْتَ عَلَى مِنْهَاجِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ لَمْ تُغَيِّرْ وَلَمْ تُبَدِّلْ، فَرَفَعَ اللَّهُ فِي الْآخِرَةِ دَرَجَتَيْكَ وَأَعْلَى مَقَامَيْكَ وَحَشَرَكَ اللَّهُ مَعَ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ وَحَشَرْنَا اللَّهُ مَعَكُمْ وَلَا جَعَلَهُ اللَّهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنِّي لِزِيَارَتِكَ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. (۱)

۱- ادعیه و زیارات شام: ۲۳۴ و مفتاح الجنات: ۲ / ۲۶۹

ص: ۲۹۱

زیارت نامه فضّه، کنیز حضرت زهرا علیها السلام

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَسْلَامُ عَلَيْكَ يَا مَوْلَاتِي وَ سَيِّدَتِي يَا فَضَّةُ يَا أُمَّةَ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ عَلَيْهَا السَّلَامُ، أَسْلَامُ عَلَيْكَ يَا مَرْبِّيَّةَ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ،
 أَسْلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الْفَاضِلَةُ الرَّشِيدَةُ، أَسْلَامُ عَلَيْكَ أَيَّتُهَا الْحَلِيمَةُ الْكَرِيمَةُ، أَسْلَامُ عَلَيْكَ عَرَّفَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَ بَيْنَكُمْ فِي الْجَنَّةِ وَ حَشَرَنَا فِي
 زُمْرَتِكُمْ وَ سَيَقَانَا مِنْ يَدِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَسْلَامُ عَلَيْكَ وَ عَلَى فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ، أَسْلَامُ عَلَيْكَ وَ عَلَى النِّسَاءِ الْمَسِيَّاتِ، أَسْلَامُ عَلَيْكَ
 وَ عَلَى نِسَاءِ الْأَيْمَةِ الطَّاهِرِينَ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَ لِوَالِدَيَّ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ، بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. (۱)

۱- ادعیه و زیارات شام: ۲۴۳

زیارت نامه اسماء بنت عمیس، حمیده و میمونه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَوْلَاتِي وَ سَيِّدَتِي يَا أَسْمَاءُ بِنْتَ عُمَيْسٍ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ. السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَوْلَاتِي وَ سَيِّدَتِي يَا حَمِيدَةَ بِنْتَ مُسْلِمِ بْنِ عَقِيلٍ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ. السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مَوْلَاتِي وَ سَيِّدَتِي يَا مَيْمُونَةَ بِنْتَ الْإِمَامِ الْحَسَنِ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ. السَّلَامُ عَلَى الطَّاهِرَاتِ الْأَنْسَابِ الشَّرِيفَاتِ الْأَحْسَابِ، السَّلَامُ عَلَى الْمُطَهَّرِينَ مِنَ الْعَيْبِ وَ الْمُنَزَّهِينَ عَنِ الرَّيْبِ، السَّلَامُ عَلَى شَجَرَةِ النَّبُوَّةِ وَ مَوْضِعِ الرَّسَالَةِ وَ مُخْتَلَفِ الْمَلَائِكَةِ وَ مَهْبِطِ الْوَحْيِ وَ التَّنْزِيلِ، السَّلَامُ عَلَى آلِ طِهٍ وَ يَسٍ وَ ذُرِّيَّةِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ، السَّلَامُ عَلَى أَسْمَاءَ وَ حَمِيدَةَ وَ مَيْمُونَةَ بِنْتِ إِمَامِنَا الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ. اللَّهُمَّ اجْعَلْ سَعِينَا مَشْكُورًا وَ ذَنْبَنَا مَغْفُورًا وَ عَمَلَنَا مَبْرُورًا وَ مَوْلَاتِنَا بِهِمْ حَمِيدَةً. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَ لَوَالِدِينَا وَ

ص: ۲۹۳

لأهلنا و عيالنا و أولادنا و للمؤمنين و المؤمنات، برحمتك يا أرحم الراحمين و صَلَّى اللهُ عَلَى مُحَمَّدٍ و عَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ. (۱)

زیارت نامه اهل قبور

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

! از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده است: هر که داخل قبرستان شود و بگوید:

أَسْلَامٌ عَلَى أَهْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مِنْ أَهْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، يَا أَهْلَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، بِحَقِّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، كَيْفَ وَجَدْتُمْ قَوْلَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مِنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، يَا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، إِغْفِرْ لِمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَ احْشُرْنَا فِي زُمْرِهِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ رَسُولَ اللهِ، عَلَيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَّلِيِّ اللهِ. خداوند ثواب پنجاه سال

۱- ادعیه و زیارات شام: ۲۲۸ و با کاروان شام: ۱۶۹

ص: ۲۹۴

عبادت برای او بنویسد و گناه پنجاه ساله را از او و پدر و مادرش محو گرداند .

! و نیز به سند صحیح روایت شده است: که عبدالله بن سنان به حضرت صادق علیه السلام عرض کرد: که بر اهل قبور چگونه باید سلام کرد؟ امام علیه السلام فرمود: این گونه به اهل قبور بایست، سلام کرد:

اَلسَّلَامُ عَلٰی اَهْلِ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ اَنْتُمْ لَنَا فَرَطٌ وَنَحْنُ اِنْ شَاءَ اللهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ.

! و از حضرت امام حسین علیه السلام روایت شده، هر که داخل قبرستان شود و بگوید:

اَللّٰهُمَّ رَبَّ اَلرُّوْحِ الْفَانِيَةِ وَ اَلْجَسَادِ الْبَالِيَةِ وَ الْعِظَامِ النَّخْرَةِ الَّتِي خَرَجَتْ مِنَ الدُّنْيَا وَ هِيَ بِكَ مُؤْمِنَةٌ اَدْخِلْ عَلَيْهِمْ رَوْحاً مِنْكَ وَ سَلَاماً مِّنِّي.

خداوند برای او به عدد آفرینش از زمان آدم تا رستاخیز پاداش بنویسد. (۱)

چند پیشنهاد مهم:

- ۱- اگر مراجع عالیقدر افزون بر کُتب فتوایی شان توضیح مسائل سیاسی هم بنویسند منشأ تحول بزرگی در جهان بشریت خواهد شد.
- ۲- اکثر پژوهشگران دینی ما تنها به روایات برادران اهل سنت استشهاد می کنند؛ در حالی که شیعه از منابع غنی و مهم، بهره ور است، بنابراین، اگر از منابع معتبر فریقین استفاده شود بسیار به جا خواهد بود.
- ۳- اگر علما و اندیشمندان جهان اسلام بسترسازی کنند که سالروز شهادت پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله و سلم همانند دهه عاشورا گسترده و جوشان در جهان برگزار شود شایسته و دارای نقش مهم حیاتی خواهد بود.
- ۴- افزون بر تجلیل های موجود از انقلاب امام حسین علیه السلام شایسته است که پرچمداران جهان اسلام کنفرانس های بین المللی در تجلیل و تحلیل انقلاب کربلا و شناساندن شهدا و اسرای آن برگزار کنند تا بیشتر اثر گزار و ثمربخش باشد.
- ۵- با توجه به بیداری اسلامی، وقت آن رسیده است که کلام مقارن، تفسیر مقارن، فقه مقارن بویژه در امور سیاسی و نظام حکومتی و... توسط علما و اندیشمندان اسلامی ایجاد و مهم ترین قلّه ها فتح شوند.

ص: ۲۹۶

۶- وقت آن رسیده است که در کنفرانس های علمی - سیاسی، نامه های امیرالمؤمنین به استاندارانش بویژه نامه ی آن حضرت به مالک اشتر به عنوان منشور حکومتی، تحلیل و تفسیر و به زبان های مهم دنیا ترجمه شوند، تا مورد توجه و استفاده مجامع بین المللی سیاسی و علمی قرار بگیرند.

۷- با توجه به سلطه ی ماهواره، گسترش رسانه ها و توسعه ی شگفت انگیز ارتباطات و... نیاز جدی به مسائل شرعی آن احساس می شود، که کلید حل آن به دست های توانمند مراجع عالی قدر است. (آری پاسخ مسائل مستحدثه آسان است، زیرا در اجتهاد باز است.)

قابل توجه مبلغان و مداحان

نکات قابل یادآوری برای مبلغان و مداحان عالیقدر:

۱- باید فتوای مراجع تقلید در تمام برنامه های ما حاکم باشد تا اعمال عبادی مان باطل نشود.

۲- بیان اصول، فروع و احکام دین واجب و مباحی و عزاداری مستحب و ارزنده است. اهمیت همه را بایست در نظر داشت. توجه نکردن به منابع، افراط و غلو سخت خطرناک است.

ص: ۲۹۷

۳- اهانت به پیشوایان برادران اهل سنت ناروا، اشتباه بزرگ و باعث نفاق است و عواقب خطرناک خواهد داشت.

۴- از اشعار شاعران عزیز بهره مند بایست شد اما از شعر نباید نثر ساخت که مبادا زبان حال تبدیل به مقال گردد.

۵- در پایان اکثر مجالس به سه امام عرض سلام می شود، آیا پیامبر صل الله علیه و آله و سلم، حضرت زهرا و سائر ائمه علیهم السلام حق ندارند؟ لذا شایسته است که به پیامبر و اهل بیت علیهم السلام به طور خلاصه عرض سلام شود.

۶- سزایست که به جای کلمه ارباب پیش از اسامی پیامبر اکرم و ائمه طاهرین علیهم السلام از الفاظ آقا، مولا، سرور، امام و... استفاده شود. و نیز از گفتن کلمه خانم درباره حضرت زهرا و حضرت زینب علیهما السلام و... خودداری شود. درود بر شما سربازان حسین علیه السلام

با عرض پوزش؛ التماس دعا

مؤلف: سید محمد طاهر «مدّرسی»

منابع عمده ی تحقیق:

[تمام منابع در پاورقی آمده است اما در این جا منابع مهم و عمده ذکر شده اند.]

· ذکر منبع، دلیل تأیید مطلب نخواهد بود.

۱- قرآن عظیم الشأن.

۲- الإثار الاسلامیه و التاریخیه فی حلب، محمد اسعد، طلس، مطبعه الترقی، دمشق (۱۹۵۶ م)

۳- الإثار التاریخیه فی الدمشق، دار الطباع ۱۴۱۲ ه ق.

۴- الإحتجاج لأبی منصور أحمد بن علی الطبرسی، نشر المرتضی - مشهد المقدس ۱۴۰۳ ه ق

۵- أحسن التقاسیم فی معرفه الأقالیم لابی عبدالله محمد بن احمد بن بناء ابوبکر مقدسی بشاری (ت، ۳۸۰ ه) دار إحياء التراث العربی ۱۴۰۸ ه

۶- أخبار الزینبات، لابی الحسین یحی بن الحسن عیبدلی (م ۲۲۱ ه ق)

۷- الإستراتیجیات العسکریه للخروب العربیه الإسلامیه، هیثم گیلانی، بیروت، مرکز الدراسات الوحده العربیه، ۱۹۹۱ م

۸- أسدالغابه فی معرفه الصّحابه، لعلی بن عبدالکریم المعروف یابن أثیر الجزری (۶۳۰ ه ق) دار الکتب المصریه (۱۳۵۸ ه ق)

۹- أعلام النبلاء بتاریخ حلب الشهباء، محمد راغب طبّاخ الحلبي، دارالقلم العربی، الطبع الثانی (۱۴۰۸ ه ق)

ص: ۲۹۹

۱۰- أعيان الشيعة، للعلامة محسن الامين العاملي، دارالتعارف للمطبوعات (۱۴۰۶ هـ ق)

۱۱- اماکن زیارتی سیاحتی سوریه، دکتر اصغر قائدان، نشر مشعر، ۱۳۸۰ هـ ش

۱۲- انساب الاشراف، لمحمد باقر المحمودی، مؤسسه الاعلمی (۱۹۷۴ م)

۱۳- بحار الأنوار محمد باقر مجلسی تهران، چاپ اسلامیه.

۱۴- البدايه والنهائيه في التاريخ، لعماد الدين اسماعيل بن عمر المعروف بابن كثيرالدمشقي (۷۰۰-۷۷۴ هـ ق) مطبعه السعاده، مصر (۱۳۵۱ هـ ق)

۱۵- بشاره المصطفى ۹ لشيعة المرتضى عليه السلام، لأبي جعفر محمد بن محمد بن علي الطبري (ت ۵۲۵ هـ ق) النجف الأشرف، الطبعة الثانية ۱۳۸۳ هـ ق.

۱۶- تاريخ الحلب، محمد بن علي، عظيمي الحلبي، (۵۵۶-۴۸۲ هـ ق) دمشق ۱۹۸۴ م.

۱۷- تاريخ بلاد الشام، لاحسان عباس، مطبعه جامعها الاردنيه (۱۴۱۰ هـ ق)

۱۸- تاريخ فتوح الشام، لمحمد بن عبدالله، ازدي بصري، تحقيق: عبدالله عامر، بيروت دار ناصيف، ۱۹۷۰ م

۱۹- تَيْمَّةُ الْمُتَّهَى (تاريخ خلفا و علماء)، ثقة المحدثين مرحوم حاج شيخ عباس قمي، تحقيق: صادق حسن زاده چاپ اعتماد- قم ۱۳۸۰ هـ ش

۲۰- تذکره خواصّ الأمّه فی معرفه احوال الائمه، يوسف بن حسام الدين المعروف بابن جوزي، طبع ۱۲۸۵ هـ ش.

۲۱- ترجمه لهوف سيد بن طاووس، عقيقي بخشایشی چاپ هشتم ۱۳۷۹ قم

۲۲- تفسير العياشي، لمحمد بن مسعود السلمی السمرقندی، (ت ۳۲۰)، تحقيق: السيد هاشم الرسولي المحلاتي، المكتبة العلميه- طهران ۱۳۸۰ هـ ق.

ص: ۳۰۰

۲۳- تفسیر نمونه، حضرت آیه الله العظمی مکارم شیرازی مد ظلّه.

۲۴- تنقیح المقال، للشيخ عبدالله المامقاني - المطبعة المرتضويه في النجف الاشرف ۱۳۵۲هـ ق.

۲۵- تهذيب الأحكام، للشيخ أبي جعفر محمد بن حسن «الطوسي رحمه الله» (ت ۴۶۰هـ) دارالكتب الإسلامية تهران.

۲۶- تهذيب التهذيب، لأبي الفضل أحمد بن علي بن حجر العسقلاني (ت ۸۵۲هـ ق)، تحقيق: مصطفى عبد القادر عطاء، دارالكتب العلمية بيروت، الطبعة الاولى ۱۴۱۵هـ ق

۲۷- الجامع الاموي بدمشق، لمحمد مطيع الحافظ، دار ابن كثير، بيروت (۱۴۰۵هـ ق)

۲۸- حريق الجامع الاموي و بناوه (۱۳۱۱-۱۳۲۰هـ ق) لحافظ محمد مطيع، مكتب دارالعروبہ لنشر و التوزيع، كويت (۱۴۰۹هـ ق)

۲۹- حلب و التشيع، لإبراهيم، نصرالله، بيروت دار الوفاء ۱۴۰۳هـ ق

۳۰- الخصائص الزينية- للسيد نورالدين الجزائري انتشارات الشريف رضى المطبعة قم ۱۳۷۶

۳۱- خطط الشام، بيروت دارالعلم للملايين، چاپ دوم ۱۳۹۱هـ ق .

۳۲- خطط دمشق، أكرم حسن العلي، دارالطباع، دمشق، ۱۴۱۰هـ ق .

۳۳- دائرة المعارف الإسلامية الشيعية، لسيد حسن الامين، بيروت، دارالتعارف للمطبوعات (۱۴۱۰هـ ق)

۳۴- دائرة المعارف الإسلامية، احمد الشنتاوى، ابراهيم زكى خورشيد، عبدالحميد يونس.

ص: ۳۰۱

- ۳۵- الدرالمنتخب من تاریخ الحلب، لابن شحنة، دمشق، دارالکتب العربی (۱۴۰۴ ه ق)
- ۳۶- الدرالمنثور فی التفسیر المأثور، لجلال الدین عبدالرحمن بن ابی بکر السیوطی، بیروت، الطبعة الأولى ۱۴۱۴ ه ق
- ۳۷- دلائل الإمامة، لأبی جعفر محمد بن جریر الطبری (ت ۳۱۰ ه ق)، مؤسسه البعثه قم
- ۳۸- ذخائرالعقبی فی مناقب ذوالقربی، محب الدین أحمد بن عبد الله، طبری
- ۳۹- راهنمای اماکن زیارتی و سیاحتی در عراق - دکتر احسان مقدس، نشر مشعر ۱۳۸۸
- ۴۰- الرحله = تحفه النظار فی غرایب الامصار و...، دارالکتب العالمی (۱۹۹۱ م)
- ۴۱- زبده الحلب من تاریخ الحلب، لابن عدیم (۶۶۰ ه ق)، دمشق (۱۹۵۹ م)
- ۴۲- زیارات الشام، عثمان بن احمد دمشقی المعروف بابن حورانی، مکتب الغزالی (۱۹۸۱ م)
- ۴۳- سفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار، للشیخ عباس القمی، تهران.
- ۴۴- سَکِیْنَةُ بِنْتِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَام، لعایشه عبد الرحمان بنت الشاطی، دارالکتب العربی، بیروت (۱۴۰۶ ه ق)
- ۴۵- سیده زینب علیها السلام عقيله بنی هاشم، لعایشه عبدالرحمان بنت الشاطی، دارالکتب العربی، بیروت (۱۴۰۶ ه ق)
- ۴۶- سیره الأئمه الاثنی عشر، هاشم، معروف الحسنی، بیروت ۱۴۱۱ ه ق
- ۴۷- سیره النَّبِی ۹، لمحمد بن عبدالملک بن ایوب حمیری = ابن هشام (۲۱۸ ه ق) قاهره، مصر (۱۳۵۶ ه ق)

ص: ۳۰۲

۴۸- الشام الحضاره، البهنسی، دمشق، وزاره الثقافه، ۱۹۸۶م

۴۹- الشام فی صدرالإسلام، نجدت خمّاس، دمشق دار طلاس، ۱۹۸۷م

۵۰- شرح نهج البلاغه، لعزالدین عبدالحمید بن محمد بن أبی الحدید المعتزلی، بیروت، الطبعه الثانيه ۱۳۸۷ ه ق

۵۱- الطبقاتُ الكُبرى، لأبى عبدالله محمد بن سعد الزهرى بصرى (۱۶۸-۲۳۰ ه ق) دار البيروت (۱۳۷۶ه ق)

۵۲- عمدہ الطالب فی انساب آل أبى طالب، لجمال الدين احمد بن على الحسن (ابن انبه) (۸۲۸ - ۷۴۸ ه ق) بیروت، دار المكتبه الحياه.

۵۳- الفصول المهمه فی معرفه احوال الأئمه، لابی بن محمد بن احمد المعروف بابن صباغ مالکی (۵۸۸ ه ق)

۵۴- القلائد الجوهريه فی التاريخ الصالحيه، لابن طولون، دمشق (۱۹۵۶م)

۵۵- الكافي، لأبى جعفر محمد بن يعقوب بن اسحاق الكليني الرازي (ت ۳۲۹ ه ق)، تحقيق: على اكير الغفارى، الطبعه الثانيه، ۱۳۸۹ ه ق

۵۶- كامل الزيارات، لابی القاسم جعفر بن محمد بن جعفر بن قولويه قمی (ت، ۳۶۸ه ق)

۵۷- الكامل فی التاريخ، ابن أثير، عزالدین أبى الحسن على بن عبدالکریم (۶۳۰ ه ق) بیروت، دارالصادر (۱۹۶۵م)

۵۸- کتاب نسب قریش، دارالمعارف، چاپ دوم.

۵۹- کنز العمال، لعلاءالدين على المتقى الهندي، مؤسسه الرساله ۱۴۰۵ه ق.

۶۰- گزیده ی ستاره درخشان شام حضرت رقيه(س)، على ربانى خلخالى چاپ ششم ۱۳۸۵ انتشارات مكتب الحسين(ع)

ص: ۳۰۳

۶۱- مجتمع مدینه دمشق، لیوسف جمیل، نعیه، (۱۱۸۶-۱۲۵۶ ه ق) دمشق، دار طلاس، ۱۹۸۶م

۶۲- مرقد أهل البيت عليهم السلام بالقاهره، محمد زکی ابراهیم، مطبوعات العشیره المحمديه، مصر، چاپ چهارم، ۱۴۰۶ ه ق

۶۳- مرقد العقيله زينب، حسنین سابقی، بیروت [بی تا]

۶۴- مروج الذهب و معادن الجوهر لأبی الحسن علی بن الحسین، مسعودی، مطبعه البهیه المصریه ۱۳۴۶ ه ق .

۶۵- مستدرک الوسائل و مستنبط الوسائل، للحاج میرزا حسین الثوری (ت ۱۳۲۰ ه ق) مؤسسه آل البيت قم الطبعة الاولى ۱۴۰۸ ه ق

۶۶- المستدرک علی الصّحیحین، لأبی عبد الله محمد بن عبد الله الحاکم النیسابوری (ت ۱۳۲۰ ه ق) بیروت ۱۴۱۱ ه ق

۶۷- مصباح الزائر للسید علی بن طاووس،

۶۸- معالی السبطين فی أحوال الحسن والحسین علیهما السلام، للشیخ محمد مهدی الحائری منشورات الشریف الرضی - الطبعة الثانیة.

۶۹- المعجم الجغرافی للقطر العربی السوری، العماد مصطفی طلاس، مرکز الدراسات العسکریه، دمشق ۱۹۹۰م.

۷۰- المغازی، محمد بن عمر بن سعد بن کاتب، واقدی، بیروت [بی تا]

۷۱- مفتاح الجنات، للعلّامه السید محسن، الامین العاملی

۷۲- مقتل الحسین (مقتل ابی مخنف) انتشارات رضی قم ۱۳۶۲ ش

۷۳- مقتل الحسین علیه السلام أو حدیث کربلا، لعبد الرزاق، موسوی المقّم، مکتبه بصیرتی، قم ۱۳۹۴ ه ق .

ص: ۳۰۴

۷۴- مناقب آل اَبی طالب، ابوجعفر رشید الدین- ابن شهر آشوب (۵۸۸ ه ق) قم مطبعه العلمیه.

۷۵- میزان الحکمه، لمحمد محمدی الری شهری نشر دارالحدیث ۱۳۸۵ش.

۷۶- النجوم الزاهره فی أخبار ملوک مصر و القاهره، ابن تغری بردی (۸۷۲ ه ق) دار الکتاب المصریه (۱۹۲۹ م)

۷۷- نهر الذهب فی تاریخ حلب، کامل، غزی البابی الحلبی، دارالقلم العربی.

۷۸- وفاء الوفاء بإخبار دارالمصطفی ۹، ابو الحسن علی بن أحمد المعروف بسمهودی (۹۱۱ ه ق)

۷۹- وقعه الصّٰفین، نصر بن مزاحم بن سيار، منقری، مکتبه المرعشی النّجفی، ۱۴۰۳ ه ق .

۸۰- هدیة الزائر، للمحدث الشیخ عباس القمی

۸۱- ینابیع المَوَدّه، للشیخ سلیمان بن ابراهیم الحسینی البلخی القندوزی (ت ۱۲۹۴ه ق) الطبعة الأولى - منشورات مؤسسه الأعلمی -

بیروت

ص: ۳۰۵

آثار چاپ شده مؤلف:

۱- زمزم نور ... (دائرالمعارف مکه و مدینه، حج و عمره و...)

۲- دستور و وصیت نامه شرعی و قانونی

۳- ارمغان ازدواج (ارمغان ۱) جالب و خواندنی

۴- خوشه های خورشید در سوریه (کتاب حاضر)

آثار چاپ نشده:

۱- آبشار رحمت

۲- صلوات (ارمغان خداوند)

۳- شکوفه های یاس (اشعار و سروده های مدرسی)

۴- ارمغان خانواده (ارمغان ۲)

۵- ارمغان تربیت (ارمغان ۳)

۶- أمير المؤمنین علیه السلام از دیدگاه اهل سنت

۷- عقاید

۸- درس هایی پیرامون وهابیت

۹- برگی از انقلاب اسلامی

۱۰- پاسخ به پرسش های دینی

ص: ۳۰۶

۱۱- حدیث منزلت

۱۲- همگام با فرشتگان در عتبات (کتاب تحقیقی درباره زیارت های سرزمین عراق)

۱۳- تحقیق درباره ی امامت

۱۴- مقالات

۱۵- مصاحبه های سیاسی

۲۰-۱۶- بیانیه های کارشناسی رادیویی (۵ جلد)

خواهران و برادران عزیز را به مطالعه ی کتاب های دینی دعوت و تشویق می کنم.

مژده به پدران و مادران خردمند

علیهم السلام کتاب ارمغان تربیت (ارمغان ۳) سرچشمه بزرگترین دانشگاه است. با عنایات خدا و دعای شما چاپ خواهد شد.

إن شاء الله

ص: ۳۰۷

کتاب «زمزم نور یا دائره المعارف حرمین» برای هر خانواده مذهبی، بویژه روحانیون حج و عمره، اهل منبر، پژوهشگران و... مفید است که بیانگر معارف زیر می باشد:

تا آیاتی از کلام وحی به تناسب موضوع.

تا معرفی دقیق و مستند اماکن حرمین.

تا احکام واجب، حرام و... در حج و عمره از نظر مراجع تقلید.

تا پاداش اعمال بر اساس روایات پیامبر و اهل بیت علیهم السلام.

تا گزیده های تاریخی و ظرافت ها و اشاره های عرفانی

تا فرهنگ زیارت؛ زیارت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم، اهل بیت علیهم السلام، شهدا و...؛ مساجد مهم و تاریخی در مکه و مدینه.

تا گنج های مخفی حرمین و... .

کتاب ارمغان ازدواج (ارمغان ۱) گنجینه اسراری است برای نسل جوان (اعم از پسران و دختران)

فهرست کتاب را لطفاً یکبار بخوانید

ص: ۳۰۸

{ مؤسسه قرآنی پژوهشی پیامبر رحمت (ص) }

در موارد زیر اعلام آمادگی می شود:

ن پاسخ به سؤالات شرعی، امور حج، عتبات و ... و سخنرانی؛

ن برنامه های فرهنگی؛ مراسم عقد و دفترچه ازدواج؛

ن کتاب ها و سی دی های فرهنگی؛

ن کلاس های تجوید قرآن، احکام، عقاید، اخلاق و ...

تلفن تماس : ۰۹۱۵۳۲۶۳۲۴ (حاج آقا مدرسی)

دریافت کتاب : ۰۹۱۵۶۵۰۸۱۴۰

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری
۴. صرفاً ارائه محتوای علمی
۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه
۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی
۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...
۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...
۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com
۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ...
۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی
۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...
۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)
۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)
۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و ... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نمایم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گامگاه

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

